

Univerzita Karlova v Praze
Husitská teologická fakulta

Diplomová práce

PIVOŇSKÝ KLÁŠTER A JEHO DĚTI V ČASE

THE PIVOŇ MONASTERY AND ITS CHILDREN IN TIME

Studijní program: **Teologie**

Studijní obor: **Pravoslavná teologie**

Forma studia: **Prezenční**

Vedoucí práce:

Dr. Jaroslav Hrdlička

Autor:

Karolina Kučerová

Praha, 2007

PODĚKOVÁNÍ

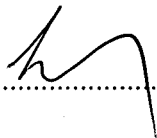
Děkuji panu doktoru Jaroslavu Hrdličkovi za důkladné vedení a průběžné konzultace, paní doktorce Evě Fischelové za plodné připomínky a podporu v závěrečné fázi diplomové práce a pracovním musea Jindřicha Jindřicha v Domažlicích, které mi umožnily práci s dokumenty.

ČESTNÉ PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci s názvem *Pivoňský klášter a jeho děti v čase* napsala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze dne 9. srpna 2007

Karolina Kučerová

.....

ANOTACE

Téma: PIVOŇSKÝ KLÁŠTER A JEHO DĚTI V ČASE

Cílem diplomové práce *Pivoňský klášter a jeho děti v čase* je - na základě zkoumání pramenů - představit historii kláštera a zasadit ji do kontextu dobového pozadí. Hlavní část rozdělují do několika tématických okruhů. 1. Okolnosti vzniku kláštera, které jsou vzhledem k neexistenci zakládací listiny dosud sporné. 2. Pivoňský klášter v průběhu času až do dnešních dnů. 3. Vztahy řeholníků a klášterních poddaných, které interpretuji na základě dobových listin a dokumentů. 4. Poustevníci, světci a patroni kláštera. 5. Listina z roku 1740 *Jubilejní slavnost svářících se a triumfujících církví v roce jubilea*.

Při studiu tématu jsem vycházela především z dobových dokumentů a posledních výsledků historického zkoumání problematiky vzniku kláštera. Appendix pak zasazuje tuto práci do kontextu západní křesťanské mnišské spirituality s důrazem na dědictví sv. Augustina.

KLÍČOVÁ SLOVA

- západní křesťanství
- augustiniánský řád
- vilemité
- sv. Augustin
- poustevníci
- mnišství
- klášter
- barokní pouť
- Pivoň
- Caspar Malesius

SUMMARY

Title: THE PIVOŇ MONASTERY AND ITS CHILDREN IN TIME

The aim of my diploma thesis is to introduce the development of Pivoň monastery in the historical background. The main part is divided in following thematical order.

1. The origins of monastery, which are still, due to non existing foundation charter, uncertain. 2. The Pivoň monastery in the history until present time. 3. The relationships between regulafs and liege people, which are being explained on the basis of charters and documents from this period. 4. Hermits, saints and patrons of monastery. 5. The document from the year 1740 *The Anniversary Festivities of Contending and Exultant Church in the Year of Jubilee*.

Appendix, added at the end of the main part of the thesis, is offering the evolution of Order in theological and historical context.

1. For the investigator – historian the search for the origins of the monastery starts with three unsolved questions. When was the monastery founded? Who was the founder? And which congregation was first to inhabit the monastery? During history were quite a few various answers to these questions. In my thesis I do not claim to find the only solution. My aim is to collect all the pieces of the past. For my conclusions I am coming from the last research done by Professor Eduard Maur. So far we are able to say that the very first inhabitants of the monastery were Williamites in 1250-1256 and their mother tongue was probably Schontal, which originated only few kilometers from Pivoň in Upper Paletinate. For my research I also used *History of Monastery in Pivoň* by Karel Hájek and the Kosmas' and Dalimil's chronicle and many other German chronicles and documents.

2. The monastery was destroyed few times during the history, in 1421 during the Hussite movement and during the thirty years' war, when the area was occupied by the Swedish army. Historical evolution of 13th and 14th century is covered in mystery, because all the important documents were destroyed by great fire of monastery in Furth im Wald, where the religious have hidden all the Pivoň's archive during the Hussite period. Then the monastery has suffered the biggest loss when it became the victim of Joseph's Reformation and on the 10th of November 1785 was dissolved. In 1945 was confiscated and became the state property, which resulted in the slow but definite destruction and devastation. In 2002 was monastery given to the association called Aurelius, which is working on reconstruction of destroyed property and intends to establish housing for seniors and children from endangered areas. This information I have gathered from *History of Monastery in Pivoň* by Karel Hájek, which contains also some vanished documents.

3. Information about the economical situation, relationships towards liege people we are able to draw from the correspondence between deputies of the city of Domažlice and the Augustinian provincial Caspar Malesius, between the chamber and the emperor Rudolph II. We are able to judge neighbourly relationships between the convent and middle class people in the means of practice of market competition and bureaucracy. For sure they were not much different from the present times. The source for this part of my thesis was *Transcript of Provincial Caspar Malesius, document from 1560-1566 Disputes of Domažlice and the Pivoň's monastery about the beer commerce in the village Ždanov*. This document contains the aforementioned and the law from 1581, which solved the dispute.

4. The chapter about hermits, saints and patrons I have dedicated to hermit Koloman, to Eremite Vintř and to female martyr Faustina. Her relics were moved to the Pivoň's church on the occasion of 700 year anniversary of the convent's foundation.

5. The document from the year 1740 *The Anniversary Festivities of Contending and Exultant Church in the Year of Jubilee* shows the process of festivities and is an evidence of devoutness in baroque time.

KEY WORDS

- **Western Christianity**
- **Augustinian order**
- **Williamites**
- **St. Augustin**
- **hermits**
- **monasticism**
- **monastery**
- **baroque saint's day**
- **Pivoň**
- **Caspar Malesius**

OBSAH

PIVOŇSKÝ KLÁŠTER	10
ÚVOD	11
1. POČÁTKY PIVOŇSKÉHO KLÁŠTERA	13
1.1. Čas a bydlení ve světě	13
1.2. Pivoňský klášter v prostoru	15
1.3. Pivoňský klášter a jeho usazení v čase.....	17
1.4. Kdo byl zakladatelem Pivoňky.....	34
1.5. Kdy byl klášter založen	41
2. DOBŘÍ HOSPODÁŘI KLÁŠTERA PIVOŇKY	44
3. PIVOŇŠTÍ KLÁŠTERNÍCI A LID PODDANÝ	70
3.1. <i>Artykuly</i> z roku 1581	72
4. HOSPODÁŘSTVÍ	76
4.1. Pivovarnictví	77
4.2. Lékárnictví.....	79
5. PATRONI, SVĚTCI A POUSTEVNÍCI	81
5.1. Poustevník Vintíř alias Günter	82
5.2. Poustevník Koloman	85
5.2.1. Rakouský poustevník Koloman.....	86
5.2.2. Pivoňský poustevník Koloman.....	87
5.3. Patronka kláštera sv. Faustina	89

6. SLAVNOST SVÁŘÍCÍCH SE A TRIUMFUJÍCÍCH CÍRKVÍ V ROCE JUBILEA.....	92
6.1. Jubilejní slavnost svářících se a triumfujících církví v roce jubilea.....	97
6.2. Diarium - krátká zpráva o v sedmistém roce uspořádané jubilejní oslavě ve vévodském klášteře Štokov.....	98
6.3. Pivoňka v čase a její děti: patroni, světci, klerici a lid světský.....	105
6.4. Slavnostní proslovy.....	114
ZÁVĚR.....	118
APPENDIX.....	120
1. MNIŠTVÍ.....	121
1.1. Vývoj tradice mnišství.....	124
2. AUGUSTINUS AURELIUS.....	127
2.1. Život Augustina Aurelia.....	128
3. AUGUSTINIÁNSKÁ SPIRITUALITA.....	135
3.1. Zdroje a charakter augustiniánské spirituality.....	135
3.2. Specifika Augustinovy teologie.....	136
3.2.1. Představitelé augustiniánské spirituality.....	137
4. HISTORICKÝ VÝVOJ ŘEHOVNÍCH PRAVIDEL.....	143
4.1. Řehole sv. Pachomia (Regulas Pachomii).....	143
4.2. Řehole sv. Basila Velikého (Regulas Basilii).....	144
4.3. Galské mnišství a jeho řehole.....	144
4.4. Řehole sv. Augustina.....	146
4.5. Řehole sv. Benedikta.....	150

4.6. Reforma v 9. až 12. století.....	150
4.7. Řehole sv. Dominika	153
4.8. Řehole sv. Františka	153
4.9. Jednotlivé řehole vycházející z pravidel sv. Augustina	154
5. RODINA AUGUSTINIÁNSKÝCH ŘÁDŮ.....	156
5.1. Řád řeholních kanovníků sv. Augustina.....	156
5.2. Řád bosých augustiniánů-eremitů OESA Disc, OAD, OAROCE	161
5.3. Řád obutých augustiniánů-eremitů.....	165
5.3.1. Organizační struktura řádu	165
5.3.2. Formování řádu	165
5.3.3. Privilegia řádu	172
5.3.4. Významné osobnosti akademického světa	172
5.3.5. Ženy augustiniánky	174
5.3.6. Bosé augustiniánky.....	174
5.4. Vilemité	175
6. KLÁŠTERY AUGUSTINIÁNŮ-EREMITŮ V ČECHÁCH A NA MORAVĚ 177	
6.1. Klášter Koruna Panny Marie (Corona Sanctae Mariae).....	177
6.2. Klášter sv. Tomáše v Brně	181
6.3. Klášter Ostrov (Svatá Dobrotivá).....	184
6.4. Klášter Pšovka u Mělníka.....	186
6.5. Klášter augustiniánů-eremitů u kostela sv. Tomáše Apoštola v Praze.....	187
SEZNAM LITERATURY	189
Prameny.....	189
Sekundární literatura	190
OBSAH OBRAZOVÉ PŘÍLOHY	196

PODĚKOVÁNÍ

Děkuji panu doktoru Jaroslavu Hrdličkovi za důkladné vedení a průběžné konzultace, paní doktorce Evě Fischelové za plodné připomínky a podporu v závěrečné fázi diplomové práce a pracovním musea Jindřicha Jindřicha v Domažlicích, které mi umožnily práci s dokumenty.

ČESTNÉ PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci s názvem *Pivoňský klášter a jeho děti v čase* napsala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze dne 9. srpna 2007

Karolina Kučerová

.....

PIVOŇSKÝ KLÁŠTER

ÚVOD

Cílem diplomové práce je představit historii Pivoňského kláštera v kontextu dobového pozadí. Hlavní část rozdělují do několika tematických okruhů.

1. Okolnosti vzniku kláštera, které jsou vzhledem k neexistenci zakládací listiny dosud sporné. Vycházím především z posledních závěrů představených profesorem Eduardem Maurem. Přihlížela jsem k historii Pivoňského kláštera *Urbarium antiquissimi Ducalis coenobii Pivoniensis, seu Stockensis*, zpracované Karlem Hájkem¹, pojetí českých kronikářů Kosmy a Dalimila a německých kronik a dokumentů.

2. Dále mapuji Pivoňský klášter v průběhu času až do dnešních dnů. Čerpala jsem z již zmíněné *Historie kláštera pivoňského* od Karla Hájka, který do svého spisu zahrnul i některé dnes již nedochované dokumenty, z historických zkoumání Bohuslava Balbína, kronikáře Paprovského a dalších.

3. Vztahy řeholníků a klášterních poddaných interpretuji na základě dobových listin a dokumentů. Významným pramenem mi byl *Kopiář převora Caspara Malesia*, dokument z let 1560-1566 *Spory Domažlic s klášteřem v Pivoňce o pustou ves Ždanov v braní piva z Domažlic*. Z korespondence, kterou si mezi sebou vyměnili zástupci města Domažlice s převorem Casparem Malesiem, českou komorou a císařem Rudolfem II. můžeme posoudit sousedské vztahy měšťanů a pivoňského konventu. *Artykuly z roku 1581* upravují ve svých stanovách spor obou stran.

4. V kapitole o Poustevnících, světcích a patronech kláštera představuji zkoumání

¹ *Urbarium antiquissimi Ducalis coenobii Pivoniensis, seu Stockensis, ordinis Fratrum Eremitarum S.P. Augustini ect. Anno 1753 erectum et impresum in conventu alte memorato opera et typo P. Brimonis patrem ejusdem Ordinis*. Urbář starobylého kláštera Pivoňského, jinak Štockovského, řádu bratří poustevníků sv. Augustina, založený a vytištěný r.1753 ve výše jmenovaném klášteře nákladem a tiskem pátera Brunona, kněze téhož řádu.

některých českých a rakouských historiků.

5. Listina z roku 1740 *Jubel – Fest der Streit und Triumphirenden Kirchen im Jubel – Jahr* (*Jubilejní slavnost svářících se a triumfujících církví v roce jubilea*) je dokumentem, který podává živý obraz barokní zbožnosti.

Appendix, jenž je na konci připojen k tělu diplomové práce, nabízí vhled do teologických i historických souvislostí. Tento oddíl není vyčerpávajícím pojednáním o tématu. Snaží se být ilustrací dobových událostí života kláštera, proto jsem jednotlivé pasáže uváděla výběrově.

1. POČÁTKY PIVOŇSKÉHO KLÁŠTERA

1.1. Čas a bydlení ve světě

Dobové chápání světa je úzce spjato s pojetím času. Zatímco člověk dneška se snaží *využít svůj čas* rozparcelováním každého okamžiku v program svého diáře, člověk starověku a středověku své tady a teď vnímal zásadně odlišným způsobem. Mluví se o rychlém tempu současné doby, jedinec se ocitá v obležení podnětů a víru informací, které není schopen absorbovat. Je nucen čas *využívat* místo aby ho *prožíval*.

Proto než přijmu pozvání k návštěvě Pivoňského kláštera, objasním hlavní principy orientace ve světě kultury, kterou označujeme středověká. Pro starověk bylo typické zasazení do koloběhu, stálého spění k návratu. Tato podoba cyklického pojetí však neznamovala pouze trvání, ale vždy naplnění konkrétním obsahem. Čas neexistoval mimo lidské konání, vyrůstal z něho a byl jím určován. To, co ustavovalo vědomí člověka, byla konstanta opakování nikoliv změny. Reálnou vypovídací hodnotu přinášela živá tradice otců, potomstvo bylo jejím nositelem a zároveň aplikátorem v životě společnosti. Takto utvářené vědomí je nehistorické, kolektivní vědomí vnáší do událostí prvek mýtu, ruší individualitu a zakládá archetyp.

Křesťanství cyklickou strukturu času přestavuje do lineární podoby. Archaický kalendář, který vycházel z přírodních dějů, se přizpůsobil křesťanské liturgii. Den byl rozdělen na sedm částí tzv. *horae canonicae*, které ohlašoval zvon. Vyzvánění však neoznamovalo jen kanonické hodinky, zvonilo se pro různé příležitosti společenského dění, které byly lokálně vymezeny. Čas středověký byl časem církevním ale i místním. Zaznamenával specifickou odlišnost individuální skupiny lidí na konkrétním místě, přizpůsobením jejich potřebě. Dochází k propojení lidské aktivity zde na zemi a spění členů církve jako mystického těla Kristova k cíli svého

života v Bohu.²

Čas starověku se odehrával v kategoriích střídání ročních dob, rituálu a generací. Křesťanství kontaktovalo sakrální čas s profánním a v eschatologickém očekávání druhého Kristova příchodu založilo lineární strukturu minulosti, přítomnosti a naplnění v budoucnosti. Tato etapa vektorového cílení sice cyklický prvek obsahuje a to svým konečným naplněním návratu k Bohu, ale pro ustavování člověka jako takového. V rámci *církve bojující* byl ve spění od obrazu k podobě směrodatný pohyb na cestě k Bohu. Věk je chápán jako na sebe navazující etapy stvoření, proces, ve kterém se realizuje pozemská historie a konec pozemského světa, spasení. Věčnost nepodléhá kategoriím času, protože je mimo prostor a čas, které se realizují zde na zemi.

Středověké nazírání lidského věku bylo ovlivněno teologií sv. Augustina,³ který Aristotelovo stanovisko chápání času jako míry pohybu odmítá. Augustinus objektivitu času popírá a zasazuje ho do vnitřní reality, kterou si člověk vytváří. To, že člověk paměťí podržuje minulé, tuší budoucí a promítá oboje v současném tady a teď, je výkonem aktivity lidského ducha. Člověk myslí v kategoriích času, svět stvořených věcí se děje v čase, ale Bůh přebývá ve věčnosti, která je mimo čas. Lidský rozum je určen tímto limitem a není schopen ze své pozice odhalit vztah mezi časem a věčností.

Křesťanství zavádí historický čas, ale svět je z principu chápán jako neměnný stabilní a nehybný. Z toho důvodu si lze vysvětlit i podstatný rys středověké historiografie zpodobňovat minulost z hlediska přítomnosti. Středověký historik přenesl dávnou událost do svého současného světa a usadil ji do interiéru přítomné architektury. Odlišil pouze epochu dějů před narozením Krista a po jeho příchodu.

² Srov. GUREVIČ, A. J. *Kategorie středověké kultury*. Praha : Mladá fronta, 1978. s. 74-118.

³ Podrobněji pojednávám o tématu v Appendixu o učení Augustina Aurelia.

Církev ve středověku rozdělila čas na etapy a určovala rozvrhování každodennosti jednotlivců. Mechanické měření přineslo unifikaci a vymanění z církevní kontroly. Čas se stává vlastnictvím člověka, ale přes to člověk není jeho pánem. Jeho svoboda hospodařit s *vlastním časem* je limitována svobodou ostatních. Lidé jsou navzájem donuceni stále se *časově přizpůsobovat* a vteřina, nejmenší jednotka času, se stává jejich *věčným* pronásledovatelem.

1.2. Pivoňský klášter v prostoru

V romantické krajině, v údolním kotli u okresní silnice leží vesnice Pivoň, bohatá na louky a obklopená nádhernými smrkovými lesy, pronikajícími až do líbezné farní vesnice. Údolní kotel otevřený jen k Poběžovicím je chráněn pohořími a Lysou horou, na jejímž úpatí se táhne vesnice, na jihovýchodě ohraničená pověstmi opředenými troskami hradu Herštejn. Kostel a zámek, bývalý klášter, propůjčují místu romantický charakter. Čistý, kořeněný lesní vzduch, zdravá čistá voda, mohutné lípy a lesy vytváří z místa, které má 49 domů se 346 obyvateli, velmi příjemný letní pobyt pro stavy všeho druhu. Pivoň zahrnuje 20 velkých rybníků, ve kterých se chovají pstruzi, kteří jsou většinou zasiláni do velkých lázní. Nacházíme zde mlýn, pilu a hájovnu a při silnici do Mnichova čtyři brusírny zrcadel. Pozoruhodné jsou ve vesnici farní kostel, škola, zámek a pivovar.⁴

Z uvedeného příspěvku Karla Liebschera promlouvá dojem příjemné pohody zakoušené nedělním výletníkem. Hluboký les na jihozápadě Čech, který svou temnotou neznámého vždy vzbuzoval až posvátnou úctu, své nynější označení "Šumava" získal až později. Poprvé se s ním setkáváme ve formulaci humanisty italského původu Antonia Bonfiniho, jenž působil na dvoře Matyáše Korvína v

⁴ Viz. LIEBSCHER, K. *Der Politische Amtbezirk Bischofteinitz*. Tachau : Druck und Verlag von E. Vand, 1913. s. 436.

Budíně. Kosmas⁵ původně hovoří ve své kronice o tomto lesním porostu jako o *hvozdu totiž lese*, univerzitní mistr Jan z Borotína Kosmou naznačené pojmenování ve svém dopise z 24. července 1431 upřesňuje na název, když píše : ... *poblíž velkého lesa Hvozdu*... Punc platnosti Hvozdu jakožto vlastního jména stvrzuje také Zikmundova⁶ zástavní listina z roku 1429 : ...*na lesu řečeném Hvozdu*... V českých středověkých dokumentech např. u Dalimila se vyskytuje pojmenování *Bavorský les* a německá strana užívala názvu *Český les* nebo *Severní les*.

Hvozď vždy pohlcoval duši básníka, tvůrce řeči líbezné. Opěvování kraje Domažlicka s národnostně obrozeneckým podtextem (jako obranného valu proti Němcům) se plně rozvinulo v romantismu. Jak v dílech spisovatelů Jaromíra Erbena, Elišky Krásnohorské, Boženy Němcové, Adolfa Hejduka, Jana Nerudy, tak i hudebníků Bedřicha Smetany, Antonína Dvořáka a malířů či grafiků Antonína a Josefa Mánesových, Adolfa Kosárka, Julia Mařáka, Bedřicha Havránka, Eduarda Herolda a dalších. Vrátime se v čase do doby, kdy hvozď totiž les nebyl dobřela ohlodán lidskou civilizací a kdy označení romantická krajina by muselo být synonymem pro nekonečnou poušť lesů, kde se člověka dotýká přítomnost Boží.

Návrat k počátkům kláštera před badatele historika staví tři zásadní dosud nerozluštěné otázky, na něž se odpovědi v průběhu doby různí. 1. Kdy byl klášter

⁵ Kosmas (1045-1125) autor latinsky psané české kroniky *Chronica Bohemorum*, děkan a kanovník při kostele sv. Víta. Byl ženat s Božetěchou a měl syna Jinřicha. Kroniku začal sepsovat kolem roku 1119 a rozdělil ji tematicky na tři části. První zobrazuje počátky českých dějin od doby *praotců* až do vlády přemyslovského rodu. Další dvě části pojednávají o době zachycené pamětníky a událostech, které sám Kosmas zažíval. Srov. BARTOŠ, J - KOVÁŘOVÁ, S. - TRAPL, M. *Osobnosti českých dějin*. Olomouc : Alda, 1995. s. 180-181.

⁶ Zikmund Lucemburský (15.2.1368 - 12.1.1437), syn Karla IV., jako pětiletý se stal markrabětem braniborským a sňatkem s Marií Uherskou získal korunu Uherska. Při poklesu autority českého krále Václava IV. se prezentoval na české politické scéně a na rok (1402 - 1403) získal funkci zemského správce při Václavově odstavení z královského postu. Jeho rozporuplnou roli na koncilu v Kostnici lze těžko hodnotit, názory historiků se zde různí. Jisté je, že ačkoliv vybavil Jana Husa glejtem zaručujícím mu bezpečnost, nechal ho vzplanout na hranici kacířů. Husitské hnutí mu však dostatečně znepříjemnilo období jeho vlády. Českým králem se stal v roce 1420 a po zbytek života usilovně potlačoval husitské hnutí. V roce 1436 popravil stoupence odporu Jana Roháče z Dubé, který se opevnil na nedostupném hradě Sion. Zikmund však svého odpůrce o mnoho nepřežil, protože zemřel ve stejném roce. Srov. BARTOŠ, J - KOVÁŘOVÁ, S. - TRAPL, M. *Osobnosti českých dějin*. Olomouc : Alda, 1995. s. 426.

založen? 2. Kdo klášter založil? 3. Jaká kongregace se stala prvním obyvatelům kláštera? Ve své práci nenárokuji uspokojivé odpovědi. Záměrem je poskládat z pramenného materiálu s přihlédnutím k výzkumům historiků, kteří se danou problematikou zabývali, střípky minulých dějů.

1.3. Pivoňský klášter a jeho usazení v čase

Vznik kláštera je opředen tkanivem legend, takže přesné datum jeho založení nelze určit. Je však možné, pokud přadeno odmotáme, nahlédnout v dostupných pramenech aspoň přibližnou dobu a okolnosti, ze kterých klášter Pivoňka povstal. Jméno Pivoň, Pivoňka může být podle etymologického rozboru původně vlastní jméno tamějšího usedlíka, které je doloženo již kolem 11. století. Pochází z latinského *paeonia*, tedy pivoňka a označuje květinu. Německý název kláštera *Stockau* patrně získal své pojmenování podle pařezu *Baumstock*, na který podle jedné z verzí pověsti usedl německý císař Jindřich III. během bitvy s knížetem Břetislavem.⁷ Miklosich vysvětluje české jméno Pivoň a polské Piwonia odvozením od latinského *bibere* (pít).⁸

Historický vývoj ve 13. a 14. století zůstává zahalen mýty a pochybami, protože během husitských válek ukryli mniši poklad svého archivu v nedalekém Furth im Wald, který však vzápětí podlehl požáru, jenž strávil i historicky důležité

⁷ Břetislav I. (1003 - 10.1.1055), syn přemyslovského knížete Oldřicha a Boženy neurozeného původu. Poté, co se po smrti Oldřicha vzdal vlády strýc Jaromír roku 1035, vydal se Břetislav zpět dobývat ztracenou Moravu. Získal Slezsko a roku 1039 dobyl Hnězdo. Ustanovil Břetislavova dekreta a provedl slavnou translaci ostatků sv. Vojtěcha do Prahy. Kromě jiného to byl dobrý politický tah, jeho záměrem bylo povýšit pražské biskupství na arcibiskupství. Břetislavova výbojná aktivita nebyla po chuti císaři Jindřichovi III., který nejprve knížete vybídl k odevzdání dobyté kořisti, a když Čech nereagoval, vpochoval se svou armádou roku 1040 do Čech. Kudy přišel a jak a kde se bitva odehrála, ponechám líčení následujících stránek. Prozradím jen, že císař byl poražen a proto, aby zachoval důstojnost, vrátil se o rok později s plnou parádou a při obléhání Prahy donutil Břetislava ke kapitulaci. Bratr jeho manželky Jitky ze Svinibrodu, kterou unesl z kláštera se podle zpráv kronikářů také účastnil jako neúspěšný vojevůdce bitvy roku 1040. Srov. BARTOŠ, J - KOVÁŘOVÁ, S. - TRAPL, M. *Osobnosti českých dějin*. Olomouc : Alda, 1995. s. 35-36.

⁸ Srov. SVOBODA, B. *Místní jména II*. s. 365.

dokumenty. Můžeme však říci, že zřejmě prvními obyvateli kláštera se stali vilemité⁹ mezi lety 1250 -1256, jejichž mateřským klášterem byl pravděpodobně Schontal, nedalako od Pivoně v Horní Falci.¹⁰

Historické náhledy na uvedenou problematiku se však různily. Představme si proto výsledky zkoumání některých badatelů. P. Crugerius a Bohuslav Balbín,¹¹ oba z řádu jezuitů, jsou toho mínění, že původně byli na klášter Pivoňku uvedeni vilemité. Bohuslav Balbín, který osobně navštívil Pivoňský klášter, poprvé ukazuje na jisté nesrovnalosti v přijímaném pojetí pivoňské tradice, když upozorňuje, že klášter byl původně založen pro kongregaci řádu vilemitů a teprve po sloučení roku 1266 přešel do držení augustiniánů eremitů.¹²

Bohuslav Balbín s největší pravděpodobností opíral své tvrzení o bulu z 30. srpna 1266 *Ea que judicio* vydané Klimentem IV., jejímž výnosem se kláštery Pivoň a Ostrov, později Sv. Dobrotivá, původně náležející vilemitům ponechávají ve vlastnictví augustiniánů eremitů. Balbín se mylně domníval, že spojení řádů proběhlo v roce 1266, ve skutečnosti k unii obou poustevnických kongregací došlo o deset let dříve roku 1256. Tato podoba sjednocení se však neosvědčila, vilemité existovali dál podle přísnější řehole, a proto následovalo přehodnocení celé situace a to vyústilo v bulu *Ea que judicio*, která řeší restituci majetku zpětně potvrzené

⁹ Viz. Appendix - 4.5. Vilemité.

¹⁰ KADLEC, J. *Die Kloster der eremiten des hl. Augustinus in Böhmen und Mähren*. Analecta augustiniana. Řím, 1993. s. 164-165.

¹¹ Bohuslav Balbín (13.12.1621 – 29.11.1688), pocházel z Hradce Králové ze zemanské rodiny. V 15 letech vstoupil do řádu jezuitů, působil jako kněz učitel. Pro své netajené sympatie k členům protestantské pobělohorské emigrace se dostával do konfliktů s vlastním řádem, roku 1661 byl nucen svou pedagogickou činnost ukončit a zaměřil se na historii. Shromáždil pramenný materiál a pokusil se v roce 1669 vydat svou práci pod názvem *Výtah z dějin českých*. Cenzura dílo do tisku nepustila. V roce 1671 začalo vycházet dílo *Rozmanitosti z dějin Království českého* a roku 1675 vyšlo i Balbínovo nejvýznamnější dílo *Rozprava na obranu jazyka slovanského, zvláště českého*. Srov. BARTOŠ, J - KOVÁŘOVÁ, S. - TRAPL, M. *Osobnosti českých dějin*. Olomouc : Alda, 1995. s. 10-11.

¹² Viz. Appendix – 4.3. Řád obutých augustiniánů-eremitů. s. 133.

kongregaci vilemitů. Na základě tohoto papežského výnosu, měly být kláštery vilemitů držené augustiniány eremity původním majitelům navraceny zpět s výjimkou klášterů říše. Pivoňský klášter je bulou vysloveně zmiňován jako Vallis sancti Johannis de Bivonia, Údolí sv. Jana v Pivoni.¹³

Při klášteře stojí dnes kostel zasvěcený Panně Marii, ale doložena je také existence menšího kostela sv. Jana, ten se však do dnešních dnů nezachoval a doposud se archeologům nepodařilo vypátrat jeho původní umístění. O kostelíku sv. Jana se dozvídáme od Jaroslava Schallera, který ho zmiňuje v souvislosti s ostatky poustevníka Kolomana uchovávané na místě svatyně.¹⁴ Vzhledem k tomu, že Bohuslav Balbín své zkoumání nepodpořil citací uvedené listiny, nebyl na jeho závěry z ní plynoucí brán dalšími historiky zřetel.¹⁵

Crugerus shodně tvrdí, že na Pivoňce sídlili vilemité, ne však v počátcích vzniku kláštera, ale později. Kdo obýval klášter před nimi, vysloveně neuvádí.¹⁶ Po sloučení řádu, augustiniáni vilemitské kláštery přejímají a roku 1261 přicházejí na Pivoň z řezenské diecéze. Crugeriem naznačenou možnost připouští také J. Kadlec, když propojuje variantu navázání vilemitů na nějakou starší monastickou tradici s architektonickým výzkumem D. Líbala.¹⁷ Ten ve svých závěrech poukázal na vliv cisterciácké kultury a datoval stáří pivoňského presbytáře do dřívější doby. Podle jeho vyhodnocení se charakter pivoňského presbytáře jeví na první pohled v

¹³ Srov. Bula papeže Clementa IV. z 30.8.1266 *Ea que iudicio* : Stephanus, Praenestinus episcopus, instrumento a notario publico expresse nominato confecto incorporationem quarundam domorum Eremitarum ordinis s. Wilhelmi, inter quas domus Vallis s. Johannis de Bivonia et de Insula s. Mariae, Pragensis dioecesis, nominantur, ordinem Eremitarum s. Augustini iam tempore Alexandri IV. papae factam arbitraliter approbat. Viterbii, in hospitio (episcopi) 1266 iul. 31.

¹⁴ Srov. SCHALLER, J. *Topographie des Konigreichs Bohmen XII. Klattauer Kreis*. Vídeň, 1789. s. 80-81.

¹⁵ Viz. MAUR, E. *Počátky pivoňského kláštera - mýty, realita, otázky*. MZK 34. 1999. s. 9.

¹⁶ Srov. HÁJEK, K. *Urbarium antiquissimi Ducalis coenobii Pivoniensis, seu Stockensis. caput II. De religiosis introductis. Urbar 35 -54, 1753*. uloženo v museu Jinřicha Jindřicha v Domařlicích.

¹⁷ Srov. KADLEC, J. *Die Kloster der eremiten des hl. Augustinus in Bohmen und Mahren*. *Analecta augustiniana*. Řím, 1993. s. 165.

českém prostředí ojedinělý tím, že vykazuje přímé vlivy cisterciácké architektury.

Dvoupatrový okenní rozvrh v kombinaci s vertikálním a kruhovým otvorem je typický především pro východní průčelí cisterciáckých klášterních chrámů v románském období, kde převažovalo spojení nižších půlkruhově uzavřených oken s horním oknem kruhovým. V Čechách se tento vliv promítl na východní stěně cisterciáckého klášterního kostela v Oseku z raného 13. stol. Podobné řešení, ale s lomenými okny, bylo použito u italských řádových kostelů ve Fossanova a v Casamari. Některé pivoňské architektonické detaily souhlasí s prvky staršího velehradského období z první čtvrti 13. stol. Pivoňský presbytář je ovšem již ryze gotický. Závěrem Líbal poznamenává: Provedená stručná analýza jeho forem vymezuje stavbu kněžiště kostela v Pivoni do doby kolem 1225, na přelom 1. a 2. čtvrti 13. stol. V zapomenuté odlehlé krajině v předpolí pohraničního hvozdu na jihozápadním pomezí Čech se zachovala naše nejstarší gotická architektura.¹⁸

Líbal vycházel z nejstarší zmínky o klášteře roku 1379 dochované v berním rejstříku a nevěděl zřejmě o výzkumu J. V. Šimáka, který vycházel z polohy vesnic přiléhajících ke klášteru. J. V. Šimák usuzuje na přibližnou dobu vzniku kláštera po roce 1331. V tomto roce zakoupil nedaleký hrad Starý Herštejn pražský biskup Jan a vsi v jeho blízkosti poskytl založenému klášteru darem.¹⁹

Tuto pozici však nezastávali zástupci z řad augustiniánských mnichů Valentin Weidner,²⁰ historiograf Pivoňského kláštera se naopak domnívá v úvodu klášterní kroniky, že sv. Vilém byl poustevníkem řádu sv. Agustina a vilemité jsou tedy Fratres Guilelmitae ord. Erem. S. Augustini. Jak argumentuje dále, protože sv.

¹⁸ Viz. LÍBAL, D. *Umění*. 31. 1982. s. 448-453.

¹⁹ Srov. MAUR, E. *Počátky pivoňského kláštera - mýty, realita, otázky*. MZK 34. 1999. s. 14.

²⁰ Valentinus Weidner se kromě sbírání dokumentů a sepisování historie klášterů, věnoval i rodokmenu rodu Kolowratů.

Vilém zemřel v roce 1057, museli by jeho následovatelé přijít do pivoňské krajiny před jeho smrtí, což nelze. Ve svém hodnocení sice nesprávně zaměnil osobu Viléma z Mallavalle za Viléma X., vévodu akvitánského, omyl však neovlivnil dataci století vzniku vilemitů, protože vévoda z Akvitánie zemřel v roce 1136 nebo 1157.²¹

Jiří Bartold Pontanus z Breittenberka, probošt u sv. Víta v Praze, ve své *Boemia pia* Lib. II. píše: *Idem Princeps (Břetislaus) erexit monasterium Pivoniense quod consecravit idem episcopus (Severus) et introducti fuerunt fratres Eremitae Orationis Sc. Augustini.*

Také tento autor zpochybňuje působení vilemitů v počátcích pivoňského kláštera a přebírá verzi knížete Břetislava jako zakladatele za platnou. Tak jako Weidner polemizuje s Balbínem a Crugeriem také P. Benignus Sichrovský, praefectus Provinciae, uvádí, že ke sloučení augustiánů s vilemity došlo za papeže Alexandra IV. roku 1254 nebo 1255 a dokazuje, že augustiniánský řád existoval již před rokem 1040.²²

Gelasius Dobner²³ ve své kritické edici Kroniky české od Václava Hájka z Libočan také podporuje stanovisko vzniku kongregace vilemitů ve 12. století. Podle jeho teorie jméno Pivoňka neboli staročesky Bivanka bylo odvozeno od boje, který se zde mezi vojsky Břetislava a Jindřicha III. roku 1040 odehrál. Na tom místě byla postavena svatyně, která od 12. století náležela vilemitům a později od roku 1226

²¹ Autor vychází z legendárního pojetí založení kláštera.

²² HÁJEK, K. *Urbarium antiquissimi Ducalis coenobii Pivoniensis, seu Stockensis. caput II. De religiosi introductis.* Urbar 35 -54, 1753.

²³ Felix Dobner, řádovým jménem Gelasius a St Catharina (1719- 1790) byl vychován jezuitskou tradicí, ale své poslání našel v duchu novohumanistické tradice pěstované řádem piaristů. Roku 1773 se mu podařilo řád uvést do Prahy a založit školu. Piaristé ve svém zkoumání vycházeli z Ziegelbauera a maurinkého bádání, založeném na kritickém pořádku pramenného materiálu. Význam je Dobnerovi připisován zejména v oboru historie, vydával prameny k českým dějinám a jeho komentář Hájkovy Kroniky české odstartoval etapu novodobého dějepiscetví. Srov. WINTER, E. *Josefinismus a jeho dějiny.* Praha : Jelínek, 1945. s. 61.

augustiniánům eremitům. Zde se Dobner zmýlil v dataci, jednalo se o rok 1266 respektive 1256. Ačkoliv je Dobnerova kritika Hájkova přístupu k historické skutečnosti důkladná, přesto rok 1040 chápe jako historický mezník i v souvislosti se vznikem Pivoňského kláštera.

První na české půdě zmíněný rok a bitvu popisuje Kosmas, ale přesné místo boje neuvádí. Přesnou lokalizaci, která vytváří pivoňskou tradici, podává až Václav Hájek z Libočan. Rok 1040, kdy došlo k bitvě mezi českým knížetem Břetislavem a německým císařem Jindřichem III., je stěžejní nejen pro legendární založení Pivoňského kláštera, ale především pro české národní povědomí.²⁴

Legenda v Dubraviově pojetí praví, že po několika letech, když zemřel polský král Měšek, vtrhl Břetislav II. do Polska, dobyl vítězně čtyři slavná města- Hnězdno, Krakow, Poznaň a Vratislav a s velkou kořistí a ostatky sv. Vojtěcha a 5 bratrů mučovníků vrátil do Čech. Proto Poláci ústy biskupa hnězdenského na Břetislava v Římě vznesli stížnost. Následkem toho císař Jindřich III. vtrhl do Čech, domáhal se od Břetislava přiznání k odpovědnosti a pokornému odevzdání kořisti. Toto Břetislav neučinil a se svým vojskem, tvořeným také Chody se odebral do neproniknutelných hvozdu českých lesů, kde se opevnil dřevěnou hradbou. Císařské vojsko v čele s vojevůdci Bádenským a Wasserburgským Břetislavovo opevnění nezaregistrovalo a Břetislav vyrazil mezi ně je slavně rozprášil. Císař neunesl hanbu porážky, které se mu dostalo od nepřítele, jehož na vlastní oči nespapřil, a potupně uprchl. Po tomto slavném vítězství zřídil Břetislav na věčnou památku Bohu, Pánu mocností, Matce panenské a svatému Janu Křtiteli, patronu vévodů českých, nedaleko od vesnice Pivoňka klášter s kostelem.²⁵

²⁴ Srov. MAUR, E. *Paměť hor*. Praha : Havran, 2006. s. 69-144.

²⁵ Takto Hájek interpretoval legendu o založení kláštera v Pivoni podle Dubravia. Srov. *Urbarium antiquissimi Ducalis coenobii Pivoniensis, seu Stockensis. caput I. De fundatione, fatis et superioribus conventus Pivoncani, seu Stockensis. § 2 a § 3. 1753.*

Kosmas ve své *Chronicon Bohemiae*²⁶ líčí průběh bitvy velmi barvitým způsobem. Specializuje se zejména na období Břetislavovy vlády 1039 - 1041, které začíná vpádem do Polska, vyslovením hnězdenských statut, vyzdvižením svatých ostatků Vojtěchových²⁷ a jejich převezením do Prahy s celou parádou. Jindřich III., nově zvolený císař, na vzpurnou pozici Břetislava, který na jeho vyzvání odmítl dát věci do pořádku, jak se patří, a loupeživý úlovek vrátit, nemohl reagovat jinak než válečným tažením. Jak Kosmas²⁸ především hned v úvodu apologeticky zdůrazňuje, Břetislav byl v celé záležitosti zcela nevinně. Neboť: *Roku od narození Páně 1040. Pověst, nad níž nebudí žádné horší zlo na světě, jež lžemi sílí, a přiměřujíc mnoho k málu a lež k pravdě, letem roste, donesla k sluchu císaře Jindřicha Druhého, stokrát více, než bylo pravda: že prý Čechové množství zlata a stříbra odvezli z Polska.*²⁹

Další Kosmovo³⁰ líčení se po faktické stránce shoduje s Dubraviovým. V ději se však zaměřuje na putování vojska Jindřicha III. k místu bitvy, uvádí trasu tažení útočícího vojska, přes hrad Chlumeck, podél řeky Řezny, kolem hradu Kouba až k osudnému hvozdu, který dělí Čechy od Bavor, a jako významný vojevůdce císařské strany je zde zmíněn vévoda saský, Ekkerhard. Střet obou vojsk probíhal

²⁶ *Chronica Boemorum* se dochovala v několika opisech. Nejvýznamnější je *Budyšínský rukopis* z přelomu 12. a 13. století. K roku 997 zmiňuje smrt dcery Boleslava I. Doubravky, manželky Měška I., který r. 966 přijal křesťanství.

²⁷ Byl to přece "náš" Vojtěch.

²⁸ Kosmas (1045-1125) pocházel z dobře situované pražské rodiny, studoval v Praze, Lutychu, působil jako kanovník pražského kostela a jako biskupův důvěrník cestoval po Evropě. S kněžským svěcením vyčkával až do roku 1099, žil totiž manželským životem a měl syna. Jeho kronikářské dílo vznikalo v době přemyslovských sporů Vratislava s bratrem a biskupem Jaromírem. Srov. SPUNAR, P. *Kultura českého středověku*. Praha : Odeon, 1987. s. 156.

²⁹ Viz. KOSMOVA KRONIKA ČESKÁ II. trl. HRDINA, K. Praha : Melantrich, 1929. s. 74.

³⁰ Kosmas své líčení podává prostřednictvím „oživujících“ výrazových prostředků obrazových příměrů a anekdot. Kronika je rozdělena do tří dílů a je evidentní, že Kosmas vycházel z více zdrojů. Některé prameny z nichž čerpal, které sám uvádí, nelze identifikovat. Základem jsou české anály, jejichž vznik souvisí s Břevnovským klášterem. Styl zaznamenává i prvky antické prózy a vliv dějepisce Regina z Prumu (+ 915). Srov. SPUNAR, P. *Kultura českého středověku*. Praha : Odeon, 1987. s. 156-161.

obdobným způsobem jako v předchozím líčení. Břetislav a jeho družina za asistence nepřemožitelné sestry štěstěny Bellony slavně vítězí. Popis masakru Jindřichových vojsk je tu o poznání dramatičtější: *Ejhle, jak ctihodná tvář jest hyzděna vznešeným mužům kovanou podkovou koní, již kolem divoce skáčí, a břicha plná lahůdek i bedra obtočená pásy dvojnásob nachem zbarvenými kopytem rozdírá kobyly a rozvléká vnitřnosti a střeva jako tkanici nebo holenice. Ze studu nepíši dál, jak postihl takovou šlechtu náhlé záhuby pád, jest nehodno písmem to líčit.*³¹

Následuje epizoda, kdy Ekkehard, který svou družinu vedl směrem od Bíliny, apeluje na Břetislava, aby prošením došel konečného vítězství, neboť mu kyne reálná hrozba návratu císaře s vojskem početnějším, což Břetislav jako pravý český král odmítá. Své odměny došel také kolaborant se Sasy, správce bílinského hradu, Prkoš: *Kníže rozhněvav se, dal mu roku od narození Páně 1041 vyloupiti oči, usekati ruce i nohy a hoditi ho do hlubin řeky.*³²

Konečná podoba konfliktu Břetislava s německým císařem se obrátila nakonec ve vítězství německé strany. Anály kláštera Niederalteichu ukazují na Břetislava jak o rok později coby kajícího stojí bos před císařským dvorem v Řezně a žádá o odpuštění. Ekkehardovo doporučení tedy mělo svého naplnění, protože Jindřich III. skutečně nelenil a po ostudě, které se na české půdě dočkal, zvítězil nad Břetislavem u Prahy a ze své pozice vítěze připravil svému zostuditeli pár trapných chvil. O tomto řezenském intermezzu ovšem Kosmas taktně pomlčel.

Na Kosmu pak navazuje Dalimil,³³ letopisy hradištsko-opatovické, třetí česká

³¹ Viz. KOSMOVA KRONIKA ČESKÁ II. trl. HRDINA, K. Praha : Melantrich, 1929. s. 75.

³² Viz. KOSMOVA KRONIKA ČESKÁ II. trl. HRDINA, K. Praha : Melantrich, 1929. s. 76

³³ *Kronika tzv. Dalimila* vznikla v první polovině 14. století. Dochovala se v Hanušových zlomcích, nazvaných podle jména jejího prvního editora.

kronikářská ambice Přibíka Pulkavy z Radetína 14.m století a Enea Silvio svou Historií českou a líčení zachovává stejný tón i v převzetí látky pozdějšími pisateli. Podnětná, co se týče možného výsledku, je komparace české a německé tradice. Proto zde představíme i výsledky německých letopiseckých škol. Pramenů popisujících toto válečné střetnutí je poměrně hodně, avšak podaná informace o průběhu bitvy má ve většině případů charakter mlhavý nebo příliš stručný. Místo činu pak není lokalizováno vůbec, nebo je umístěno do lesa.

Svatohavelské větší anály popisují konflikt stručně a jasně. Ke střetnutí došlo v lese, vojsko vedené hrabětem Werinharem bylo vlákáno do léčky a Břetislavovými muži pobito. Kronika Herimana Chromého obohacuje líčení o skutečnost, že někteří (tedy ne všichni) Jindřichovi vojáci narazili v lesích na jakési opevnění, odkud na ně zepředu i zezadu vyrazili bojovníci (útok tedy byl veden ze dvou stran) a v kruté seči o 11. zářijových kalendách (22. srpna) byli zajati nebo pobiti. Zmíněna je zde kontroverzní osoba poustevníka Vintíře, který zbylou hrstku rozprášených německých vojáků vyvedl z nebezpečné zóny.³⁴

Saské prameny zaznamenávají další zpřesnění. Jak Magdeburské anály tak i Saxo analista uvádějí přesné místo ležení Jindřichova vojska, Koubu neboli Cham (zde se shoduje s Kosmou) a také přesné datum kdy vojáci své ležení opustili, tedy 15. srpna. Ke střetu došlo také 22. srpna, ale je zde upřesněna pozice vojsk. První skupina vedená Werinhradem, která byla napadena a zničena v tomto datu. O den později druhou skupinu Oty Schweinfurtského (Jitčina bratra), která se pokusila o útok na hradbu z jiné strany (zezadu), potkal stejný osud. Je tedy zřejmé, že útok vedený zepředu i zezadu, jak o tom informuje Heriman Chromý ve své kronice, nebyl dílem české taktiky, neboť ta spočívala v držení pozice za hradbou, nýbrž

³⁴ Srov. MAUR, E. *Paměť hor*. Praha : Havran, 2006. s. 69-144.

dvou skupin z mnohočetné armády německé.³⁵

V pojetí, předkládané Kosmovou kronikou, je patrný národnostní prvek, který německá tradice zcela postrádá. Vyostřuje totiž nejen boj vzpurného knížete proti císaři, ale vyjadřuje revoltu Čecha vůči Němci jako zástupci národa. Podle profesora E. Maura je postoj Kosmy výsledkem nespokojnosti domácích (českých) kleriků se svou pozicí v Čechách. Ve struktuře církevní hierarchie tvořili čeští duchovní na domácí půdě národnostní menšinu a vyhlídky na postup byly pramalé, neboť významné funkce zastávali Němci. Je zcela pochopitelné, že německé prameny takto demonstrativní chápání česko-německých vztahů vykazovat nemohly. Válčili tady sice na jedné straně Bavoři nebo Sasové, avšak celoněmecké národnostní chápání ještě nebylo ani v plenkách.

V letopisech hradištsko-opatovických se nalézá první zmínka o místě střetu. Jednalo se tu o les u Tuhoštře poblíž vsi Smolova, vzdálené 4 kilometry od Domažlic (latinsky Tusta, německy Taus byl pozdější název Domažlic). Dalimil³⁶ svými verši situuje bitvu přímo do domažlické oblasti a připojuje, že na místě boje byla za duše mrtvých válečníků postavena *kaplice*, jak uvádí rukopis ze 14. století.

Tu Čechové Němcě hrdinsky pobichu

a mnoho jich velmi zbichu.

Kniežat a hrabí němečských mnoho snide,

ciesar s životem jedva ujide.

Tu mnoho velmi slovutných lidí Zbichu

a na tom miestě za jich dušě kaplici postavichu.³⁷

³⁵ Srov. MAUR, E. Paměť hor. Praha : Havran, 2006. s. 88-144.

³⁶ Tzv. Dalimil užívá veršovaného stylu ve vykreslení aristokratických ideálů české historie. Umělecky jeho kronika nedosahovala úrovně literárních děl své doby ve srovnání např. s Dantovou Božskou komedií. Žánrem je blízká hrdinské epice a svým podtextem má vlastenecky výchovné působení. Srov. SPUNAR, P. *Kultura českého středověku*. Praha : Odeon, 1987. s. 130-131.

³⁷ Dalimilova kronika. Praha : Academia 1988. k. 45 ř. 49nn.

Redakce o století později zaznamenává, že byla zbudována ke cti Bohu. Tato kaplice byla pak další tradicí ztotožňována s Pivoňským klášteřem.

Václav Hájek z Libočan³⁸ roku 1541 ve své Kronice české přichází s novým způsobem podání české historie na rovině beletrie. Jeho přínos je z historického hlediska poněkud kontraproduktivní, protože dalším generacím předává vlastní zpracování pramenných podkladů jednak metodou subjektivně-selektivní (nehodící se škrtneme) a pak metodou fabulace.

Gelasius Dobner se jako bádající historik k této formě zpracování velice kriticky (poprávu) ohradil. Ačkoliv Václav Hájek pracoval s pramenným materiálem Kosmas, Dalimil, Pulkava a Heinrich Chromý (což vysloveně uvádí jako zdroje, ze kterých vychází), rozhodně poznatky synteticky nezohledňuje. Je třeba poznamenat, že kronika se v jeho podání stává "bestsellerem" a jako dobrý prozaik neumírá ani pro další generace. Právě u Hájka se setkáváme s přesným určením místa bitvy. Dalimilovu kaplici ztotožnil s Pivoňským klášteřem a vzhledem k neexistenci zakládací listiny a archivních dokumentů, které pohltil oheň, čas a okolnosti, nebyl důvod tvrzení příliš zpochybňovat.

Pouze Jan Klatovský vystoupil s odlišnou verzí lokalizace bitvy. Umístil ji do Klatov, kteréžto stanovisko následoval i Bartoloměj Paprocký z Hlahol v 17. století, ale pivoňští si svoji verzi události opatrovali dál. Teprve osvícenství svým *ad fontes* vrátilo historické vědě své původní určení. František Palacký³⁹ položil

³⁸ Václav Hájek z Libočan (+1553) narodil se na Žatecku, původně byl kališnického vyznání, po roce 1521 konvertoval ke katolicismu a působil jako kazatel v kostele sv. Tomáše na Malé Straně. Kromě toho zastával ještě úřad kanovníka svatovítské kapituly. Pro neplnění povinností byl však sesazen. Roku 1539 sepsal *Českou kroniku* jako protiváhu kroniky Martina Kuthena ze Šprinsberka. Byl známým fabulátorem českých dějin a kritikou byl stížen v 18. století historikem Gelasiem Dobnerem. Srov. BARTOŠ, J - KOVÁŘOVÁ, S. - TRAPL, M. *Osobnosti českých dějin*. Olomouc : Alda, 1995. s. 97.

³⁹ František Palacký (1798-1876), nazýván *otcem národa*, narodil se v evangelické rodině, po studiích v Trenčíně a Bratislavě působil jako učitel v šlechtických rodinách. Roku 1823 se seznamuje s pražskými obrozenci, začíná publikovat historické práce a vede *Časopis českého musea*. Roku 1831 byl jmenován historiografem českým. Jeho největší dílo *Dějiny národa českého v Čechách a na Moravě* vycházelo v letech 1836-1842. Zdůrazňoval nutnost zachování Rakousko-Uherska, ale prosazoval federalizaci a

důraz na slovanství v podtextu Břetislavova jednání, čímž ovšem narazil na negativní přijetí německé strany z pochopitelných společensko-politických důvodů. Slovanský akcent byl německými autory chápán jako říši podrývající element a patřičně na to svou protislovanskou nótou reagovali.

Otázkou zůstává, kde se tedy uvedená bitva v roce 1040 odehrávala. Ze soudobých pramenů lze pouze konstatovat, že vojsko Jindřicha III. se s Břetislavovým muselo střetnout v hraničním lese mezi Koubou a Domažlicemi. Hájek ve své Kronice české nechává Břetislava založit na paměť svého vítězství v místě bojiště na hoře Stock (Stockau-Pivoň) augustiniánský klášter a kostel Panny Marie, který byl (podle Hájka) roku 1046 vysvěcen biskupem Šebířem. Osoba biskupa Šebíře je zmiňována v Kosmově kronice : ... *byl biskupem v pořadí šestým... nade všechny dvořany knížecí vynikaje úslužností, konal svému pánu pilnou a věrnou a proto tím milejší službu... vždy býval knížeti nerozdílným druhem při lovech. Býval první po ruce při zabíjení divokého kance; uměl mu uříznouti ocas, očistiti a připraviti ho, jak to míval kníže rád, a podával ho pánu, jak přišel, k jídlu. Proto prý kníže Oldřich často říkával: "Šebíři, pravím ti upřímně, za tenhle sladoučký zákusek zasluhoval bys biskupství."* Roku od narození Páně 1031. O svátek svatých apoštolů Petra a Pavla byl Šebíř vysvěcen na biskupa od arcibiskupa mohučského.⁴⁰

Paprocký zprávu o vzniku kláštera podává trochu odlišným způsobem. Především zde nejmenuje jako světicího biskupa Šebíře, nýbrž Severa... *Léta Páně 1047, Břetislav, jenž pamatoval na boží dobrodiní, kterého se mu dostalo když zahnal císaře ze své země, přikázal na hoře Stock jinak Pivoňka, vystavět klášter zasvěcený Panně Marii, který biskup Severus posvětil...*

spolupráci slovanských národů. Je známý Palackého výrok : *Byli jsme před Rakouskem, budeme i po něm!* Srov. BARTOŠ, J - KOVÁŘOVÁ, S. - TRAPL, M. *Osobnosti českých dějin*. Olomouc : Alda, 1995. s. 266-267.

⁴⁰ Viz. *KOSMOVA KRONIKA ČESKÁ II.* trl. HRDINA, K. Praha : Melantrich, 1929. s. 58.

K tomu je třeba dodat, že Biskup Šebř sice v uvedený rok kostel vysvětil, ale jednalo se o zcela jinou sakrální stavbu založenou jako výraz Břetislavova pokání ve Staré Boleslavi. Vážná vada na kráse Hájkova líčení je však nesporná skutečnost, že klášter se nenalézá na hoře, nýbrž v údolí a z naznačené trasy Kouba-Pivoň je to poněkud z ruky.

V 17. a 18. století přebírají základ Hájkova pojetí další historici Felix Milensius, Nicolaus Crusenius, Valentin Weidner, Paprocký, Stránský, Bohuslav Balbín, Beckovský, Pubička bez nejmenších pochybností. Felix Milensius dokonce etymologicky odvozuje název kláštera Pivoň "Stockau" od stromů pokácených při stavbě záseků či opevnění nebo od pařezu, na kterém údajně Břetislav po bitvě odpočíval. V 17. století se totiž začal rozvíjet pivoňský kult legendárního založení kláštera knížetem Břetislavem a Bohuslav Balbín měl tu čest vidět památný pařez a stopy poustevníka Vintíře na vlastní oči. Co se role pařezu týká, Balbín zmiňuje, že pařez posloužil jako místo odpočinku císaři Jindřichu III. Valentin Weidner, který Balbínův výklad doplňuje ve verších, přisuzuje pařez Břetislavovi. Ida Friederike Coudenhove-Kalergi ve svých pamětech, které zachycují dětství prožité ve zrušeném Pivoňském klášteře, nabízí poetické přirovnání : *...z lesního pařezu vyrostl ve skutečnosti celý klášter a vesnice...*⁴¹

Když odhlédneme od Hájkovy interpretace a podíváme se blíže do historických souvislostí, zjistíme, že na pařezu během boje nemohl odpočívat ani Jindřich III ani Břetislav, neboť jejich noha na tuto půdu nevstoupila a válečná vřava se odehrála ve zcela jiné krajině. Pivoňskou tradici zpochybnil především František Palacký roku 1836 v prvním díle svých Českých dějin, který Hájkovu lokalizaci místa bojiště zásadně odmítá a přemísťuje Břetislava i s jeho armádou do Brůdku ke kostelu sv. Václava, jenž se měl stát zřejmě zmíněnou kaplicí. Jeho stanovisko

⁴¹ Viz. BAUER, F. - KIEFNER, R. - ROTHMAIER, J. *Ronsperg. Ein Buch der Erinnerung*. Felsberg : Karl Strube, 1990. s. 69.

bylo všeobecně přijato a získalo i učebnicové zpodobení např. v běžné pomůcce výuky dějepisu na základních školách.⁴²

Opěrným bodem teorie je záznam v brůdeckém misálu, který bitvu popisuje na místě Všerub u Hájku, tedy okolí Brůdku. Zkoumání zaznamenaného textu ovšem vyloučilo předpokládané stáří záznamu. Nyní je prokázáno, že zápis byl učiněn po uveřejnění Palackého hypotézy, takže z tohoto hlediska historicky nic nepotvrzuje. Je nutné vzít v úvahu, že tato trasa nebyla jedinou možnou spojnici Bavorska s Domažlicemi. Existovaly i trasy kratší, které se vyhýbaly mokřinám kolem řeky. Podle celních rejstříků ze 16. století je patrné, že trasa z Furt im Wald na Folmavu, Pasečnici, Stráž a Domažlice byla pravděpodobně spojením nejstarším a v blízkosti této trasy je doložena i existence 3 možných kaplic. Palackého trasa byla oficiálně zpochybněna jako zbytečná zacházka až Jindřichem Vančurou, protože do té doby veškeré nesmělé výhrady historiků byly převáženy zásadním argumentem Palackého autority. Jeho vystoupení s nově naznačenou cestou přes Folmavu rozpoutalo sice diskusi, ale pak se historici navrátili zpět k hypotéze Palackého. Jako památné místo bitvy zmiňuje kostel sv. Václava v Brůdku vysloveně roku 1839 Johann Gotfried Sommer.⁴³

V pátrání pramenného doložení kostelíka pokračovali Jan Kašpar Rojek a Josef Kalous. Setkali se však s neúspěchem, proto za určující místo označili kapličku sv. Václava ve Zdemilech, která se svým doložením v letech 1360-1415 datu 1040 blíží spíš a brůdecké teorii vyhovuje, protože se uvedená ves nalézala v blízkém okolí nebo přímo v místě Brůdku, který byl založen v novověku. František Wildmann zase dovozuje teorii z názvu Brůdek, protože tam po bitvě teklo tolik krve, že se v ní Češi brodili.

⁴² Srov. *Dějiny zemí Koruny české I.* s. 48.

⁴³ Srov. MAUR, E. *Paměť hor.* Praha : Havran, 2006. s. 100-144.

K dalšímu pokusu o zkoumání jiných variant směřování trasy než byla neochvějná Palackého skulptura, se odhodlal roku 1983 Rudolf Turek. Poukazuje na skutečnost, že v kronice Herimana Chromého je val, za kterým číhali Břetislavovi vojáci, popisován spíše jako opevnění. Posunuje tedy místo střetu do hradiště Příkopy u Rýzemberka. Shodou okolností jako možné místo bitvy označil Příkopy už František Wildmann, který je však uvádí jen jako možnost, jinak se přidržuje nadále "teorie autority". Turkově hypotéze je také nakloněn Jaroslav Kadlec. Slabinou Turkovy lokalizace je však několik odporujících si detailů. Jednak se v blízkosti nenalézají žádné sakrální stavby, dále tu neexistovala žádná cesta, která by spojovala Bavorsko se srdcem Čech a konečně dle archeologických průzkumů je hradiště z doby podstatně mladší (13. století), než bychom k potvrzení vyvozených závěrů potřebovali.

Profesor Eduard Maur již v roce 1987 předložil veřejnosti svou teorii tří pravděpodobných lokalit. Kostelík sv. Jana Křtitele v Kostelišti u Maxova nedaleko Všerub, který byl zbořen po svém zrušení za josefínských reforem. Dále probošství kladrubského kláštera v Pasečnici u Domažlic s kostelíkem sv. Vavřince, doložený v letech 1383 -1417, přímo na trase, kde vedla stará brodská silnice, rovněž se dnešních dnů nedočkal a kostelík ve Zdemilech-Brůdce.

Werner Perlinger z Furt im Wald ve své studii z roku 1990 uvádí též možnost staré brodské silnice jako předpokládaný směr pohybu císařského vojska. Podle jeho výzkumů totiž brodská cesta vedla přes Folmavu, Pasečnici a Stráž k Tuhošti. A právě za Folmavou se měla bitva odehrát. Josef Šlajs v roce 2000 seznamuje veřejnost s dalšími závěry. A sice, bitva se podle jeho průzkumů rozhodně odehrála na již zmíněné silnici, ovšem nikoliv za Folmavou, ale v Pasečnici u Domažlic.

Podle zmínky z roku 1393 měl kostelík sv. Vavřince být spíše kapličkou, která sloužila poutníkům ubírajícím se po silnici, stejně jako sv. Kateřina pod Přimdou. Kosmas ve svém popisu tažení Jindřichových vojsk uvádí, že vojsko pokračovalo

lesem na vyvýšeninu, odkud vedla cesta do údolí, kde Jindřich tušil českou družinu, zmýlil se však a po výstupu na další horu byl napaden ukrytými Břetislavovými vojáky.⁴⁴

Tomuto popisu by pak podle Eduarda Maura odpovídala brodská silnice, která ve středověku vedla z Furt im Wald po Ovčím vrchu až k současnému Schaffbergu, kde klesala do dnešní Teplé Bystřice, odkud vystoupala do současné Nové Kubice, dále na Pasečnici a Domažlice kolem vyvýšeniny Spáleného vrchu. Spálený vrch je archeologicky poměrně zajímavý, byly zde nalezeny podkovy, ostruhy a zbraně, terén je rozparcelován příkopy pravděpodobně vytvořenými z několikrát překládaných cest. Jindřich tedy nejprve vystoupil na Ovčí vrch, kde Břetislava nenašel, a poté se vyšplhal na Spálený vrch, za kterým patrně ke střetu došlo. K dispozici se nabízí také zmínka o přehlídce jeho vojsk, kterou měl Jindřich III. konat před zahájením bitvy na nějaké hoře Reichstagu, jak uvádí Antonín Emil Feyl ve své sbírce pramenů a podání k chystaným dějinám Domažlic. Reichstag je situován do oblasti Pasečnice, kde se tedy zřejmě bitva udála.⁴⁵

Karel Hájek⁴⁶ ve své Historii kláštera pivoňského zmiňuje, že na počest slavné bitvy byl její průběh zpodobněn malbou na pravé straně chóru kláštera a doprovázen textem: *Když slunce tisíc čtyřicetkrát urazilo svou dráhu přitáhl k hranici císař Jindřich s velkým vojskem, dychtivý pokladů a kořisti, které nedlouho předtím Češi dobyli na Polácích, avšak Břetislav tam rychle dorazil, aby nepřítele odehnal od hranic země. Statečné šiky se utkaly a německé vojsko bylo v bitvě poraženo. Císař zstrašen porážkou svých oddílů uprchl. Vítězný Břetislav hrdě šlapal po mrtvolách císařských vojáků, které skolil vlastním mečem, mocný,*

⁴⁴ Srov. MAUR, E. *Paměť hor*. Praha : Havran, 2006. s. 144-154.

⁴⁵ Srov. MAUR, E. *Paměť hor*. Praha : Havran, 2006. s. 69 -144.

⁴⁶ Karel Hájek (1824-1889), kronikář a historik Domažlic.

*protože dosáhl triumfu. Z vděčnosti zde založil klášter, aby v něm mohla být pohřbena těla mrtvých císařských vojáků.*⁴⁷ Obraz s uvedenou tématikou se našel tou dobou (když Karel Hájek historii sepsal) v Domažlickém klášteře. V současnosti přešel do sbírek domažlického musea, kde byl zrestaurován. Jedná se patrně o kopii původní malby. Restaurováním je historicky ochuzena i jeho výpovědní hodnota. Oslavný text, který malbu provázel, přepracoval později z původních 25 veršů na delší báseň P. Valentinus Weidner.⁴⁸ *Roku spásy, tisícího čtyřicátého, přitáhl císař Jindřich k českým hranicím a rozkázal, aby mu kníže vrátil zlato. Kníže Břetislav se spolehl na svou vojenskou sílu svažil čelo a propustil posly s nepořízenou. Císař se rozzlobil a hnán hněvem se rozhodl pokořit Čechy silou. Zanedlouho svolal vojsko do zbraně, přes pustiny ho přivedl k Hercynskému lesu a postavil oddíly vyzbrojené šípy a dlouhými kopími. Břetislav postavil svůj tábor na protější straně, zůstal v údolí a čekal na útok. Přikázal zabodnout nehlučně do země kopí a setrvat v úkrytu lesních záseků. Pak bylo zatroubeno k útoku. Strhl se ryk a vzduch vířil rachotem bubnů a zvukem polnic. Vojska se střetla, Němec mečem padl a mnozí bojovníci zahynuli pod zahrocenými kůly Chodů. Vraždilo se bez jakýchkoli ohledů. Zem mokvala krví, všude tekly potoky krve, a pohled na tisíce padlých nutil k pláči. Císař prehl na koni a Čechové zvítězili. Břetislav získal bohatou válečnou kořist. Zdvíženou pravicí vzdal díky*

⁴⁷ *Mille, quaterque decem dum sol confecerat annos, Henricus Caesar valida arma his finibus infert, Turo opibusque inhians, belliquae jure Poloni Czechiades miper rapuere, sed ocius hostem Brzetislaus adest patriis pulsurus ab oris atque animosae acies coeunt, Martemque fatiga Germani funduntur humo, tantaque suorum Clade fugit Caesar trepidus; verum in Litusarm Stat victor Brzetislaus ovans, et calcat acervos Caesarum ense suo factos, divesque triumph quio ferat acceptum et grates fundat et auget coenobium, tot ubi caesorum corpora humanitu.*

⁴⁸ srov. HÁJEK, K. *Urbarium antiquissimi Ducalis coenobii Pivoniensis, seu Stockensis. caput I. De fundatione, fatis et superioribus conventus Pivonciani, seu Stockensis. § 3. 1753.*

*nebi a založil klášter v místech, kde odpočívají kosti císařských vojáků.*⁴⁹

Na obraze je doložena existence dvou kostelů. Větší stavba zřetelně vstupující do popředí je zasvěcena Panně Marii a menší, částečně skrytá za klášterní budovou, je zřejmě původní svatyně sv. Jana, zmiňovaná bulou papeže Klimenta IV. *Ea que judicio*. Stáří malby je na základě posledních výzkumů datováno přibližně do 16. století.⁵⁰

1.4. Kdo byl zakladatelem Pivoňky

Pátrání po osobě, skupině osob nebo instituci zakladatele Pivoňského kláštera je z dnešních pozic úkolem velice obtížným. Podle Eduarda Maura je pivoňský konvent jediným augustiniánským klášteřem u nás, u něhož není znám jeho

⁴⁹ *Anno milleno, quadragenoeque salutis
Ablegat Henricus Caesar ad oras
Cechiacas, jussitque Ducem sibi reddier auram
quod Rugavit frontem Dux Brzetislaus et a se
Dimisit vacuos legatos fidus in armis
Ingremuit Caesar, vehementeque pereitus ira
Mox animo statuit vi debellare Boemos
rapuit nuper violento Marte Polonis
Nec mora, militiam ciet, et conclamat ad arma
Ducit ad Hercinias sylvas per tesqua phalanges
Ordinat armatas telis, longisque sarifsis
Contra Brzetislaus propius sua castra locavit
Assultumque sui expectans in valle manobat
Parcendo strepitu, Tellureque praecipit hastas
Defigi et nemorum clam sub concaede morari
Classica deinde canit, fitelamor, tympana replant
Aethera sono, clangore tubae; confligitur, ense
Teuto cadit, plures tribulis, sudibusque pracustis
Chodonum: sine personae discrimine caesum!
Terra cruore madet, decurrunt sanguine rivi,
Tot millena oculos in fletum tunera solvunt
Caesar equo fugit, victoria parta Boemos
Innumeris ditat spoliis Brzetislaus ut esset
Dextrae coelesti tanto pero munera gratus
Fundat coenobium hoc, ubi caesorum ossa quiescunt*

⁵⁰ Srov. MAUR, E. *Počátky Pivoňského kláštera - mýty, realita, otázky*. MZK 34. 1999. s. 10.

zakladatel.⁵¹

Ostatní nejstarší fundace augustiniánů (vilemitů) měly charakter založení rázu soukromého, ať se jednalo o Sv. Dobrotivou⁵² (1262), Pšovku u Mělníka⁵³ (1263), nebo korunu Panny Marie⁵⁴ (1267).

Klášteř Sv. Dobrotivá neboli Ostrov vděčí za svou existenci Oldřichu Zajíci z Hasenburka. Tento český šlechtic dostal tak svému slibu a po vítězství Přemysla Otakara II. nad Bélou IV. u Kressenbrunnu roku 1260 nechal o dva roky později položit základní kámen ostrovního konventu řečeného později Svatá Dobrotivá. Rozhodně stojí za zmínku, s jakou láskou a péčí Hasenburkové svůj klášter opatrovali a za jejich patronace konvent vzkvétal jak po stránce materiální, tak duchovní.

Tyto nejstarší fundace vyrůstaly z převážně lesnatého terénu lesních pustin. Impuls středověkého západního mnišství vychází z Bible, která vznikla ve zcela odlišných geografických a klimatických podmínkách. Ideál eremity je zosobněn ve sv. Atanasiovi popřípadě Pavlovi Thébském, tedy přichází z egyptské pouště.⁵⁵ Pro eremitu Západu představoval hluboký neproniknutelný a nepostihnutelný lesní porost určitou náhradu nebo jistou variantu pouště jako takové. Charles Higounet zaznamenal do mapy lesních porostů raného středověku, ze které je patrné, že evropským porostům kraluje les Ardenský. Období zachycuje počátek století šestého až konec století dvanáctého, kdy charakteristická teplá klimatická fáze způsobila výrazný lesní přírůstek oproti době předchozí. Les tehdejší doby oplýval

⁵¹ Viz. MAUR, E. *Počátky Pivoňského kláštera - mýty, realita, otázky*. MZK 34. 1999. s. 19.

⁵² Viz. Appendix – 6.3. Klášter Ostrov

⁵³ Viz. Appendix – 6.4. Klášter Pšovka u Mělníka

⁵⁴ Viz. Appendix. – 6.1. Klášter Corona sanctae Mariae

⁵⁵ Viz. Appendix. - 1.2. Vývoj tradice mnišství

mnohem větším územním rozsahem a měl podobu odpuzující i přitažlivou. Fixaci eremitů na lesní poušť jako místo odloučenosti od světa charakterizuje listina z roku 648, která byla vydána Sigebrtem III. opatství Stavelot-Malmédy v níž je les přirovnáván k samotě. *V našem lese řečeném Ardenském, ve veliké samotě, kde divá zvěř se množí.*

Další písemnou zmínku nalezneme v Životě sv. Bernarda z Tironu, který sepsal ve 12. století Geofroy le Gros, kde je uvedeno barvitě líčení dálav opuštěných prostorů v oblasti Maine a Bretaně. V tomto hagiografickém textu je též zmíněn uvedený lesní prostor jako quasi altera Egyptus, druhý Egypt. Záměr eremitů vytvořit z lesů pustinu pro svůj kontemplativní život v Bohu a odloučení "od světa" se střetával s jinou funkcí lesa jako lovného revíru, přisouzené mu společností "ve světě".⁵⁶

Legenda o uherském světcí Ondřeji Zvorádovi, pochází z let 1064-1070. Svůj život cele zasvěcený Bohu prožil v lesní pustině a civilizaci navštěvoval pouze v neděli, aby se zúčastnil bohoslužby. Velmi přísně dodržoval půst a nosil kolem těla obtočený řetěz, který mu zarostl do kůže. Zhotovil si také nástroj, jenž mu pomáhal dosahovat v bdění lepších výsledků. Pokaždé, když jeho tělo ochablo spánkem, byl probuzen tupým úderem kamene.⁵⁷

Po roce 1256 unie⁵⁸ způsobila přesměrování zakladatelských počínů do měst a fundační instituce byla královská. Jak naznačil Paul Février, latinské mnišství bylo ovlivněno do značné míry městským pozdně starověkým modelem. Klášter si získal vnitřní status „mikroměsta“. Došlo k jakémusi kompromisu mezi pouští a

⁵⁶ Srov. LE GOFF, J. *Středověká imaginace*. Praha : Argo, 1998. s. 61-107.

⁵⁷ Srov. GAŽI, M. *Poustevník, nebo loupežník? K proměně vnímání „lesních lidí“ od středověku po dobu raně moderní*. In: *Člověk a les*. ed. KLVÁČ, P. Brno : Masarykova univerzita, 2006. s. 44.

⁵⁸ Viz. Appendix – 5.3. Řád obutých augustiniánů eremitů

městem, „od světa" a „ve světě", životem kontempace a životem veřejným. Mnicha upoutávalo do světa vědomí povinnosti vůči trpícím. Musel však dbát na to, aby nebyl touto službou příliš pohlcen.⁵⁹

Z naznačených intencí, které zavedly naše poustevníky do pouštního hvozdu česko-bavorského pomezí, a z uvážené volby dokonale izolovaného místa lze předpokládat nějakého zakladatele ze zástupců šlechty. Ale kdo jím mohl být? Jednalo se pravděpodobně o osobu nebo skupinu osob šlechtického původu, který danou oblast znal a měl k ní tedy nějaký vztah, míněno, byl někde poblíž usídlen a území mu náleželo. Nelze vyloučit, že se jednalo o cizince, který pozemky získal darem či koupí, ale kladu si otázku, proč by zakládal dům Boží a pak beze stop zmizel? Mohl být eremitou, který zhodnotil svůj majetek ve stavbě kláštera, jež se mu potom stal domovem. Nicméně není třeba vytvářet novou dávku spekulací k již tak dobře zásobené sbírce, neboť zakládací listina se nedochovala, pramenný materiál a dobové archiválie taktéž.

Záměry, které vedly středověké pány k budování sakrálních staveb, naznačuje Kosmova kronika. Kosmas popisuje událost, která se odehrála po nástupu Vratislava v lednu 1061 na český trůn. Vratislav měl jisté nevyřízené účty s bílinským správcem Mstišem. Když totiž střežil na hradě Lštění Vratislavovu manželku, zacházel s těhotnou ženou tak nevybíravým způsobem, že krátce po svém propuštění zemřela. Mstiš očekával od nové vlády kruté postihy a protože, jak praví Kosmas, byl mužem veliké odvahy a ještě větší výmluvnosti a nemenší prozíravosti, pozval panovníka na svoje sídlo při příležitosti svěcení kostela sv. Petra. Když mu potom při hostině byla doručena listina, která oznamovala jeho odvolání z funkce, hrdě prohlásil:

Knižetem jest a pánem, se svým hradem at' učiní, co se mu líbí. Co však můj kostel

⁵⁹ Srov. ŠPIDLÍK, T. *Spiritualita křesťanského Východu. Systematická příručka*. Roma : Křesťanská akademie, 2002. s. 275.

*dnes má, nemůže mi kníže odnítí.*⁶⁰ Správce hradu Bíliny dobře věděl, že jeho pozice je v těchto dobách značně nestabilní a proměna politického spektra znamená konec kariéry aspoň na příslušnou dobu. Panovník měl pravomoc nehodnému správci světský majetek odebrat. Jiná byla situace se založenými kostely. Panovník sice musel stavbu chrámu schválit a potvrdit, ale v okamžiku vysvěcení se sakrální budova stala "spojitým vlastnictvím", náležela církvi a Mstišovi. Proto stavební iniciativa tohoto druhu představovala nejen pokračující christianizaci, ale byla také výrazem prestiže a do jisté míry pojistkou středověkých velmožů pro zlé časy. V uvedené době byla výstavba panských sídel s vlastnickými kostely poměrně častá.⁶¹

Sociální situace ve 12. století se působením francké říše mění. Vzniká vrstva šlechticů, kteří mají statky s nevolníky a funkci úřadu a vrstva svobodníků. Držení půdy je spojeno s vojenskou povinností a ten, kdo se chce vyhnout válečnému tažení, musí zaplatit *tribun pacis*. Otroci, kteří doposud nebyli právní osobou, dostávají ve 12. století zapůjčenu půdu a je jim ponechána část výtěžku. Nemají status svobodného obyvatele, protože mohou být majitelem pozemku i s půdou rozprodání, ale současně pokud jsou z *pronajatého* statku vyhnáni, stávají se svobodnými. Zastávají pak většinou společenské postavení sluhy. Vrstva nesvobodných a otroků, tvořila proti šlechtickému stavu velkou většinu. Důsledkem nepoměru však byl velký rozvoj zemědělství.⁶²

Z. Kalista předkládá následující rozdělení společenských vrstev raného středověku. Kníže a jeho dvůr, svobodné obyvatelstvo závislé na panovníkovi, nesvobodný lid

⁶⁰ Viz. *KOSMOVA KRONIKA ČESKÁ II.* trl. HRDINA, K. Praha : Melantrich, 1929. s. 102.

⁶¹ Srov. KLÁPŠTĚ J. *Proměna českých zemí ve středověku.* Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2005. s. 48-52.

⁶² Srov. PEKAŘ, J. *Dějiny československé.* Praha, 1991. s. 29-46.

patřící k velkostatku a závislý na pánovi.⁶³ J. Šusta uvádí, že 11. a 12. století je charakterizováno rozkvětem otroctví, otrok se stal objektem věcného práva, mohl být svým pánem komukoli a kdykoli darován a nebyl respektován ani stav manželský, neboť každý z manželů mohl náležet jinému majiteli.⁶⁴ Z Kosmovy kroniky⁶⁵ vyplývá, že otroctví postihovalo také válečné zajatce. Když Břetislav dobýval zpátky ztracenou Moravu, mnoho zajatých Poláků bylo rozprodáno do Uher a dále.

V nejbližší blízkosti Pivoňského kláštera se nacházel hrad Starý Herštejn. V dnešních dnech se vypínají na 876 metrů vysokém kopci Herštejn (Hirstein) jeho zříceniny. Tento hrad byl co do rozměrů poměrně malý, jak je patrné z několika zbytků zničené věže a trosk zřícených zdí. Křoví na vrcholu zabraňuje výhledu do údolí. Karl Liebscher uvádí, že za zakladatele hradu je pokládán jistý Protiva patrně ze Štiboře. Podpisů pánů z Herštejna se v této době vyskytovalo mnoho, protože rod tohoto jména byl ve 14. století velmi vážený. Členové jednotlivých větví se v dokladech listin příbuzensky identifikovali s hradem, který měl být zřejmě postaven rytířem Protivou v letech 1251 – 1272. Mezi jeho přímé potomky patřili Vilém a Prkoš z Herštejna. Prkošův bratr Vítek ze Staňkova je zmiňován listinou Jindřicha ze Štiboře z roku 1324. Mimo jiné je uváděn také Zdeněk z Herštejna. Měl ve znaku jelena, vlastnil kromě Štiboře také Poběžovice (pozdější Ronsperg), Wilkenau a Waldersgrün (1359 – 1373). Posledním členem rodu - Bohušem z Wilkenau, který vlastnil soud Chodů v Domažlicích, tato linie vymřela.⁶⁶

⁶³ Srov. KALISTA, Z. *Stručné dějiny československé*. Praha : 1992. s. 40.

⁶⁴ ŠUSTA, J. *Otroctví*. In : *Úvahy a drobné spisy historické Josefa Šusty*. Praha, 1934. s. 74-75.

⁶⁵ Kosmas je svým tónem výrazně protižidovsky zaměřen. Vidí bohatství Židů jako nečistě nabyté jmění na úkor státu a knížete. Neschvaluje však násilný zákrok proti židovské komunitě.

⁶⁶ Srov. LIEBSCHER, K. *Der Politische Amtsbezirk Bischofteinitz*. Bischofteinitz : 1913 Druck und Verlag von. Ed. Vanand, Tachau. s. 436-443.

J. V. Šimák naznačil možnou spojitost eremitů z Pivoňky a pánů z Herštejna podpořením geografické polohy přiléhajících vesnic. Bohužel zde opět narážíme na bílá místa pramenné databáze, protože doba předhusitská nedochovala žádný záznam. Přibližné představy lze zrekonstruovat na základě berního rejstříku šlechtického majetku plzeňského kraje z roku 1379 a dále ze Zikmundových zástavních listin. Z uvedeného výčtu vyplývá, že vesnice doložené ke klášteru v době husitské představovaly zhruba totéž zboží, které klášteru příslušelo v době předhusitské a nezaznamenávalo časem žádné výrazné změny. Je možné stanovit dobu založení vesnic, v průběhu postupné kolonizace, které vznikly později a odlišit je tak od vsí přiléhajících k hradu Herštejnu, jež byly patrně šlechtickým rodem pivoňskému konventu darovány. Další významnou skutečností je, že vsi Drahotín, Načenín, Hvožd'any a Hora sv. Václava, výslovně zmíněné ve vlastnictví hradu Herštejna, jsou odděleny od hradu vesnicemi jmenovitě náležející Pivoňskému klášteru. Zmíněné vesnice společně s Herštejnem byly k pivoňskému zboží přiřčeny po roce 1331, kdy se usedlost dostává do vlastnictví biskupa Jana.

Karel Hájek ve své Kronice kláštera pivoňského uvádí, že kolem roku 797 tento "zámek" založil rytíř Radibold z Egmondu původem z Frisic. Opustil svou ženu kvůli nevěře a odešel pryč s několika společníky k českým hranicím. Zde poznal dceru jakéhosi rytíře⁶⁷ jménem Elsa (Alžběta) a vzal si ji proti vůli rodičů. Když byla v šestém měsíci těhotenství, ztratil rytíř svou ženu při honitbě a našel ji až po třech měsících v lesní jeskyni. Tentýž den mu porodila tři syny. Pojmenování hory znělo od těch dob Elsenberg (Elsina hora), od něho se odvozuje i nynější název LiesseBerg a celý rod se stal nositelem jména Elsenberg. Rytíř Radibold pak na tom vrchu vystavěl pevný hrad a na počest jelena, díky němuž Elsa v jeskyni

⁶⁷ *vom freien Seypolds-Dorf*

přežila, nazval své sídlo Hirschstein (Herštejn).⁶⁸

Podle zmínek archivní dokumentace z roku 1687 s přihlédnutím k ústnímu podání pana Kristofa Ludvika z Elsenbergu pána na Herštejnu, byl hrad dlouhou dobu (asi 700 let) v držení rodu Hirnhaimů. Při jeho dobytí vymřela celá rodina Hirnhaimů až na jediného potomka. Roku 1330 císař Ludvik IV. potvrzuje rodinné jméno „von Elsenberg“. O rok později, 1331 bratři Konrad a Jindřich z Hirnhaimu rozdělili statek a erb, objevuje se zde zmínka, která se týká vyživování "jednoho zchudlého" z Hirnhaimského rodu pivoňským konventem.⁶⁹ (Text je na tomto místě nečitelný, mozaika středověké němčiny se nedá uspokojivě zrekonstruovat a smysl jeho obsahu nelze postihnout.) Dne 23. května 1421 byl hrad, který ukrýval pivoňské klášterní poklady, domažlickými husity dobyt a lehl popelem. Posádka se bránila statečně a padla až na 17 katolických pocestných, kteří byli upáleni na hranici postavené na hradním nádvoří.⁷⁰ Sotva se uskutečnily záchranné opravy, došlo roku 1497 k novému přepadení. Sídlo bylo lstí uchváčeno a jeho domácí páni Jan z Elsenberga a Bernard z Hirnhaimu s manželkami a dětmi i služebnictvem krutě vyvražděni. Vyvázl jen nejmladší mužský potomek rodu Petr z Elsenberga. Zmínku o něm nacházíme v listině císaře Maxmilina, který prohlašuje, že Konrad z Hirnhaimu a Jindřich z Elsenberga byli rodní bratři z rodové linie Rauhehaus.⁷¹

1.5. Kdy byl klášter založen

Na výzkum J. V. Šimáka reaguje roku 1985 M. Čechura, který rovněž klade dobu

⁶⁸ Srov. HÁJEK, K. *Urbarium antiquissimi Ducalis coenobii Pivoniensis, seu Stockensis. Caput I. Appendix de castro Hirstein et familia Elsenbergaeorum et Hirnhaimiorum. (urbar pag. 32 – 35) 1753.*

⁶⁹ Srov. HÁJEK, K. *Urbarium antiquissimi Ducalis coenobii Pivoniensis, seu Stockensis. Caput I. Appendix de castro Hirstein et familia Elsenbergaeorum et Hirnhaimiorum. (urbar pag. 32 – 35) 1753.*

⁷⁰ Viz. LIEBSCHER, K. *Der Politische Amtsbezirk Bischofteinitz. Bischofteinitz : 1913 Druck und Verlag von. Ed. Vanand, Tachau. s. 436-443.*

⁷¹ Srov. HÁJEK, K. *Urbarium antiquissimi Ducalis coenobii Pivoniensis, seu Stockensis. Caput I. Appendix de castro Hirstein et familia Elsenbergaeorum et Hirnhaimiorum. (urbar pag. 32 – 35) 1753.*

vzniku kláštera mezi lety 1331 až 1379 a zdůrazňuje počáteční šlechtickou fundaci, která po roce 1420 přešla na panovníka. Podle něho zde byl původně založen samostatný kostel a augustiniáni eremité do Pivoně přišli až později.⁷²

Architektonický průzkum, který provedl Dobromil Líbal a jehož výsledkem byla datace pivoňského presbytáře do roku 1225, vyvrací svým odlišným závěrem Jiří Kuthan, který stanovil dobu vzniku mezi lety 1260 -1270. Jeho zkoumání se stalo směrodatné pro stanovení data v Encyklopedii českých klášterů, kde je uvedeno období založení kláštera mezi roky 1260 -1272.⁷³

Kongregace augustiniánů eremitů prošla v procesu svého vzniku složitým vývojem, který ve stručnosti nastíním. Na jeho počátku stálo poustevnické hnutí v severní Itálii ve 12. století, kdy došlo k hromadné tendenci eremitského mnišství navrátit se zpět k původnímu ideálu chudoby, čisté kontempace a zbožnosti v duchu tradice pouštních otců *Prodal jsem i samotnou knihu, která mi řekla: Prodej svůj majetek a rozdej chudým.*⁷⁴ Skupiny poustevníků se uchýlovaly do lesních samot a snažily se žít podle řehole sv. Benedikta, sv. Augustina, popřípadě podle vlastních neoficiálních pravidel. To přimělo Řehoře IX. (1227-1241) k pokusu o sjednocení těchto skupin do jedné kongregace pod jednou řeholí. Roku 1244 byl ustanoven řád augustiniánů eremitů s řeholí sv. Augustina, do které byly v roce 1256 včleněny i poustevnické skupiny vilemitů, jambonitů, katolických chudých a brittinů.

Snaha o unifikaci se však nesečkala s úspěchem. Proto muselo dojít k určitým ústupkům zvláště v otázkách chudoby a to především v případě vilemitů, kteří se

⁷² MAUR, E. *Počátky pivoňského kláštera - mýty, realita, otázky*. MZK 34. 1999. s. 14.

⁷³ Srov. *Encyklopedie českých klášterů*. Praha : Libri , 1997. s. 372.

⁷⁴ Viz. APOFTHEGMATA : Výroky příběhy pouštních otců. trl. PAVLÍK, J. Praha : Benediktinské arcidiocésie sv. Vojtěcha a sv. Markéty, 2000. s. 103.

nadále řídili přísnou řeholí. Vilemité unii striktně odmítli již v počátcích, takže roku 1256 bylo Alexandrem IV. vydáno opatření, podle kterého se mohli vilemité řídit původními stanovami sv. Viléma z Mallavalle a dodržovat řeholí sv. Benedikta. Na základě dohody ze dne 31. července 1266 potvrzené ke dni 30. srpna 1266 bulou Ea que iudicio vydanou Klimentem IV. se ve výčtu vzájemného vyrovnání ke klášterům augustiniánů eremitů přidávají i Pivoň a Ostrov původně náležející vilemitům. Z toho plyne jednoznačné potvrzení existence kláštera před vydáním zmiňované listiny. Vzhledem k tomu, že s jistotou lze doložit pouze dva kláštery vilemitů před rokem 1235, jsme ve stanovení data založení pivoňského konventu omezeni i zdola. Za mateřský klášter je považován konvent v Schönthalu (zmiňován 1255), který přesídlil ze Steinbühlu, kde byl bezpečně doložen o dva roky dříve a roku 1263 byl přičleněn k řádu augustiniánů eremitů.

Na základě zkoumání, označuje Kunzelmann datum založení původně steinbühlského konventu přibližně okolo roku 1250. Pokud tedy pivoňský konvent skutečně byl založen vilemity, muselo k jeho vzniku dojít mezi rokem 1250 - 1256. Pokud bychom společně s D. Líbalem vzali jako směrodatný rok 1225, nemohla by stát u zrodu kláštera ani kongregace vilemitů a tím méně augustiniánů eremitů, neboť v té době řád ještě nebyl založen.

2. DOBRÍ HOSPODÁŘI KLÁŠTERA PIVOŇKY

Roku 1401 je privilegiem papeže Bonifáce IX. uděleno klášteru patronátní právo ve farních obcích Šitboř, Waltěrov, Rokesín. Administrativa těchto farností je ponechána zodpovědnosti pivoňským augustiniánům.⁷⁵

Roku 1421 za husitských válek byl klášter zpusťošen a poté opuštěn. Služba Bohu byla v tomto období obtížná, často pivoňský konvent obývali kromě převora pouze dva nebo tři mniši.⁷⁶ Všechny řeholní řády a kláštery byly husitskými teoretiky považovány za peleše Antikrista, proto měly být rozbořeny a smeteny z povrchu zemského. Nejvíce byly husitskou revoluční vlnou ohroženy kláštery ve městech, zejména v Praze, kde před rokem 1420 žilo v řeholních domech asi 380 řeholníků z přibližného celkového počtu 1500 mužských řeholních bratří na českém území. F. Šmahel uvádí, že Praha v této době byla s největší pravděpodobností po Avignonu, Florencii a Římu největším střediskem duchovenstva v celé soudobé Evropě. Václav Vladivoj Tomek odhaduje dokonce celkový počet pražských duchovních různých stupňů a hodností na 1200 osob.

Požadavek církevní administrativy na úřednické síly stoupal, proto částečně i v důsledku morových epidemií sociální otevřenost církevní personalistiky napomohla vstoupit do kněžského stavu i nižším měšťanským a selským vrstvám. Úroveň mladého kléru se lišila i v otázce motivace stát se adeptem kněžství. Husitská revoluce, která vykrytalizovala z ovzduší společenských poměrů a přebujelé otylosti církevní instituce, učinila svým radikálním řezem konec další rozpínivosti církevního aparátu. Doba předhusitská potřebovala dva duchovní na

⁷⁵ HÁJEK, K. *Historie kláštera pivoňského*. caput I. De successione V.V. P. P. Priorum. § 6. 1753.

⁷⁶ Srov. Bomischer Wald Kreis-Taus historisch-touristischer Führer. Domažlice : Český les, 1992. s. 46-47

jednu faru, v dalších stoletích se musela přesvědčit, že stačí pouze jeden klerik.⁷⁷ Husité přerozdělili církevní půdu, tím došlo k oslabení moci církve a její majetek posloužil vzestupu měst a nižší šlechty.⁷⁸ Husitská revoluce vystoupila s požadavky, které formulovala ve čtyřech pražských artikulích. Shrnují teologii Jana Milíče z Kroměříže, Jana Husa, Jakoubka ze Stříbra, Matěje z Janova a dalších. Matěj z Janova zásadní cíl vyjádřil slovy: *...vrátit církev jejím zdravým a hutným počátkům, tj. řádům církve prvotní, církve Kristovy.*⁷⁹

Třicátá léta byla charakteristická propagační husitskou kampaní konanou ve formě manifestů adresovaných do zahraničí. Je zde mimo jiné odsuzována i zpovědní praxe. Kněží prý při zpovědi lichvářů, lupičů, zlodějů a kupců přijímají dary a za úplatek odpouštějí veškeré veřejné hříchy. Kritika se nevztahovala na formu zpovědi, ale na braní úplatků.⁸⁰

O osudu Pivoňského kláštera této doby se zmiňuje historik Theobald a Bohuslav Balbín. Konvent a kostel nebyl během husitských tažení zpustošen úplně, shořela pouze dřevěná konstrukce. K závažným poškozením z hlediska pozdějších stavebních úprav nedošlo.⁸¹ Až roku 1434 přivítá klášter znovu obyvatele ve svých zdech ovšem jen na krátkou návštěvu. Podle klášterních pamětí zaznamenaných v 16. až 18. století zničil klášter Jan Žižka. Historickými prameny je konvent doložen v rejstříku Plzně z roku 1379 jako *Pywonka bratrů sv. Augustina.*⁸²

⁷⁷ Šmahel zde uvádí i konečné číslo součtu pražských duchovních, ke kterému došel Václav Vladivoj Tomek. Srov. ŠMAHEL, F. *Husitská revoluce I.* Praha : Karolinum, 1995. s. 240.

⁷⁸ Srov. MIŠOVIČ, J. *Víra v dějinách zemí Koruny české.* Praha : Sociologické nakladatelství, 2001. s. 24.

⁷⁹ Viz. BARTOŠ, F. M. *Husitská revoluce II. Vláda bratrstev a její pád 1426-1437.* Praha : Academia, 1966. s. 226.

⁸⁰ Srov. KEJŘ, J. *Z počátků české reformace.* Brno : L. Marek, 2006. s. 63.

⁸¹ Encyklopedie českých klášterů. Praha : Libri, 1997. s. 373.

⁸² Srov. EMLER, J. *Ein Bernaregister des Pilsner Kreises von Jahre 1379.* Praha, 1876. s. 21.

Známe také zápis pivoňských statků, provedený císařem Zikmundem pro katolické šlechtice Jana z Gutštejna a Martina Ruchce z Otova Mlýnce v únoru roku 1421.⁸³ Za vlády Zikmunda se mniši opět vrací do azylu kláštera v Domažlicích, kde setrvali do roku 1530, kdy poslední člen konventu Jan z Tejna přepustil domažlickým mnichům svůj domácí klášter za 30 kop ročních. S jistotou je ovšem v roce 1528 znám Jan, jako převor kláštera pivoňského, což vyplývá zřetelně z kontraktu prodávaného mlýna ve Slavíkově. Na této listině je stávající převor za celý svůj konvent podepsán.

Roku 1539 se stal převorem Augustin, který za zásluhy daroval obyvatelům Zámělic tamější rybník. Roku 1555 byl převorem Ondřej Gansberg, z jehož úřadování pochází nejstarší urbář. Po něm následoval roku 1571 Caspar Malesius a v tomto roce získáváme první zprávu o kostele Zvěstování P. Marie, kdy byl sepsán inventář jeho majetku. Inventář není úplný, protože polovina listu je poničena vlhkostí. Uvádí se, že kostel vlastnil toho roku 2 kasule, 2 ornáty a 2 misály. V roce 1573 dalším soupisem je evidováno 5 ornátů se vším, co k nim náleží; oltáře jsou opatřeny nádobami, dále přibyly 3 misály. Ani tuto listinu nelze citovat celou, neboť se nedochovala v plnohodnotném stavu.⁸⁴

Další zlom – co se týče dochování historických pramenů – přinesl rok 1573. Za převora P. Augustina z Landshutu došlo k velkému požáru, při kterém se nadobro zničili urbáře, listiny i klenoty a všechny dokumenty, které přečkaly rabování husitských družin. Celou tragédii konventu nakonec završil neurvalý zásah Švamberků, kteří pozastavili klášteru možný příjem. Prevor Augustin byl nucen klášter opustit a uchýlit se do kostela sv. Václava, kde i zemřel.⁸⁵

⁸³ SÚA. *Listiny zrušených klášterů*. čís. inv. 2153 2249.

⁸⁴ Srov. SÚA, APA sign. C 117/5 kart. 2091.

⁸⁵ Srov. HÁJEK, K. *Urbarium antiquissimi Ducalis coenobii Pivoniensis, seu Stockensis. caput I. De fatis Coenobii Pivoniensis § 4. 1753.*

Nový život vdechlo klášteru opětovné zvolení převora Caspara Malesia (1571-1572, 1575-1606). Za jeho působení klášter znovu vystavěn a obrněn zdmi a věžemi podle vzorů nedobytných pevností. Nástin života tohoto významného převora konventu uvádí Paprovský: Caspar Malesius pocházel ze šlechtické rodiny z Lyzemberku, narodil se ve slezském městě Opole a stal se augustiniánem v brněnském klášteře.⁸⁶ Znakem rodu Lyseemberků je obrněný rytíř, který vystupuje z podkovy a třímá v ruce rudou růži. Malesius se stal nejvýznamnějším pivoňským převorem, který nechal klášter znovu povstat z popela. Roku 1603 se mu dostalo veřejné pochvaly od generála řádu Felixe Milensia. Zemřel dne 29. června 1606 a byl pohřben v kapli sv. Mikuláše.⁸⁷ P. Crusenius⁸⁸ uvádí : *V klášteře pivoňském v Čechách býval dlouho převorem P. Kašpar Malesius, který vyvedl svěřený klášter z největšího úpadku a navrátil mu již téměř ztracená práva. Hojně vystupoval ostře proti husitům, jejichž kacířství způsobilo tento úpadek. A z nenávisti vesničanů byl kolem jedné hodiny v noci, když se vyklonil z okna zasažen kulkou z ručnice do hlavy. Vzýváje jméno Ježíš hned za přítomnosti bratří vypustil ducha.* Dále P. Crusenius upřesňuje, že převor byl zavražděn Jindřichem Wittlem z Lepšen, který po činu s dětmi i ženou uprchl. Na pohřební desce je do kamene vytesán Malesiův erb: rytíř, který drží rudou růži. Podle slov klášterního kronikáře Paprovského, Caspar Malesius zemřel, když vychutnával večeři, zastřelen ranou z ručnice. Podle F. Kryštůfka (Protestanství v Čechách) střela zasáhla převora v okamžiku, kdy uléhal do postele.

Primas s šesti radními města Domažlic potom opatřili majetek v klášteře státní pečeti, všechno nashromáždili do jedné místnosti a událost oznámili české komoře. Na její žádost byl sepsán nový inventář kostela, který naznačuje stále se zlepšující

⁸⁶ Historie brněnského kláštera viz. Appendix – 5.2. Klášter sv. Tomáše v Brně.

⁸⁷ Srov. HÁJEK, K. *Urbarium antiquissimi Ducalis coenobii Pivoniensis, seu Stockensis. caput I. De fatis Coenobii Pivoniensis § 4.* 1753.

⁸⁸ Podle Hájkovy *Urbarium antiquissimi Ducalis coenobii Pivoniensis, seu Stockensis.*

majetkové poměry Pivoňského kláštera:

1) kalich stříbrný velký pozlacený s patenou také stříbrnou pozlacenou

2) kalich a patena prostřední

3) kalich a patena menší (obojí stříbrné, pozlacené)

4) kalich, který se stále používá při bohoslužbě, stříbrný pozlacený se stejnou patenou, ten se ponechal mladému knězi, který v klášteře zůstal

5) 2 konvičky stříbrné nové, jedna pozlacená druhá ne

6) 2 konvičky stříbrné

7 -11) kostelní prádlo a ornáty

Dále 2 pečeti stříbrné -1. převorskou 2.konventní, 2 kolky nebožtíka - 1. stříbrný, druhý železný, stříbrné příbory, cínové nádoby...⁸⁹

V podvěžní kobce kostela Zvěstování Panny Marie byly nalezeny dva náhrobní kmeny. První je zakončen trojúhelnou akrotélií a stojí volně opřen o zeď. Je na něm vytesán erb, který znázorňuje muže s vysokou pokrývkou hlavy, jak vystupuje nad stavbu připomínající bránu a drží v ruce kladivo. Po stranách se vinou růže a objímají iniciály CM a OP. Horní část desky obsahuje výjev alegorie smrti, kostlivec míří na anděla smrtícím šípem. Jedenáctiřádkový latinský nápis není zcela čitelný. Stojí v něm, že je zde pohřben Bedřich Ondřej Gansperger, řádný kdysi první představený kláštera, který zemřel ve věku 96 let dne 2. 3. 1587. Náhrobek dal zhotovit Caspar Malesius Brunensis alias Opoliensis. Letopočet uvádí rok 1594. Gansperger byl převorem od roku 1555 a byl velmi schopným představeným. Převor Malesius dal udělat náhrobek také Bartoloměji Kaderovi, týnskému arciděkanovi, který zemřel roku 1603. Jedná se o náhrobník č. 9, který se nachází v kostele sv. Apolináře v Horšovském Týně. V polovině 16. století byl kladen větší důraz na vybavení kryptorií a profese kameníka nalézala výraznější uplatnění.

⁸⁹ Srov. SÚA SM - A 44/4/6.

Druhý ze zmíněných náhrobníků kostela Zvěstování je pamětní žulová deska s čtrnáctiřádkovým majuskulním textem. Erb náleží Viderspergárům z Vidršperka. Text je rovněž nečitelný, ale vyplývá z něho, že na tom místě byl pohřben Jan III. z Vidršperka, pán na Mutěnině a Schwanenbrucklu. Jan III. podle dochovaných zpráv bojoval proti Turkům, za což získal povýšení do šlechtického stavu. Po návratu se usadil na Mutěnině, věnoval se sklářství a udržoval velice přátelské styky s pivoňským konventem, který podporoval štědrými dary a strávil zde poslední chvíle života. Letopočet uvádí rok 1640; není tedy možné, aby kamenická práce byla zadána převorem Malesiem, ten v tu dobu již nežil. Krypta byla v roce 1945 vyrabována a v současnosti je zavalena sutí.⁹⁰

Roku 1619 Pivoňka znovu zakusila hltavost jinověrců.⁹¹ Stavovské povstání vážně ohrozilo majetek konventu. Nespokojenost nekatolických stavů s porušováním Majestátu Rudolfa II. vydaného roku 1609, který zaručoval náboženskou svobodu, vyústil 23. května 1618 v druhou pražskou defenestraci.⁹² Následující den stavovský sněm ustanovil vládu třiceti direktorů a pověřil ji správou stavovských záležitostí. Velení vojska bylo svěřeno Jindřichu Matyáši Thurnovi a Leonardu Colonnovi z Felsu.⁹³ Úplnému rozchodu s habsburskou vládou byla nakloněna pouze malá část radikálního křídla. Většina zástupců z řad stavů věřila v politicky smírné řešení konfliktu. Direktorium hledalo oporu v zahraničí, probíhala diplomatická jednání mimo jiné i s falckým dvorem, Fridrichovi byla přislíbena

⁹⁰ Srov. PROCHÁZKA, Z. *Historické náhrobníky okresu Domažlice*. Plzeň : Domažlice, 1990. s. 43.

⁹¹ Viz. HÁJEK, K. *Urbarium antiquissimi Ducalis coenobii Pivoniensis, seu Stockensis*. caput I. De fatiis Coenobii Pivoniensis § 4. 1753.

⁹² Podnět k nespokojenosti stavů zavdalo již v březnu roku 1618 rozhořčení nad rozkazem ke zboření evangelických kostelů v Hrobech a Broumově. Ve spise adresovaném císaři Matyáši žádali nápravu poměrů. Matyáš však svou reakcí podpořil jednání církevní vrchnosti a zakázal plánovaný sjezd stavů. Srov. PEKAŘ, J. *O smyslu českých dějin*. Praha : Rozmluvy, 1990. s. 159-160.

⁹³ Narozdíl od husitského hnutí, kde původcem požadavků změny byl městský stav, zde vycházel odpor od panské šlechty. Srov. PEKAŘ, J. *O smyslu českých dějin*. Praha : Rozmluvy, 1990. s. 161.

královská koruna. Finanční situace se komplikovala, protože většina českých stavů odmítala platit daně a berní břemeno se přesouvalo na města. Proto zemský sněm schválil v březnu 1619 konfiskaci majetku opozice a rozprodej církevních statků. Finanční krize se však během roku 1620 dále prohlubovala. Stavovské vojsko nedostávalo pravidelný žold, což vedlo k rabování vesnic. Obyvatelstvo bránilo svůj majetek se zbraní v ruce a docházelo ke krvavým srážkám. Uklidnění situace nepřinesla ani volba Fridricha Falckého na český trůn. Nový král byl zcela podřízen stavovské politice a nepodařilo se mu zabránit podobným nepředloženostem, jako bylo např. ničení soch a obrazů kalvinisticky orientovaných skupin v chrámu sv. Víta.

Pro osudy pivoňského konventu měl politický vývoj v českých zemích těžké následky. Do čela stavovských aktivit byla zvolena Anna Maxmiliána Schwambergová a obdržela Pivoňský klášter i se všemi jeho grunty. Obsazení klášterního majetku se však neobešlo bez krveprolití. Páter Alexius, který bránil dvůr sv. Jiří byl těžce zraněn a vykrvácel. Dáma z tohoto (v pivoňské paměti nechvalně proslulého) šlechtického rodu se řídila stanoviskem, že vše, co je užitečné, se zužitkuje. Všechn dobytek si odehnala do Ronsbergu, poručila odvézt zásoby obilí i tašky připravené na opravu střechy kostela a z kamení pobořené budovy si nechala dokonce postavit zeď kolem zahrady. Škody v tomto čase na klášteře napáchané zmiňuje archivální zpráva o rozepři Valtěřovské v níž je řečeno, že po čas rebelie vytrpěli mniši mnoho útisků, všechny klášterní grunty, mimo čtyři vesnice si uzurpátoři přivlastnili a zadržováním gruntů tak způsobili klášteři újmu.⁹⁴

Ze zprávy Státního ústavu pro rekonstrukci památkových měst a objektů v Praze, která byla vypracována O. Novosadovou, M. Heroutovou a Dr. D. Líbalem,

⁹⁴ Srov. HÁJEK, K. *Urbarium antiquissimi Ducalis coenobii Pivoniensis, seu Stockensis*. caput I. De fatís Coenobii Pivoniensis § 4. 1753.

vyplývá, že Pivoň byla konfiskována a zakoupena Salomenou Chlumčanskou z Hořovic. Její manžel, Václav starší Chlumčanský z Přestavlk, byl roku 1623 odsouzen a polovice jmění a klášter Pivoň navráceny augustiniánům.⁹⁵ Po Pobělohorské období však s sebou přináší i neblahý jev násilné rekatolizace. V tomto postupu platila zásada, že kdo je Čech svobodný a majetný, může se vyplatit před odsunutím. Ten, kdo takové štěstí nemá, musí se uchýlit do zahraničí. Krajina jižních Čech byla v tomto procesu poměrně tvárná, protože zde byl katolicismus dobře zakotven. Na příkladu Tábora je možné se přesvědčit, jak snadno a rychle k adaptaci na nové poměry mohlo dojít.⁹⁶ Naopak v severních Čechách při hranicích s Německem narážela rekatolizace na tuhý odpor.⁹⁷ Podle Bílka zemi opustilo 421 šlechtických rodin.⁹⁸

Roku 1639 vpadlo do Čech švédské vojsko pod vedením Johanna Banera.⁹⁹ Dne 20. května stál tento vojevůdce před Prahou a českému lidu zvěstoval, že přichází jako přítel na pomoc českému království proti papistickému útlaku.¹⁰⁰

Švédská bojová taktika spočívala v rychlém přesunu. Jejich speciálně vybavené obléhací dělostřelectvo disponovalo obrovskými těžkými kanóny, které musely být z vozů vyzdvihovány speciální technikou. Na převoz jednoho kanónu bylo

⁹⁵ Tzv. Obnovené zřízení zemské, vydané Čechám roku 1626 a Moravě roku 1627, přineslo zásadní změnu, která omezila stavovský sněm téměř úplně v jeho politické činnosti, protože neměl mít do budoucna žádné zákonodárné iniciativy. Dostával pouze možnost řešit záležitosti předložené panovníkem. Srov. PEKAŘ, J. *O smyslu českých dějin*. Praha : Rozmluvy, 1990. s. 195.

⁹⁶ Viz. Appendix – 4.2. Řád bosých augustiniánů eremitů, část věnovaná klášteru v Táboře

⁹⁷ Srov. PEKAŘ, J. *O smyslu českých dějin*. Praha : Rozmluvy, 1990. s. 221.

⁹⁸ Tento Bílkův výsledek počtu českou zemi opustivších českých šlechtických rodin uvádí PEKAŘ, J. *O smyslu českých dějin*. Praha : Rozmluvy, 1990. s. 223.

⁹⁹ Banner při své vpádu do Čech roku 1634 a 1639 umožnil částečný návrat protestantů z emigrace. Srov. PEKAŘ, J. *O smyslu českých dějin*. Praha : Rozmluvy, 1990. s. 258.

¹⁰⁰ Srov. ENGLUND, P. *Nepokojná léta / Historie třicetileté války*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2001. s. 184.

zapotřebí úsilí asi dvaceti čtyř koní a asistence doprovodného oddílu sezónně najímaných civilistů, kteří vyprošťovali vozy z bahna a odstraňovali překážky nevhodného terénu. Rychlost přesunu byla však na úkor dobývání pevností. Švédské vojsko stálo před Prahou a nebylo schopno zdolat hradby. Baner zpočátku přislíbil českému obyvatelstvu mírný průběh obsazování země, protože mínil vytvořit z Čech švédskou základnu. Ocitl se však v patové situaci, kdy sice mohl české území dočasně okupovat, ale nebyl schopen ho trvale získat. Proto vydal rozkaz k drancování země vyjma Moravy a Slezska. Bylo to údajně nejsilnější plánované ničení okupované země, ke kterému během třicetileté války došlo.

Švédské jednotky projížděly krajem, kradly, vypalovaly vesnice, týraly obyvatelstvo. Pokud město nemohlo zaplatit požadované výpalné, bylo zničeno. Jak velký kulturní šok Banerův zásah představoval, nalezneme v lidové slovesnosti. Neposlušným dětem rodiče říkali: Počkej, přijde Švéd a sebere tě.¹⁰¹ Podle zpráv pamětníků zaútočilo švédské vojsko na Pivoň z falcké strany a po deset neděl okupovali klášter. Převor Mikuláš Sperenzatus byl nucen zorganizovat ústup svého konventu do lesů. Ze zprávy, která jeho svědectví zprostředkovala je patrné, že po čas této vnucené švédské návštěvy, která se dostavila i do Domažlic a nedalekého Horšovského Týna, musel řádové bratry živit rychtář vesnice Schiffernaur. Finančně se s ním mniši vyrovnali, ale když si Banner, který se mezitím usadil ve Ždanově, poručil vyplácet salva guardia "výpalné", aby neškodil, citelně se to dotklo finanční situace kláštera. Petr Honorat, tímto úkolem pověřený, vyplatil 48 zlatých vojákům obývajícím klášter a dále každému zvlášť vyplácel denní kapesné ve výši půl zlatky. Švédská šestinedělní rekreace přišla Pivoňku na 60 zlatých. Dále při svém odchodu dostali vyplaceno 12 zlatých. Mikuláš Speranzatus pobýval v té chvíli na Lokti, když dostal zprávu, že klášter vyhořel. Naštěstí tomu tak nebylo a bratři se mohli na Velký pátek vrátit domů.

¹⁰¹ Viz. ENGLUND, P. *Nepokojná léta / Historie třicetileté války*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2001. s.188.

Pivoňka se tím nezavala Švédů nadobro, protože v roce 1648 za velkého obléhání Prahy, se některé švédské vojenské skupiny dostaly do blízkosti Domažlic. Dne 25. července dobyl švédský generál Königsmarck Pražský Hrad a Malou Stranu. Plnění Prahy probíhalo dva dny a dvě noci. Bohatá knihovna Strahovského kláštera přišla o své nejvzácnější svazky. K literárním ztrátám patří i Codex gigas,¹⁰² který se v současnosti nachází v Královské knihovně ve Stockholmu, a Codex argenteus, gótský překlad Bible ze 6. století, nyní je uložen v Universitní knihovně v Upsale. Vykradena byla i královská klenotnice, jejíž obsah byl postupně převážen do Stockholmu. Švédská královna dokonce obdržela zásilkou starého lva importovaného z císařovy zoologické zahrady.¹⁰³

Když se švédské skupiny přiblížily k Domažlicím, Mikuláš Speranzus po předchozích zkušenostech převezl z kláštera cenné věci do Plzně a nechal je v úschově u Jakuba Ziani. Řeholní bratři se potom 16. června uchýlili do Bavor. Vzali s sebou 82 kusů hovězího dobytka a setrvali tam do 4. července. Podle záznamů převor v tomto čase vydal za živobytí bratří i dobytka 45 zlatých a 36 krejcarů. K celkovému vydání přibyla i salva guardia za bezpečnost obilí a za poddané. (Z této povinnosti se ale převor vykoupil úplatkem výběřčímu, který činil rovných 10 tolarů.)¹⁰⁴ Z přehledně vedených záznamů finančních vydání je patrné, že řeholní bratři si vedli vzorné účetnictví, jehož pečlivé vykonávání nenarušilo ani ohrožení života. Vestfálský mír podepsaný 24. října 1648 přinesl konec třicetileté

¹⁰² Obrazové zpodobení ďábla v *Kodexu Gigas* zřejmě souvisí s obrazem města *Civitas Dei*. Ďábel symbolizuje hřích a město jako církev Kristova se před ním uzavírá. Srov. SPUNAR, P. *Kultura českého středověku*. Praha : Odeon, 1987. s. 160.

¹⁰³ Srov. ENGLUND, P. *Nepokojná léta - Historie třicetileté války*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2001. s. 472-475.

¹⁰⁴ Srov. HÁJEK, K. *Urbarium antiquissimi Ducalis coenobii Pivoniensis, seu Stockensis*. caput I. De fatiis Coenobii Pivoniensis § 4. 1753.

války a tím i konec nadějí české protestantské emigrace.¹⁰⁵

Za převora Hyacinta Langaufa (úřad zastával v letech: 1666-1686, 1694-1695, 1698-1702), který pocházel ze slezské Nysy, byla provedena úprava kláštera, při níž došlo k odstranění dvou věží. Vystavěl refektář a dlouhý trakt, nad nímž byly situovány cely mnichů, nechal pořídit Oltář Zvěstování Panny Marie a kapli sv. Kolmana ve Hrůbku u Ždanova. O tomto převorovi kolovala pověst, *že měl koně, kterého při cestách vedl ďábel, takže se snadno přenesl přes všechna mejta a zábradlí*. Kapli na Hrůbku údajně vystavěl na pokyn ducha jakéhosi mnicha, který chodil po polích a Langauffovi se zjevil v jeho cele. P. Kreybich uvádí, že ke stavbě kaple vedly převora jiné pohnutky. Roku 1679 byl řádovou provincií zvolen delegátem na římskou generální kapitulu. Při cestě do Říma během plavby se loď ocitla v silné bouři. "Tu obrátil," píše otec Kreybich, "všecku svou důvěru k Bohu a k blahoslavenému Kolomanovi a slíbil, že dá postavit kapli k počtě poustevníkovi, pokud vyvázne živ a zdráv z tohoto nebezpečství. A hle: netrvalo dlouho, běsnící vlny se utišily a bouře ustala. Po návratu obdržel převor Hyacint povolení pražského arcibiskupa Jana Bedřicha z Valdštejna a započal se stavbou kaple. Při nepokojích mezi bratřími v klášteře si svou autoritou zjednal klid tehdy, když se mu podařilo najít zazděný poklad." Podařilo se mu také v soudním procesu s baronem Matyášem von Wunschwitz, pánem na Ronšperku, získat klášteru nazpět ves Valtěrov. Byl to údajně i podle svého jména hodně vysoký muž a jako převor působil mimo jiné i v Domažlicích, Praze a Mělníce. Zemřel 7. dubna 1707. Klášter se dále vyvíjel za úřadu převorů 1702 Inocentia Hiebnera, 1705 Alfonse Kršky, 1707 Michaela Schmidta, 1710 Mauritia Spachmanna. Roku 1712 je opět zvolen Gregorius Schmidt, který nechal vystavět tři trakty kláštera, velkou bránu, nad níž byla zbudována kancelář a zvýšil věž a zvonici. Po něm se stal převorem

¹⁰⁵ Zoufalství nedobrovolného vyhnanství je zosobněno v J.A. Komenském a jeho prosebném dopisu kancléři Oxsenstiernovi z 11. října 1648. Srov. PEKAŘ, J. *O smyslu českých dějin*. Praha : Rozmluvy, 1990. s. 261.

roku 1722 Navigius Sethler, za jehož působení stavební práce pokračovaly. Byla prodloužena chrámová loď a přidáno průčelí a chór. Roku 1727 se stal převorem Thadaeus Baumel, který položil základy dvora, sýpky a ovčína. Byla vystavěna kaple sv. Leonarda ve Valtěrově a domek výběrčího mýta. Hájkem je charakterizován jako dobrý hospodář.¹⁰⁶

Následný architektonický zásah za provinciála Cyriaka Votavy (1731-1734, 1744-1745, 1751-1774) přidal klášteru celý nový trakt a pořídil nové vybavení interiéru a varhany. Jak potvrzuje Hájek, klášter tvořil obdélník, upravený pro přebývání 25 řeholníků, dále se v objektu nalézala lékárna a knihovna. Hlavní oltářní stůl byl zřejmě vysvěcen po obnově kostela roku 1582 arcibiskupem pražským. Hlavní oltář Zvěstování Panny Marie pochází z roku 1669. Díky dobročinnosti Tomáše Braumela došlo k obnově postranního oltáře Blahoslavené Panny Marie a sv. Tomáše. Druhý postranní oltář byl zasvěcen sv. Janu Nepomuckému, třetí sv. Faustíně, další oltáře sv. Augustinovi, sv. Anně a kaple pak byla zasvěcena sv. Mikuláši Toletínskému. V ní byla umístěna křtitelnice, která zřejmě pocházela z kostela sv. Jana Křtitele. Pod velkým oltářem je uchováván památný Břetislavův pařez.¹⁰⁷

Podle popisu Paprovského byla věž kostela pokryta bílým plechem a zvýšena roku 1716. Ve věži se nacházely čtyři zvony, dva větší pořídil Caspar Malesius. Poplašný zvon nese nápis: *Anno Domini 1575 Calendorum 5. Aprillis constructum est hoc opus Reverendum Patrem Franciscum Casparum Malesium etc. Toto dílo bylo zhotoveno 5. dubna 1575 ctihodným knězem Františkem Kašparem Malesiem. Na druhém zvonu stojí: P. Casparus Prior Stockensis hoc opus fieri eccuravit ad honorem I. August in die s. Michaelis Archang hoc est 29. Septembris*

¹⁰⁶ HÁJEK, K. *Urbarium antiquissimi Ducalis coenobii Pivoniensis, seu Stockensis. caput I. De successione V. V. P. P. Priorum. § 6.* 1753.

¹⁰⁷ Srov. HÁJEK, K. *Urbarium antiquissimi Ducalis coenobii Pivoniensis, seu Stockensis. caput I. De fatis Coenobii Pivoniensis § 4.* 1753.

1577. Otec Kašpar, převor z Pivoně, obstaral dokončení tohoto díla ke cti sv. Augustina ke dni sv. archanděla Michaela 29. září 1577. U věže se stála *officiografi aedificium* vrchnostenská kancelář s příbytkem vrátného. Na zadní straně klášterní budovy byl umístěn pivovar, čtyřhranná stavba, která by dle Paprockého informací měla být podle nového projektu přestěhována dopředu na místo dvora.

Za převora Cyriaka Votavy byly také přidány nové cely, v kuchyni položena kamenná dlažba a proveden rozvod vody. Zpovědnice se nyní pyšnila sochami sv. Petra a sv. Magdalény, které převor dal zhotovit a klášterní knihovna zaznamenala velký počet přírůstků. V době jeho působení se také konala slavnost přenesení ostatků sv. Faustiny při příležitosti 700 letého výročí založení kláštera roku 1740. Pro svaté ostatky byl zhotoven speciální oltář, kam byly uloženy.¹⁰⁸ O průběhu konání slavnosti budu pojednávat dále.

Konec 18. století charakterizuje období osvícenských reforem Josefa II. Než budu pokračovat v dalších osudech kláštera, zmíním se o okolnostech, které vykrystalizovaly v rozsáhlé náboženské společenské a politické změny. Habsburkové se vždy snažili vládnout v souladu s katolickou církví. Bitva na Bílé Hoře a její důsledky znamenaly pro český národ cestu násilné rekatolizace. Ferdinand II. svěřil tuto záležitost jezuitskému řádu, který uplatňoval vůči protestantskému obyvatelstvu důslednou nekompromisní metodu. Vědomí nutnosti vnitřní reformy církve se zrodilo už v době barokní. Výrazně se o ni zasloužil Cornelius Jansenius na začátku 17. století. Jeho cílem bylo obnovení duchovní zbožnosti na základě oživení Augustinovy teologie, především nauky o milosti. (Pozn. Jansenovo dílo Augustinus, které vyšlo roku 1640, promlouvá zcela v tomto duchu.) Jezuité pokládali takovou orientaci za krajně nebezpečnou a kacířskou,

¹⁰⁸ Srov. HÁJEK, K. *Urbarium antiquissimi Ducalis coenobii Pivoniensis, seu Stockensis. caput I. De fatis Coenobii Pivoniensis § 4.* 1753.

především proto, že stála v protikladu jejich pojetí spásy. (Jansenismus byl v Římě odsouzen roku 1653 na základě intervence jezuitů. Reformní směr tím umrtven nebyl, naopak šířil se dál zvláště ve vzdělaneckých kruzích. Dokonce roku 1723 vznikla jansenistická církev tzv. Utrechtská.) Proto velice bedlivě sledovali i knihtiskařskou produkci a cenzurou bylo zlikvidováno mnoho tisků. V českých zemích usilovali o reformu katolické zbožnosti v barokní době kapucíni V. Magni, P. Basilius a hrabě a mecenáš umění F. A. Špork, který se zasloužil o vydávání jansenistických knih, zvláště autora J. L. Le Maistre zvaného de Saci. Hrabě vybudoval na každém ze svých panství výborně zásobenou knihovnu, kterou navštěvovalo mnoho zájemců z řad vzdělané společnosti. Na hradě Kuks sousedil s jezuitou z Žírce a svou antipatii dával členům řádu výrazně najevo. Psal epigramy protijezuitsky zaměřené, které připevnil k soklu četných soch zdobících panství. Jezuité měli tak na literární dílka ze své usedlosti hezkou vyhlídku.

Myšlenky osvícenství pronikaly do vládnoucích rodů. Panovníci tak chápali absolutismus v jeho neomezené moci i jako závazek pro vytvoření vzorného státu, který pečuje o dobro poddaných.¹⁰⁹ Nástup Marie Terezie na habsburský trůn znamená počátek hnutí směrem k reformě. Ačkoliv byla císařovna vychovávána jezuitou, byla si vědoma požadavku vnitřní změny v katolické církvi. Tak zvaný tereziánský reformní katolicismus vznikl jako první epocha josefinismu.¹¹⁰ Evropa 18. století se dostává také do vlivu reformního proudu utvářeného v Itálii.¹¹¹ Vídeňský reformní kroužek vycházel z idejí jansenismu a reprezentovali ho význační muži císařského dvora. Lékař císařovny Marie Terezie van Swieten,

¹⁰⁹ Srov. ŠUSTA, J. *Dějiny Evropy v letech 1812-1870*. Praha : Vesmír, 1924. s. 13.

¹¹⁰ Viz. WINTER, E. *Josefinismus a jeho dějiny*. Praha : Jelínek, 1943. s. 14.

¹¹¹ Knihovnik Ambroziánské knihovny v Miláně L. A. Muratori je hybatelem tohoto reformního procesu. Jeho zásadní požadavek zní: *Svoboda myšlení ve věcech náboženství*, což je také titul jeho kontroverzního díla. Spolupracoval s Leibnitzem a jeho spisy byly studovány v době Josefa II.

císařovnin zpovědník Müller, biskup A. S. Stock a právník K. A. Martini.¹¹² Císařovna prožívala velký rozpor, který v ní působila jezuitská výchova, vlastní žitá barokní zbožnost a vliv reformních osobností jejího nejbližšího okolí. Van Swieten požíval velké důvěry císařovny, díky tomu se mu podařilo získat dohled nad knižní censurou, která byla do té doby řízena rukou jezuitů a brzdila rozvoj věd.¹¹³ K realizaci reformy mohlo však dojít jedině za asistence zástupců církve samé. Protože hnutí mělo svůj základ v jansenismu vzešlého ze snahy o návrat k niterné zbožnosti Augustina, je přirozené, že řády, které byly ve věci zainteresovány, se vztahovaly svou tradicí právě k Augustinovi. Jednalo se o řády premonstrátů,¹¹⁴ augustiniánů-eremitů¹¹⁵ a dominikánů.¹¹⁶ Konflikty mezi těmito řády a jezuity na akademické půdě se netýkali pouze rozdělení poslucháren, ale především teologických disputací. Mauscherger, zástupce jezuitů, svým spisem *Tractatus theologicus de gratia* nařkl augustiniány z kacířství.¹¹⁷ Schmalfus se pochopitelně cítil dotčen a reagoval na to dvěma spisy, v nichž se snaží augustiniánský řád rehabilitovat.¹¹⁸ Vliv jansenismu, který zprostředkovaně na

¹¹² Augustinián-eremita Jordan Simon v dopise z roku 1772 uvádí, že "vídenští velikáni" (má zde na mysli zmíněné pány) si přejí, aby překládal díla jansenisty Nicole, která jsou jejich "rukověti".

¹¹³ Jak velmi si císařovna van Swietena vážila, uvádí ve svém dopise hraběnce Ensenbergové v roce 1772, když lékař těžce onemocněl: *Ztrácím van Swietena, umírá jako křesťanský filosof smrti svatého a v tom spočívá pro mě veliká útěcha.*

¹¹⁴ Spolupracovníci reformy pocházeli především z kláštera Hradisko u Olomouce, svými teologickými pracemi ostře napadali jezuitskou morálku a zbožnost. Z dopisů premonstrátů je patrná zapřísáhlá nenávisť, když jezuitu označují jako "nigri" černí.

¹¹⁵ Vzhledem k tradici a spiritualitě zakotvené v Augustinovi byli augustiniánští eremité obviňováni jezuitu z jansenismu. Augustinián Enrico Noris ve své práci o dějinách pelagianismu naznačuje zase tendence jezuitů k tomuto heretickému směru právě v podobnosti nauky o omilostnění.

¹¹⁶ Dominikáni stáli ve sporu augustiniánů a jezuitů o vliv na pražské universitě na straně augustiniánů. Do roku 1759 bylo totiž vysoké školství vedeno řádem jezuitů. Výnosem Marie Terezie byla na theologické fakultě zřízena katedra pro augustinskou a tomistickou filosofii a do vedení jmenován augustinián Schmalfus. Situaci pražské university, proměněné na kolbiště, kde zápasili o vliv jezuitů s augustiniány, popisuje kniha memorabilii augustiniánů-eremitů od sv. Tomáše na Malé Straně.

¹¹⁷ Srov. WINTER, E. *Josefinismus a jeho dějiny*. Praha : Jelinek, 1943. s. 47.

císařovnu působil, se naplnil i v jejím nařízení přeložit Bibli¹¹⁹ do českého jazyka.¹²⁰

Marie Terezie svěřila výchovu syna Josefa II. vychovateli V. Frantzovi, ale působení jezuitského učitele na budoucím panovníkovi nezanechalo plánovanou stopu. Josef II. se přes antijansenistické formování výuky stal přesvědčeným jansenistou.¹²¹ Tvrzení, že Marie Terezie představovala horlivou katolickou zbožnost barokního typu a Josef II. hrobaře katolické církve, který připravil řeholní bratry a sestry o střechu nad hlavou, je příliš kategorické. Císařovna svou vládou uzavírala určitou epochu života církve a Josef II. otevíral dveře novému směřování. I církev sama ve svém těle pociťovala nutnost reformy. Ovšem rozsah uskutečnění josefinských stanov přinesl příliš změn najednou, než mohla církev strávit. Ačkoliv iniciativa vyšla z církve samé, jako návrat k Augustinovi především u řádu premonstrátů a augustiniánů, právě kongregace utrpěly reformami nejvíce. Josef II. chápal vztah státu a církve jako vztah dvou institucí.¹²² Jeho programem bylo prostřednictvím absolutismu neomezeně provádět reformy a finanční záštitu pro své záměry získat vytvořením nového hospodářského systému. To vše měl zvládnout byrokratický státní aparát pro jediný cíl: dobro poddaných. Miloval své

¹¹⁸ Augustiniáni-eremité věnovali Marii Terezii vydání menších spisů sv. Augustina zřejmě, aby se sama seznámila s jeho teologií a nevěřila pomluvám jezuitských našeptávačů.

¹¹⁹ Překlad vyšel v Praze ve dvou svazcích v letech 1778-1780. F. Durych a F. Procházka přeložili Písmo Svaté v duchu jansenismu, který zdůrazňoval potřebu společnosti rozšířit znalost Bible mezi širší vrstvy obyvatelstva prostřednictvím mateřského jazyka. Na překladu se podílel i J. Dobrovský. Mezi důležité Procházkovy překlady patří také díla sv. Augustina a Enchiridion Erasma Rotterdamského.

¹²⁰ Srov. WINTER, E. *Josefinismus a jeho dějiny*. Praha : Jelínek, 1945. s. 66.

¹²¹ Josef II. byl velmi ovlivněn Muratoriho dílem *Pravá zbožnost*. Ve spise je patrné úsilí o *očistěné katolické křesťanství*, které nespočívá pouze v modlitbách (Muratori zde naráží na vypjaté pojetí barokní zbožnosti), ale v eucharistii a lásce k bližnímu.

¹²² Srov. MELMUKOVÁ, E. *Patent zvaný toleranční*. Praha : Mladá fronta, 1999. s. 15.

poddané a nepřál si nic toužebněji, než učinit je šťastnými v duchu osvícenství.¹²³

Hodnocení klášterní reformy Josefa II. bylo v jeho době přijato rozporuplně. V osvícenských kruzích byla ustanovení přijímána velmi pozitivně, jinde se na ně hledělo s nelíčeným zděšením. E. Winter uvádí, že z hlediska osvíceneckého Josefa II. byla rozvolněná atmosféra některých klášterů pochopitelným důvodem reformního zásahu.¹²⁴ Některá ustanovení však byla poněkud ukvapená.¹²⁵ Finanční prostředky získané ze zrušených klášterů a církevních institucí byly uloženy do náboženského fondu a měly být investovány pro potřeby církevní praxe. Zrušením většiny klášterů, měla být odstraněna provázanost s Římem. Z ekonomického hlediska neúčelná kontemplace měla být nahrazena novou generací řeholníků, která se bude realizovat ve všeobecně prospěšné činnosti.¹²⁶

O posledních 40 letech působení augustiniánských mnichů ve "svém" klášteře se dozvídáme z knihy memorabilní. Zahrnuje etapu od roku 1744 do roku 1787 a byla sepisována od roku 1744 v Domažlicích Františkem Pontzem, superiorem na Pivoňce. Svůj přehled podává v následujících datech.¹²⁷

1745 – dne 23. května bylo na konventním statku v Pivoňce prohlášeno nové zřízení řemeslníků, které vydala císařovna Marie Terezie. V této době v klášteře

¹²³ Viz. WINTER, E. *Josefinismus a jeho dějiny*. Praha : Jelínek, 1945. s. 101.

¹²⁴ Vizitační zpráva kanovníka Ch. A. Pfaltze provedená v klášteře irských františkánů u hybernů udává, že řeholníci se věnují nočním pitkám, almužnu prohrávají v kartách a potloukají se po vinicích s ženami. Mezi staršími a novici vládne šikana a konají se zde pochybné obchody s vyžebnanými penězi.

¹²⁵ Reforma pohřebnictví, která spočívala v ukládání nebožtíků do hrobu v pytlích, počítala sice s úspornou variantou, ale byla nakonec odvolána pro všeobecný odpor.

¹²⁶ Podle zprávy Ferdinanda Kindermanna ze Schulseinu, biskupa litoměřického, o stavu duchovenstva v Čechách, kterou císaři přednesl, byla úroveň českého kléru velice podprůměrná. Kindemann kritizuje velmi laxní přístup duchovenstva (řečeno eufemisticky) k pastorační službě a homiletice. *Jak má být lid přiměřeně vychováván, když jeho vůdce je sám ignorant, těžkopádná, marnotratná, vzteklá a nadutá hlava.*

¹²⁷ Srov. HÁJEK, K. *Urbarium antiquissimi Ducalis coenobii Pivoniensis, seu Stockensis. caput V. Urbar pag. 92. 1753.*

studovalo 12 studentů filosofii a provinciálem byl P. Cyriak Votava, převorem Gabriel Felixius, převorem domažlickým Gelasius Voves, pivoňským superiorem P. Franciscus Pontz.

1748 – dne 1. července nechal P. provincial Michael Mareschal (+1749) vystavět od kláštera oddělený dvůr. Jeho pohnutky byly prosté, aby uchránil konvent před náhodným vstupem ženy.

1754 - velikonocích byl oznámen arcibiskupem pražským provinciálovi augustiniánskému císařský zákon, aby všichni řeholní profesori byli na universitě přezkoušeni z theologie, církevní historie, dogmatiky, řečtiny a hebrejštiny, aby dostali znovu potvrzení.¹²⁸ Dne 22. července 1755 byla dokončena stavba dvora u sv. Jiří.

1756 - byl zřízen nový pivovar na místě starého. Původní projekt známý ze zprávy Paprockého tedy nebyl zrealizován.

1757 - se stal provinciálem P. Hyacinthus Schüssel a převorem P. Emmanuel Leibner.

1762 - 3. května udeřil blesk do věže kostela sv. Václava a zapálil ji. Potom vjel do kostela a spálil soše Panny Marie manžety. Oheň na věži byl brzy zase uhašen

1766 - 18. srpna byl zvolen za provinciala P. František Pontz.

1770 - ohlásil dopis od gubernie 29. října všem klášterům přísný císařský zákon, aby nebyli přijímáni noví adepti pod hranici věku 24 let. Pokud by bylo toto nařízení porušeno, zaplatil by viník pokutu ve výši 3000 zlatých, z nichž by třetinu obdržel denuntiant, 2/3 byly určeny chudým.

¹²⁸ Soukromé studium při klášterech znamenalo rozdílnou úroveň pedagogů. Zákon měl zabezpečit kvalitu výuky studentů.

1771 - 18. dubna vyhořela pila na prkna v Pivoni. Požár začal v jednu hodinu v noci a v nebezpečí se ocitl i klášter. Naštěstí zůstal beze škody. Roku 1771 bylo také vydáno nařízení o zrušení přísných žalářů v prostorách klášterů.¹²⁹

1772 - 17. června měli podle nové vyhlášky konventy a kláštery (mimo žebravých) složit 20.000 zlatých pro chudé a nemocné. Vybraná částka se měla rozdělit rovným dílem mezi pražskou chudinu a nemajetné obyvatele místní.¹³⁰

1783 - bylo studium v Pivoňském klášteře zrušeno¹³¹ a seminář přemístěn do bývalé jezuitské koleje v Klementinu. Prvním rektorem se stal Zippe,¹³² bývalý děkan v České Kamenici.¹³³

Když odešli studenti po zrušení klášterního semináře do Prahy, přišli místo nich dne 1. listopadu jiní bratři a kněží, takže tam žili 16 kněží a 6 fráterů. Převorem byl v té době Bakalář P. Rudolf Elbel.

1784 - dne 20. prosince obdržel klášter pivoňský rozkaz císaře, aby si zvolil jako jiné kláštery svého představeného, a tak dne 29. prosince 1784 byl vybrán zavinitými cedulkami P. Baccal. Rudolf Elbel.

¹²⁹ Klášterní věznice oplývaly zvláště drsnými životními podmínkami. Např. Augustiniáni-eremité sv. Tomáše na Malé Straně umístili vězení do otevřeného prostoru zvonice a vězni tak zůstali nechráněni před rozmary počasí.

¹³⁰ Josefínská charita vycházela z Muratoriho děl *O pravé zbožnosti* a *O křesťanské lásce k bližnímu*. Josef II. zrušil všechna církevní bratrstva a výtěžek z prodeje jejich majetku použil na reorganizaci školství a péči o chudé. Výkonem tohoto úkolu byl pověřen F. Kindermann.

¹³¹ Stanovy pro zrušení klášterů vyšly už 12. ledna 1782 a měly ochránit církevní majetek před rozptýlením.

¹³² Zippe vyvinul velké úsilí v zajištění kvalitních pedagogů pro generální seminář. Na místo rektora moravského generálního semináře v Hradisku u Olomouce se mu podařilo získat osvícence a odpůrce barokní zbožnosti J. Dobrovského.

¹³³ Veškerá soukromá klášterní studia byla zakázána a všichni studenti teologie museli ve studiu pokračovat v generálním semináři. Cílem byla unifikace výchovy mladého kléru. Tím byl však také zrušen rozdíl mezi světským a řádovým knězem, což působilo zmatek.

1785 - dne 10. listopadu přišel na Pivoňku krajský komisař baron z Damnitz a přinesl s sebou guberniální edikt, že klášter Pivoň je vyňat z vlastnictví řádu.¹³⁴ Potom následoval soupis všech věcí movitých i nemovitých. Správa kláštera zůstala konventu dočasně ponechána ovšem za podmínek povinného předkládání stavu účetnictví ke kontrole císařským úřadům.¹³⁵

Podle hodnocení stavu majetku T. V. Bílka z roku 1893 nabývaly jistiny kláštera, odevzdané náboženskému fondu, celkové hodnoty 25.580 zlatých, z nichž jistin fundačních hodnoty 2610 zlatých a jistin vlastních 22.970 zlatých. Veškeré jmění kláštera obnášelo úhrnem 189.009 zlatých.¹³⁶

Naopak výpočet Státního ústavu pro rekonstrukci památkových měst a objektů v Praze z března 1973 dochází k jinému závěrečnému číslu. Hodnota všeho majetku konventu činila před zrušením 244.500 zlatých, panství poskytovalo roční výnos 12.058 zlatých 43 krejcary. Vydání se pohybovalo kolem 6000 zlatých.

Po vyjádření vojenského eráru, že bývalý klášter v Pivoni se nehodí pro vojenské účely, objekt spravovala administrativa Státních statků. Inventář kostela sepsaný v prosinci roku 1787 krajským komisařem z Klatov Josefem Daczizkym z Hesslova uvádí na chóru kostela: varhany zbavené ozdob, obraz P. Marie ve zdobeném rámu, obraz Ukřižování bez rámu, knihy chóru, 6 židlí a stůl, měděný kotel. Kaplanovi byl vykázán byt ve zrušeném klášteře, který získal status zámku, a bývalý klášterní chrám obdržel ustanovení lokálie. V kostele zůstalo jen nejnnutnější vybavení a konfiskované zařízení se rozdělilo mezi nově vzniklé lokálie. Podle sdělení knihovníka Karla Ungara, „*Spotřebitelné knihy bývalé*

¹³⁴ Do roku 1784 bylo v Čechách zrušeno 5 mužských a 12 ženských klášterů a na Moravě 34 mužských a 4 ženské kláštery.

¹³⁵ V roce 1783 bylo získáno prodejem klášterního majetku v Rakousku 15 milionů zlatých.

¹³⁶ BÍLEK, T.V. *Statky a jmění kolejí jezuitských, klášterů, kostelů, bratrstev a jiných ústavů v království Českém od císaře Josefa zrušených*. Praha, 1893.

augustiniánské knihovny byly převezeny do c. k. knihovny v Praze, ostatní prodány jako makulatura Židům Kovandovi a Sobotkovi podle smlouvy.¹³⁷ Kněžím¹³⁸ byla vyplácena penze ve výši 16 zlatých a služebným bratrům po 12 zlatých a řádoví bratři, kteří v klášteře zůstali, byli rozděleni do jiných klášterů.¹³⁹ Do čela pivoňské lokálie byl jmenován Mauritius Křížátko, který od 2. října spravoval jurisdikčně mu podřízené vesnice Pivoňku, Zeisermühl, Vranov, Sklář, Hiršteinhäusel, Mimerongut, Jungsindel.

Bylo stanoveno, že tento úřad bude honorován ročním platem 79 zlatých a faráři v Štiboři 56 zlatých na výdaje kostela. Zmíněný Křížátko rovněž psal od roku 1783 knihu pamětí. Posledním pohřbeným bratrem augustiniánem na klášterním hřbitově byl Sebald Gunther, který zemřel v prosinci 1783 na souchotiny.¹⁴⁰

Dne 25. srpna roku 1800 byla Pivoňka, kterou až doposud spravoval náboženský fond v osobě správce Jana Jiřího Schröpfera, předána zemskému advokátu Leopardu Stöhrovi, který ji zakoupil od náboženské matice za 154.000 zlatých.

2. ledna roku 1807 došlo i na posvátné nádoby, které byly dovezeny do Klatov a tam buzovány. Daň byla stanovena ve výši 12 krejcarů za lot. Pivoňský kostel však neměl dostatečné množství finančních prostředků, aby požadovanou částku uhradil, a tak klatovský úřad zadržel pacifikál a polovinu kalichu. Tato chybějící polovina byla posléze zhotovena z mědi a pozlacena. Přesto posvátné nádoby nezůstaly ušetřeny. 17. února 1810 musela být do pražské mincovny odvezena

¹³⁷ SÚA, ČG publ. kart. 2672.2673

¹³⁸ Farář měl být podle Josefa II. *pastor bonus*. Dílo tohoto názvu (*Pastor bonus*) napsal jansenista Jan Opstraet a Josef II. tento spis bezpochyby znal. Spis je návodem, jak provádět řádnou pastorační svěřených farníků. Císař kladl důraz i na pedagogický aspekt činnosti ideálního prototypu duchovního správce.

¹³⁹ Podle E. Wintera řádový kněz, který přešel k duchovní správě, získával pensí ve výši 300 zlatých, zatímco ostatní jen 150 zlatých.

¹⁴⁰ BAUER, F. - KIEFNER, R. - ROTHMAIER, J. *Ronsperg. Ein Buch der Erinnerung*. Felsberg : Karl Strube 1990. s. 69.

monstrance, ciborium i kalich. Zásluhou darů veřejné sbírky mohla být o rok později pořízena nová monstrance a roku 1822 i ciborium.

Když zemřel pán na Pivoňce Leonard Stöhr 7. ledna 1843 na souchotiny, byla jeho synem prodána panu hraběti Leopoldovi Thunovi z Hohensteinu, pánu na Ronsberce (Poběžovicích) a Benátkách za 169.000 zlatých. Archiv sice klášteru zůstal, nicméně nový majitel o něj neprojevil starostlivý zájem, takže naneštěstí došlo k jeho téměř úplné likvidaci. O kostele nejsou v 19. století významné žádné zprávy. Dne 26. listopadu 1856 došlo k povýšení pivoňské lokálie na farnost a prvním jejím farářem se stal František Paule. Zde končí soupis paměti bývalého provinciála Františka Ponce.

Roku 1864 získal statek Pivoň hrabě František Coudenhove a spojil jej s Poběžovicemi. Tento rod patřil k nejstarší evropské aristokracii. Zmínky pocházejí ze 13. století, kdy se objevuje kolem roku 1240 Theodoricus Coudenhove z Brabantu a jeho syn Gerolf, který se zúčastnil křížové výpravy do Palestiny. V 15. století někteří členové odcházejí do Anglie a v 17. století se kontinentální větev dále rozděluje na starší hraběcí a mladší baronskou. Baronská větev rodu Coudenhove je pak základem větve české a francouzské.¹⁴¹

Česká linie se usídlila na severu v okolí Duchcova, Teplic a Chomutova, kde žila bez pozemkového vlastnictví. V roce 1790 získala starší větev hodnost říšských hrabat a její členové působili v Kunštátě a v Čechách. Šlechtický rod se již z počátku značně realizoval v politice. Karel Maria Coudenhove (1855-1913) se postupně vypracoval až na slezského zemského prezidenta a místodržícího v Čechách. Proslul značnou přísností, zejména v roce 1905 svým nekompromisním postupem proti pražským demonstrantům. Bratr Karla Marii, Julius, ve funkci místodržícího připravoval korunovaci císaře Karla českým králem, což se však

¹⁴¹ Srov. MAŠEK, P. *Česká šlechta - Rodina Coudenhove-Kalergi v běhu staletí*. Sanquis. č. 18. 2002. s. 66.

vzhledem k rozpadu Rakousko-Uherska nakonec neuskutečnilo.

František Karel Coudenhove se roku 1857 oženil s Marií ze starobylého evropského rodu Kalergi narozené v Sankt Petěrburku. Tento rod pocházel z Kréty a některé prameny kladou jejich původ do byzantské císařské dynastie Fókásů. František Karel založil na poběžovickém panství knihovnu, která obsahovala vzácné tisky ze sbírky Mariina dědečka z matčiny strany, hraběte z Nesselrode. Knihovna obsahovala významný oddíl věnovaný judaice a podle některých pramenů zahrnovala veškerou dostupnou světovou literaturu zmíněného oboru. (Tento rod německého původu žil v carském Rusku poměrně dlouho a podílel se i na vládních záležitostech.) Po jeho smrti zdědil poběžovické panství i s Pivoní jeho syn známý pod rodovým přídomkem Jindřich Coudenhove-Kalergi. Působil v politice, hovořil 16 jazyky a na svých diplomatických cestách se mimo jiné ocitl v Tokiu, kde poznal svou budoucí ženu Mitsu Aoyama, se kterou se roku 1892 oženil. Její rodina sice významná, ale nearistokratického původu, byla volbou dcery šokována. V očích japonského příbuzenstva zůstal Jindřich *bílý ďábel s rudýma vlasama a očima ryby*.¹⁴² Po smrti otce se Jindřich usadil na poběžovickém panství a roku 1887 se rozhodl přestavět bývalý Pivoňský klášter na letní sídlo.¹⁴³

Po jeho smrti roku 1905 vychovávala Mitsuko čtyři syny a dvě dcery sama a po čase správu majetku převzal nejstarší syn Johann, který však v započatých stavebních úpravách svého otce už nepokračoval.¹⁴⁴ Mitsuko jako budhistka sice přijala křest, ale nikdy se odlišným kulturním podmínkám zcela nepřizpůsobila. Její špatná orientace v českém prostředí způsobila, že se majetek začal ztrácet v dluzích. Ačkoliv bylo panství zadluženo, Johann se věnoval realizaci takových

¹⁴² Srov. MAŠEK, P. *Česká šlechta - Rodina Coudenhove-Kalergi v běhu staletí*. Sanquis. č. 18. 2002. s. 67.

¹⁴³ Srov. VYŠKOHLÍD, Z. - PROCHÁZKA, Z. *Čím ožívá krajina*. Domažlice : Nakladatelství Český les, 2001. s. 62.

¹⁴⁴ Srov. ÚLOVEC, J. *Ohrožené hrady, zámky a tvrze Čech II*. Praha : Libri, 2005. s. 209.

plánů, jako byla například kachlová kamna, představující jeho osobu v nadživotní velikosti, zhotovená francouzskou keramickou dílnou. Ladislav Stehlík je ve svém díle *Země zamyšlená* charakterizuje jako kuriozitu, která nemá obdoby v celé sluneční soustavě. Kamna se nedochovala, stala se předmětem kratochvíle vojáků po roce 1945, nalezeny byly pouze zbytky kachlů. V roce 1918 si nechal Johann rozšířit svůj titul na Coudenhove-Kalergi z Ronspergheimu. Shromáždil také bohatou sbírku starožitností, které vévodila egyptská mumie. Za války tento exponát ukryl pod podlahou v kapli, řádně ho nezabezpečil a po válce se na mumii zapomnělo. Byla objevena až v roce 1970, značně poškozena, takže se zachovala pouze rakev s kostrou. Hrabě se v roce 1915 oženil s cirkusovou krasojedkyní a parašutistkou židovského původu Lilly Steinschneiderovou. Tato dáma byla prý velice šetrná a na své zaměstnance přehnaně náročná. Po připojení Sudet k Německu díky norimberským zákonům hrozily hraběnce a dceři Marii Electře postihy pro jejich židovský původ. Johann ve snaze svoji rodinu zachránit, vstoupil do Henleinova Sudetendeutschen Freikorps a díky svému postavení tak získal i potvrzení o árijském původu pro Lilly a ta mohla odjet do Itálie. Po roce 1945 byl rod Coudenhove-Kalergi zařazen k odsunu.¹⁴⁵

Mladší syn Richard byl zakladatelem a také prvním prezidentem Panevropské unie. Narodil se 16. listopadu 1894 v Tokiu, ale ve svých vzpomínkách vnímal jako pravou vlast Čechy a pivoňský zámek nazýval svým královstvím. Roku 1923 publikoval ve Vídni dílo *Panevropa*, kde představuje svou myšlenku jednotné Evropy (Evropské unie) a tento ideový program je základní regulí i současného panevropského hnutí. Mezi členy Panevropské unie byli významné kulturní i politické osobnosti jako Winston Churchill, Charles de Gaulle, Albert Einstein, Konrad Adenauer a jiní. Cílem Richarda Coudenhove-Kalergiho bylo sjednocení všech národů Evropy s plným vědomím křesťanských kořenů na demokratickém

¹⁴⁵ Srov. MAŠEK, P. *Česká šlechta - Rodina Coudenhove-Kalergi v běhu staletí*. Sanquis. č. 18. 2002.s. 67.

základě. Jednotnost měla být záštitou před válečnými tendencemi. Roku 1938 odešel do Švýcarska, působil jako profesor v letech 1940-1945 na univerzitě v New Yorku a roku 1947 se stal generálním tajemníkem Evropské parlamentní unie. Měl velký politický talent a byl schopen předvídat běh událostí. V roce 1925 naznačil, že Rusko zabere rumunskou Besarábii a obsadí část Polska. Hlavní ohrožení předpokládal ve třech ideových hnutích: nacionalismu, bolševismu a islámském fundamentalismu. V roce 1949 byla vydána kniha vzpomínek *Der Kampf um Europa - Aus meinem Leben*, kde věnuje podrobnou pasáž i dětství strávenému v Pivoni. V roce 1951 přednesl svůj návrh Evropské ústavy a jako hymnu prosazoval Beethovenovu 9. symfonii. Usiloval o vzájemné smíření Čechů s Němci, za což získal roku 1966 Evropskou Karlovu cenu Sudetoněmeckého krajského sdružení. Potomci rodu Coudenhove-Kalergi žijí v současnosti v Rakousku a věnují se kultuře a diplomacii.¹⁴⁶ Ida Frederika, dcera Mitsuko a Jinřicha Coudenhove-Kalergi, byla filosoficky orientovanou autorkou. Z jejích poetických vzpomínek plasticky vyvstává prožité dětství v prostorách bývalého kláštera. Spisovatelskou dráhu zahájila také vnučka Barbara Coudenhove, která se jako rakouská novinářka tématu rodné vlasti hodně věnovala.

Stav kláštera byl již ve 30. letech značně neutěšený, jak popisuje A. Procházka:... *Kostel i klášter je nyní zchátralý, zub času ničí cenné řezby i krásnou stavbu refektáře, takže cenná tato díla podléhají zkáze. Dlažba v chrámě zarůstá mechem, vlhko se šíří v masivních zdech kostela provedených ponejvíce z lesního kamene...*¹⁴⁷

Klášter byl roku 1945 zkonfiskován a převeden do vlastnictví státu, který se zasloužil o jeho postupnou devastaci. Z původního kláštera, zámku a letního šlechtického sídla se stal pouhý stavební objekt. Ten byl nejprve využíván horským

¹⁴⁶ Srov. *Glaube und Heimat*. 1997, č. 1. s. 18-19.

¹⁴⁷ Viz. PROCHÁZKA, A. *Pivoňka*. ČSPSČ. roč. 42. 1934. s. 143.

pastevním družstvem a od roku 1950 obydlen armádou.¹⁴⁸ Věž kostela posloužila jako pozorovatelná vojákům pohraniční stáže. Poté, co od nedopalku cigarety kostel roku 1953 vyhořel a neuskutečnila se nutná oprava, došlo k porušení statiky budovy. Klášter se dostal do rukou státních statků, jeho místnosti byly využívány pro skladovací účely a proces devastace pokračoval. V sedmdesátých letech byla vyvinuta snaha památkářů o provizorní záchranu kostelního krovu, ale následná neúdržba práci zmařila.¹⁴⁹ Dne 1. ledna 1993 se obec Pivoň i s klášterem dostala do správy obce Mnichova, nepodařilo se však získat potřebné finanční prostředky na záchranu, budovy kláštera se nacházely v tak zoufalém stavu, že hrozilo jejich zřícení.¹⁵⁰ Podle hodnocení stavu objektu byla částka potřebná k záchranné rekonstrukci odhadnuta ve výši tří milionů korun a odborníci si položili otázku, zda má vůbec smysl klášter opravovat.

V roce 2002 byl klášter darován Občanskému sdružení Aurelius, jehož záměrem je klášterní budovy opravit a vybudovat uzavřený areál pro ubytování seniorů a dětí z ohrožených oblastí. Po dobu 25 let nesmí podle dohody klášter sloužit jiným účelům, než pro jaké byl darován.¹⁵¹

¹⁴⁸ Srov. DD. roč. 8. 1999. 29. 10. č. 252. s. 16.

¹⁴⁹ Srov. ÚLOVEC, J. *Ohrožené hrady, zámky a tvrze Čech II.* Praha : Libri, 2005. s. 210-211.

¹⁵⁰ Srov. Domažlicko. 24. října 2001. roč 11. č. 43. s. 5.

¹⁵¹ Srov. DD. roč. 12. 2002. 30.1. č. 5. s. 2. ; DD. roč. 10. 8.září 2001. č. 210. s. 7. ; DD. roč. 10. 6. září 2001. č. 208. s. 13.

3. PIVOŇSTÍ KLÁŠTERNÍCI A LID PODDANÝ

Z korespondence, kterou si mezi sebou vyměnili zástupci města Domažlice s převorem Casparem Malesiem, českou komorou a císařem Rudolfem II. můžeme posoudit sousedské vztahy měšťanů a pivoňského konventu, dobové taktiky na poli tržní konkurence a administrativní postupy úřadů.¹⁵² Na základě taktického manévrování převora Malesia v soudních záležitostech, lze usoudit, že právě on byl schopen po dobu vedení konventu přivést klášter k nebyvalému rozkvětu. Svou neústupností dokázal klášter obnovit, jeho majetek zmnohanásobit¹⁵³ a vytvořit pro "svůj lid poddaný" poměrně snesitelné životní podmínky. Pravdou je, že svým přístupem získal i hodně nepřátel, jak napovídají okolnosti jeho tragické smrti.

Domažlice se dostaly do sporu s Pivoní kvůli přednostnímu právu na dodávky piva do klášterních vsí a postoupení pustého Ždanova...*aby krčmářům svejmu piva bělá a ječná k šenku a svému trunku a města od nás bráti jako pán jejich poručil a pusté vsi Ždanova nám postoupil...* Vyslanci, kteří byli pověřeni tuto záležitost s převorem projednat, sešli se s ním v hostinci a nakonec se na téma jednání přes společenskou konverzaci nedostalo. V úvodním dopise z 22. února domažličtí pánové vytýkají převoru Malesiovi, že záležitost nebyla důstojně projednána kvůli nadbytečné konzumaci. Upozorňují, že pokud by nadále pivoňský klášter nerespektoval jejich stanoviska, bude se muset věc řešit soudní cestou. Caspar Malesius označuje jejich jednání za nesousedské a odvolává se na provozní potřeby chudého klášterního konventu a péči o lid poddaný ...*že by klášter ten chudý a na všem zašlý, v němž bych já ani moji potomci pro skromnost platův zdržení svého míti nemohl v záhubu přijíti by musel. ...neb já z té pustoty i s chudými poddanými lidmi klášterskými k zlepšení živnůstky nemalou platnost sobě*

¹⁵² *Spory Domažlic s klášteřem v Pivoňce o pustou ves Ždanov v braní piva z Domažlic (1560-1566)*. SÚA Praha A44/4/14. SM.

¹⁵³ Jak vyplývá z vývoje evidence vybavení kostela Zvěstování Panny Marie.

míti pokládám... (23. března 1560).

Domažličtí páni skutečně celou záležitost postoupili k projednání české komoře a na základě rozhodnutí Rudolfa II. byl převor Malesius vyzván, aby vsím náležejícím pivoňskému konventu důrazně doporučil pobírat dodávky piva z domažlického pivovaru. Současně pustá ves Ždanov měla být pivoňským konventem předána správě města Domažlic. Caspar Malesius v této záležitosti zřejmě žádné kroky nepodnikl, a proto na konvent byla podána stížnost. Převor potom vysvětluje úřednímu aparátu české komory, že tak neučinil, protože nepříznivé sněhové podmínky znemožnily dopravu do pustiny, ve které se obec nachází *...poněvadž tomu sněhové a jiné nechvilé zimní překážku činily...* (4. dubna 1560). Dále uvádí, že vzhledem k tomu, že nebyla doposud podepsána smlouva, není rozhodnutí právoplatné. *...páni domažličtí tak slušné podvolení mé zamítajíc, k postúpení takových gruntuov neučinivši se mnou žádného porovnaní, ani smlouvy...* Z další korespondence vysvítá, že domažlický rychtář se patrně při návštěvě u převora choval nevhodným způsobem. Proto Malesius žádá v dopise českou komoru, aby rychtáři jmenovitě Václavu Truhličkovi vyslovila napomenutí a písemně informuje domažlické radní, že se v procesu předání vsi a domažlické distribuce piva bude řídit soudním rozhodnutím. *...v témže městě Domažlicích rychtář ke mě do kláštera přicházejíc, nenáležitě, nepokojně se chová a pohrůžky činí a nade mnou se potřásá, za čež poniženě žádám, že o tom týmž pánům domažlickým a zvláště Václavu Truhličkovi, aby přicházejíc do kláštera, pokojně se choval a mně bez příčiny neubližoval...*

Na opětovnou stížnost, že převor nadále s odevzdáním otálí, byl Malesius předvolán do Prahy. Před komisi se však z důvodů nemoci nedostavil, jak vysvětluje dalším dopisem. Stížnost, že zabraňuje krčmářům brát pivo, odůvodňuje tím způsobem, že vzhledem k morovému ovzduší, rozbitým cestám a neochotě sládků čekat krčmářům s placením, jsou to sami krčmáři, kteří se rozhodli vyhledávat jiný pivovar. Převor konstatuje, že on sám neví o nikom jiném kromě

mnichovského krčmáře, kdo by nechtěl odebrat pivo z Domažlic, a tomu byla funkce hostinského na tomto základě odebrána. Na to domažličtí osočují převora, že se s krčmářem z Mnichova nepohodl a fyzicky ho napadl, což bylo pravým důvodem odebrání hostince. *...že jest se s ním tu v krčmě svadil ...jakž jsme zpraveni se serval...* To samozřejmě převor popírá.

Situace se zdála být české komoře bezvýchodná, a proto vyzvala dopisem pražského arcibiskupa a Humprechta Černína z Chudenic, aby do Domažlic vyslali komisaře a našli řešení vleklého sporu. Humprecht Černín oznamuje, že se svého úkolu zhostí, jak jen jeho podlomené zdraví dovolí, a druhým pomocným komisařem byl jmenován Jan Koc. O průběhu a výsledcích vyšetřování komise v dopisech není uvedena žádná zmínka. Domažličtí páni žádají císaře Rudolfa II., aby upravil majetkoprávní vztahy mezi pustou vsí Ždanovem a Domažlicemi. Mají v úmyslu investovat do aglomerace, obávají se však, aby uvedená ves nepřešla po čase do vlastnictví někoho jiného. Vynaložená investice by se tak stala pro radní města Domažlic nevratnou. Rudolf II. předložil konečné řešení vystavením *artykulí*, které upravují vztahy řeholníků na Pivoňce měšťanů a poddaného lidu. Byly vyhlášeny a potvrzeny císařem roku 1581 a nastiňují svým vymezením přibližnou podobu života uvnitř kláštera a za jeho branou.¹⁵⁴

3.1. Artykuly z roku 1581

1) Bod první je určen poddaným a upozorňuje obyvatele na nutnost dodržování pravidel slušného chování ke svému duchovenstvu. *Nejprv aby každý z lidí klášteru pivoňskému poddaných správu boží činil, jakž se mu dobře zdá a líbí.*

2) Bod druhý upravuje práva poddaného lidu v jejich robotní povinnosti, aby nebyla vztahována na děti. *Těž lidi poddaný aby nebyli povinni svejch dětí podle*

¹⁵⁴ *Spory Domažlic s klášterem v Pivoňce o pustou ves Ždanov v braní piva z Domažlic (1560-1566)*. SÚA Praha A44/4/14. SM

obyčejně při sv. Martinu vrchnosti stavěti. Kromě syrotkův, kteří mají poručníky a jinde z peněz u lidí službu konají.

3) Bod třetí znovu zdůrazňuje práva poddaných v oblasti roboty, kdy jim nemá být ukládána vyšší náročnost, než je povinně předepsané penzum s výjimkou stavební potřeby kláštera. *V žádné forování a neobyčejné roboty aby potahováni nebývali, kromě pro stavení kláštera pokudž by toho potřeba ukazovala svou povinni forovat.*

4) Bod čtvrtý ukládá převorovi povinnost zpřístupnit lidu les zadarmo a nezpoplatňovat vstup. *Les ustavený lidem poddaným konventním z lesův klášterských převor darmo a bez ouplatků povinnen jest dávati.*

5) Bod pátý stanovuje, že převor nesmí vyžadovat po lidu nadstandartní služby. *Lidí poddaných konventních převor v žádném případě službu na jich dobrou vůli sobě nezavazoval.*

6) Bod šestý zohledňuje pravidla při senoseči, kdy pokud při sekání klášterní louky je posílána sekáčům přesnídávka, je možné si část sena odebrat pro svou potřebu, než bude převezeno do klášterních seníků. *Luk klášterskejch, z kterých lidé ze vsi Mnichova trávu posíci, usušiti a z nich do kláštera seno svéztí sou povinni ten každý, kdyžby svejm sekáčům na louku klášterskou poslal snídani má a bude moci sobě k užitku a potřebě břemeno trávy nabrati a domů dáti odvézti.*

7) Bod sedmý zmiňuje dědická práva. Pokud člověk zemře, aniž by po sobě zanechal dědice, přechází jeho majetek na pokrevního příbuzného, bez rozdílu kde se dotyčný nalézá. *Kdyžby koli z poddaných lidí konventních bud' mužského nebo ženského pohlaví bez dědicův umřel a kdekoli na jinejch gruntech cizích přátele krevní jměl nápad na ně a ne na pana převora všitek aby šel, již by kdy jakého statku k oumrťi zůstalo.*

8) Bod osmý stanovuje finanční limit za pronájem krávy náležející klášteru, který

by neměl překročit výši jedné libry vosku. *Z krav kostelních na kollaturách klášteru náležitých aby víceji ročního platu ukládáno nebylo než tolika 1 libra vosku.*

9) Bod devátý umožňuje ženě v šestinedělí, dokud toto období neuplyne, pobírat bez omezení piva, jak uzná za vhodné. *Šestinedělka pokudž svého času šesti neděl nevyleží muž a bude moci beze všeho ostýchání a zabraňování podle své libosti odkudkoli pivo bráti a šenkovati.*

10) Bod desátý se vztahuje na povinnosti hostinského obce Mnichova vůči převorovi. Za prvé pokud hostinský vytočí více piva, než stanoví dohoda, je povinen odvést klášteru ročně jednu prostici soli. Za druhé převor je každou neděli v hostinci hostem a má právo zde být vskutku pohoštěn co hrdlo ráčí na účet podniku: *Krčmář ze vsi Mnichova za všechny počepní cožkoli v jednom roce pivo bud' ječnejch, nebo bílejch vyšenkuje víceji než tolika jednu prostici soli převorovi anebo klášteru dávatí jest povinnen, avšak další povinnost jest krčmářova převorovi každou neděli kdyby k němu do krčmy přišel svačinu má připraviti a dáti. Což by koli převor za pivo propil, to sám svými penězi má zaplatiti.*

11) Bod jedenáctý upravuje právo poddaného na změnu místa bydliště. Pokud se rozhodne dotyčný svou nemovitost prodat a odstěhovat se, pak ji má převor odkoupit a vystavit výhostní dokument za taxu tři grošů. *Každý z lidí poddaných konventních když mu se koli zdáti a líbiti bude muž grunt svůj bez překážky převorovi prodati a jiným osaditi a takovému každému převor od něho než 3 groše míšeňské neberouc jakž od starodávna bylo list výhostní dáti jest povinen.*

12) Bod dvanáctý obhájí právo vesnic zachovat si vlastní tradici a zvyky. *Kláster do běžného chodu obce v jeho zvyklostech nemá zasahovat. Každé vsi klášterní náležející převor při jejich starobylejch zvyklostech a pořádcích (ovšem nic nového*

*a prv neobyčejného nezačínajíc) povinen jest zanechati.*¹⁵⁵

V kopiáři převora Caspara Malesia, který zahrnuje korespondenci z let 1582-1584 najdeme v dopise pánům v Domažlicích zmínku o nepřijatelném chování domažlických sládků k jeho vlastní osobě a čeledi. Je tedy zřejmé, že spory a nevraživost obou stran pokračovaly (což je pochopitelné) i nadále: *...Těž i toho Vás tajiti nemohu, že sladovníci Vaši v pivovaře Vašem obecním, když sobě k potřebě podle mého s Vámi zůstání čeládkou svou pro pivo vysílán, nevím z vůle-li Vaší čili o své újmě mne(v přítomnosti) nepřítomného nenáležitě řečí dotýkají sudův věrtelních vyprázdněných když do pivovaru odsílám přijíti nechti od čeledi mé, nýbrž při též čeledi mi vzkazujíc že mi víceji piva žádného vystavovati nebudou, čehož bych se v pravdě tak posměšného vzkazování nenadál. A protož poněvadž já aby vůle jeho Mi. Cís. zadost státi se mohlo nad tím neb drzým a poddaným konventním od jinud kromě města Vašeho piva bráti nedopustím, Vás zato přátelsky žádám, že takovou všetečnost při těch sladovnicích zastavíte. Neb Já na jiném nejsem než k Vám vždycky přátelství a sousedství dobré pokudž mi jen možno jest prokazovati. S tím dal v klášteře Pivoňském v pondělí po nanebevzetí Panny Marie Letha 1583. Kněz Caspar Malesius z Oppolí převor kláštera Pivoňského.*¹⁵⁶

Zbývá dodat, že záměr převora Malesia s pustou vsí Ždanovem byl později realizován. Konvent zde roku 1730 založil klášterní dvůr a na jeho vybavení bylo vynaloženo velké množství finančních prostředků. Tato rezidence byla roku 1787 po zrušení řádu zabavena a přestavěna na továrnu, kde se vyrábělo bílé kameninové zboží. Podle tradice souvisí s tímto místem poustevník Koloman.¹⁵⁷

¹⁵⁵ Srov. ARTYKULY z roku 1581. SÚA Praha SM A 44/4 č.10.

¹⁵⁶ Viz. *Kopiář Caspara Malesia.* s. 107. SOA, Horšovský Týn.

¹⁵⁷ Srov. *Časopis Společnosti přátel starožitností v Praze*, 1925. č. 131. ed. ČERNÝ, A. B. s. 44.

4. HOSPODÁŘSTVÍ

Klášterní majetek včetně hospodářství pocházel ve většině z praxe substitučních kajících skutků. Systém pokání a časté zpovědi přichází do Evropy cestou misie, kterou šířili iroskotští mniši. Irské penitenciály uváděly jako úkon kajícího půst a donaci půdy ve prospěch kláštera. Nabízela se i možnost tzv. substitučních kajících skutků, která spočívala v tom, že mniši vykonávali modlitby za kajícího a dobu pokání tím zkracovali. Zvláště majetkové donace znamenaly osvobození od hříchů pro *redemptione animae*. Díky tomuto systému daru a protihodnoty *don et contredon* se kláštery staly ve středověku největšími pozemkovými vlastníky. Zároveň však měly konventy status charitativní nadace, ze svých zdrojů živily chudé a staraly se o živobytí propuštěných na svobodu.¹⁵⁸

Majetkové zabezpečení pivoňského konventu souviselo s dobrým hospodařením augustiniánských mnichů a jejich vliv se odrazil i na ekonomické situaci kraje. Byla založena potašová huť, mlýny na obilí, papírna, hamr na zbraně, pivovar a lékárna. Rozsáhlé rybníky a chov hlemýžďů - který byl ve středověku velmi rozšířen¹⁵⁹ - zaopatřovaly lahodný postní stůl. Klášterní výnos spočíval ve výběru poplatků a daní ze vsí Pivoně, Drzejova, Ždanova, Mnichova, Linzu, Zeissermuhlu, Semlowitzu, Waldersgrunu a Rejkowitzu. Zvláště výnosné byly daně z ubytoven, od pekařů, řezníků. Nejvíce přinášel zisk tzv. Červený Mlýn v Mnichovicích, kde bylo i sídlo cechu českých tkalců.¹⁶⁰

¹⁵⁸ Srov. ANGENENDT, A. *Velká doba černých mnichů. K významu donace a modlitby. Svätý Prokop, Čechy a střední Evropa*. ed. SOMMER, P. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2006. s. 26-32.

¹⁵⁹ Srov. KLÁPŠTĚ J. *Proměna českých zemí ve středověku*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2005. s. 286.

¹⁶⁰ Srov. SCHUBERT, O. *Pilsner Tagblatt* 1933. č. 91. SVK N7104/33-1.

4.1. Pivovarnictví

Z uvedených záznamů v kopiáři Caspara Malesia a z předmětu sporu domažlických konšelů s pivoňským konventem je zřejmé, že pivovarnictví mělo v tomto kraji silnou tradici. Pivovar byl přistavěn k zadní straně kláštera a podle projektu, který byl znám Paprovskému, se uvažovalo s jeho přemístěním do dvora. Z původního záměru nakonec sešlo, pivovar byl pouze roku 1756 obnoven.¹⁶¹ Slované kořenili svůj nápoj chmelem dříve než Němci. Když car Vladimír uzavíral roku 985 mír s Bulhary zachovala se slova ...*uzavřeli Bulhaři, že tak dlouho s námi potrvá příměří, až kámen plovati bude a chmel počne tonouti...*¹⁶² První zmínka o pěstování chmele v Čechách se nachází v zakládací listině vyšehradské kapituly z roku 1088, kde jsou jmenováni sládcí Sobík, Šešur a Častoň.

Známé bylo pivo bílé a černé, které se vařilo ze sušeného sladu a jeho příprava byla možná i v domácích podmínkách. Roku 1407 došlo ke zřízení prvního pořádku sladovníků. Zprávy o vývoji pivovarnictví v Čechách je možné získat z královských, městských a panských listin, kde je věnována zvláštní pozornost místu skladování i způsobu zpracování. Tématu vaření piva a jeho distribuci byla věnována zvláštní pozornost. Mezi nejstarší literární díla o pivovarnictví patří *Rozmlouvání člověka stavu rytířského s pánem Jeho Milosti o hospodářství a důchodech pivovarských* z roku 1554. Známý je také latinský spis Tadeáše Hájka z Hájku *De cerevisia eiusque conficiendi ratione, natura, viribus et facultatibus opusculum* (O pivě a způsobech jeho přípravy, jeho podstatě a účincích). K praktickým příručkám, které nezbytně náležely do každé řídicí kanceláře pivovaru, patřily velmi rozšířené *Rukopisné knihy řemesla sladovnického*. Přinášely návody a praktické recepty jak postupovat proti uhranutí. ... *Aby žádný nemohl nic překaziti*

¹⁶¹ Srov. HÁJEK, K. *Urbarium antiquissimi Ducalis coenobii Pivoniensis, seu Stockensis*. Caput V. Urbar pag. 92.

¹⁶² Viz. ČECH, K. O. *O zeměpisném rozšíření chmele ve starověku*. Pivovarské Listy. 1882. č. 7.

v pivováře: Kup rtuti a vezmi vosku z paškálu a potom vezmi nebozez a vrtej křížem okolo pánve v obrubě, ať jest na každém úhlu, pak pusť té rtuti do těch děr a zaraž klínem a zamaž tím voskem, tak ti nikdy žádný nepřekazí, byť by čert s holomky svými přijel, jest zkušeno od mistrů, zejména mistra Jakuba Slaka.¹⁶³

Jaké trestní postihy hrozily ve středověku za odcizení piva nebo krádeže jiného druhu, zaznamenávají *Smolné knihy*: „*Nejprve Anna Čapka vyznala se, že jest proti Pánu Bohu jsauc na světě zle živa, cizoložstva se dopauštěla, více z města vypovědína byla, však přes takovou záповěď zase se v městě Boleslavovi zdržovala, skrz takovou věc hrdla se zbavila. It. že jest panu Janovi Špecovskému v sklepeř mauky nabrala, skrze to do vězení se dostala a na přímlovu dobrých lidí z vězení jsauc propuštěna, z města vypovědína byla. Nyní pak jsouc zase v městě nalezena, pod tou záповědí nové krádeže se dopustila a Kateřině Famfarkový mejdlo z truhly vzala.*“ *Dále přiznala, že „Jindřichovi Slepíčkovu ukradla a vytočila sem dvě konve piva, u Pavla Machovýho vzala sem malau košilku dítěci.*“ *Za tyto přečiny byla v roce 1594 oběšena.¹⁶⁴*

I když docházelo ke konkurenčním sporům mezi Pivoňským klášteřem a domažlickým pivovarem a domažličtí sládci byli obviňováni z neprofesionálních postupů stran kvality piva, jeho distribuce a vztahu k zákazníkům, musíme říci, že pivo vařili dobré. Potvrzuje to listina, která vypovídá o zvláštní kvalitě piva z Domažlic. Vystavil ji Ferdinand I. v Augšpurku roku 1550. ...*Věděti Vám dáváme, že k truňku císaře Římského Jeho Milosti bratra Našeho Nejmilejšího a dětí Našich nejmilejších piva potřebovati ráčíme. I majíc my Vědomost', že Vy piva dobrá tu v Domažlicích vystavujete a Nás s tím fedrovati můžete, protož Vám poroučíme milostivě žádajíc, aby Jste hned a beze všeho meškání dva těžké vozy piva bílého*

¹⁶³ Viz.. "Zápisky zkušených věcí "Jakuba Slaka u hraběte Trčky a Bartoše mistra u hraběte Šlika. 1560-1591. SOA Jindřichův Hradec.

¹⁶⁴ Zápis s doznáním Anny Čapky, *Knihá smolná*, 1594.
<http://programy.mb-net.cz/mb-pravek-novovek/S32502.htm>

*dobrého a příhodného naložiti a je sem do Augšpurku dnem i nocí, aby nezkyselilo dovézti dali.*¹⁶⁵

Zásah Marie Terezie ze dne 22.března 1772 se naštěstí pivoňského pivovaru výrazně nedotkl. Podle výnosu, který upravoval vnitřní život klášterů, se právo veřejného výčepu nesmělo provádět uvnitř kláštera. Výčep také nemohl obsluhovat řeholník a do prostor výčepu neměl právo vstoupit. V případě Pivoně se pivovar nacházel mimo klášterní prostory, takže se augustiniáni museli smířit jen s nařízením, týkajícím se šenkování.¹⁶⁶

4.2. Lékárnictví

Léčitelství věnovali augustiniánští mniši patřičnou pozornost a časem získali povolení k založení klášterní lékárny. Přesné datum není možné pro nedostatek potřebné dokumentace určit. *Calendarium patrum et fratrum mortuorum* zmiňuje dva lékárníky konventu Huberta Sengera (+1756) a Baltazara Vinklera (+1778).¹⁶⁷ Po zrušení kláštera v roce 1786 josefínskou reformou zůstala lékárna v provozu a v tomto roce na návrh České gubernie došlo k založení dalších lékáren v Horšovském Týnu a v Nepomuku. Úsilím lékárníka Jana Michaela Kohlera, který získal pověření vést nově založenou lékárnu v Domažlicích a chtěl odstranit konkurenci, se lékárna v Pivoni dostala do dražby. Kohler měl v úmyslu lékárnu zakoupit, ovšem pro nedostatečné hypoteční krytí se mu záměr nevydařil a majitelem lékárny se stal Jiří Baumgartner, který však neměl v pořádku licenci. Kohler na Baumgartnera podal stížnost ke krajskému úřadu, že pivoňský lékárník vykonává povolání bez řádných zkoušek, prodává závadné léky a zavádí vysoké

¹⁶⁵ Srov. CHODOUNSKÝ, F. *Pivovarství. Kronika práce*. Praha : I. L. Kober. s. 26.

¹⁶⁶ Viz. WINTER, E. *Josefinismus a jeho dějiny*. Praha : Jelínek, 1945. s. 118.

¹⁶⁷ Viz. *Calendarium patrum et fratrum mortuorum. Fond augustiniánů Domažlice*. č. 7. SOA Plzeň.

ceny. Nařízená revize potvrdila stížnosti jako oprávněné. Vizitace zjistila, že lékárna se nacházela v otřesném stavu, léčiva měla prošlou záruční dobu, jedy byly nesprávně označeny. Následně v roce 1790 došlo k uzavření provozovny. Lékárna ještě krátce fungovala do roku 1800, potom byla trvale přemístěna do Hostouně. Z naléhavých žádostí lékárníka Kohlera, které se roku 1790 dostali až na stůl císaře Leopoda II., je zřejmé, jak domažlickému lékárníkovi velice záleží na uzavření pivoňské pobočky. Zoufale popisuje, jak veškerý majetek i věno své manželky investoval do provozu své lékárny a pokud nebude v Pivoni provozovna uzavřena, zůstane mu jen žebrácká hůl.¹⁶⁸ Nelze posoudit, zda na Domažlicku panovala skutečně tak silná konkurence, jednalo se spíše o cílevědomé úsilí dobrého obchodníka s léky zbavit se konkurence.

¹⁶⁸ Srov. *České gubernium 1786-1795*, 122/15. SÚA Praha.

5. PATRONI, SVĚTCI A POUSTEVNÍCI

O pohnutkách, které nasměrovaly duchovní hledání poustevníků do samot a lesních pustin, jsem pojednávala v předchozích stránkách. Nyní se zmíním o jejich společenské úloze. Kaple a poustevny v odlehlých koutech a lesních hvozdech skýtaly pocestným útulek a plnily funkci majáku. Poustevník upozorňoval zbloudilé poutníky vyzváněním zvonu na svou přítomnost, nalezence zaopatřil skromnou stravou a nabídl nocleh, aby načerpali síly pro další cestu. Z toho důvodu byly kapličky budovány při stezkách záludných pošumavských hvozďů, které spojovaly Bavorsko s českou zemí. Známa je Vintířova poustevna v Dobré Vodě u Hartmanic, na cestě z Pasova do Klatov poustevna u Dešenic, u stezky vedoucí z Řezna k Nýrsku stálo poustevnické obydlí v krajině Uhliště. Mezi další místa patří kaplička sv. Václava v Brůdce, která již byla zmíněna v souvislosti s lokalizací bitvy roku 1040 a poustevna v Hrůbce, kde sídlil pivoňský poustevník Koloman. Další poustevna se nachází severně od Pivoňe ve vesnici Vayeru na trase z Hostouně, později roku 1775 byla na jejím místě zřízena kaplička sv. Anny a nedaleko Brůdce kaple sv. Jana Křtitele.¹⁶⁹

Nástupem husitství se sice pranýřoval klášterní život, líné mnišství a církevní instituce jako taková, ale život poustevníka v osamělosti jeho pustiny ohrožen nebyl. Štěpán z Kroměříže ideově spjatý s radikálními tábority dokonce poustevnictví schvaluje.¹⁷⁰

Zajímavé pojetí poustevnického života předvedlo období romantismu. Výrazem tendenční architektury 18. století se staly stavby pousteven v lesích, zahradách i zámeckých parcích. Byla tu pořádána společenská setkání či párty a tyto

¹⁶⁹ Srov. HOSTAŠ, K. *O poustevnách a poustevnících na Šumavě a Pošumaví*. in *Časopis Společnosti přátel starožitností v Praze*, 1925. č. 131 ed. ČERNÝ, A.B. s. 32-42.

¹⁷⁰ Srov. URBÁNKA, R. *České dějiny III.*. Praha, 1930. s. 637.

"romantické poustevny" tvořily příhodnou kulisu k diskuzím intelektuálů. Například roku 1755 nechala markýza Louisa d' Espinay vystavět pro svého přítele J. J. Rousseaua v Montmorency zahradní eremitáž. Rousseau zde žil asi půl roku, dokud se s markýzou údajně ze žárlivosti nerozešel. Známy milovník poustevn byl František Antonín Špork, který vybudoval na svých pozemcích ve východních Čechách několik poustevnických obydlí. Tvůrčím způsobem se realizoval i na Kuksu, kam mimo jiné dal vytesat sochy poustevníků Garina a Onufria. V Pošumaví je znám autor rytířských románů Jindřich Spiess, který prožil část života na panství hraběte Künigla u Klatov v samotě tupadlských skal.¹⁷¹

5.1. Poustevník Vintíř alias Günter

Osobnost poustevníka Vintíře je známá prostřednictvím anonymní legendy ze 13. století. Legendista uvádí, že Vintíř pocházel z rodu duryňských hrabat z Kafernburku. Příbuzensky byl spřízněn zřejmě s římským císařem Jindřichem II. a Štěpánem králem uherským. Asi v padesáti letech vstoupil do benediktýnského kláštera v Niederalteichu, krátce pobyl v Ranzingerbergu, následovala samota v Bavorském lese a poslední roky života prožil v Šumavských hvozdech. Zde sehrál patrně svoji úlohu na pozadí okolností bitvy knížete Břetislava a Jindřicha III. Zemřel 9. října 1045 ve věku 90 let v přítomnosti Břetislava, svého kmotřence, který zabloudil na lovu, a byl pohřben v Břevnovském klášteře. E. Winter uvádí, že Vintíř přijal roucho sv. Benedikta roku 1006 a za svého pobytu v Čechách umožnil kontakty mezi českými benediktýnskými kláštery a Alteichem. Tento klášter měl na české země silný vliv. Benediktýni v Břevnově, který byl založen mnichy z Itálie se již roku 1000 přiklonili k bavorskému Alteichu.¹⁷² Důvody, které zavedly eremitu do lesních pustin českého Hvozdu vysvětluje anonymní

¹⁷¹ Srov. HOSTAŠ, K. *O poustevnách a poustevnicích na Šumavě a Pošumaví. in Časopis Společnosti přátel starožitností v Praze*, 1925. č.131 ed. ČERNÝ, A.B. s. 3.

¹⁷² Viz. WINTER, E. *Tisíc let duchovního zápasu*. Praha : Ladislav Kuncíř, 1940. s. 18.

hagiografický spis *Vita Guntheri*. Vintíř se odebral na pustinu *in Saltu Boemico*, aby se utkal v boji s démony *mala mundi*.¹⁷³ Podle zlomků informací, které udávají dobové listiny, asketický život Vintíře neznamenal naprosté odloučení v samotě a odpoutanost od světských věcí. Vintíř, jako muž významného postavení, zůstal nadále politicky činný. Dokladem je misijní cesta, kterou vykonal u Luticů, a jiné diplomatické zásahy do říšské politiky. Pro české země jeho vliv znamenal propuštění knížete Oldřicha, který byl vězněn Konrádem II., což by vysvětlovalo, že je legendistou uváděn jako kmotr Oldřichova syna Břetislava.

Listina z 1. srpna 1040 zmiňuje Vintíře jako člena císařovy trestné výpravy do Čech. Je pravděpodobné, že na výzvu Jindřicha III. byl pověřen diplomatickým jednáním s Břetislavem právě na základě předchozích přátelských kontaktů s Přemyslovci. G. Lang upozorňuje na možnost Vintířova misijního úkolu v českých zemích.¹⁷⁴

Podle tradice se Vintíř usadil v okolí Dobré Vody u Hartmanic, kde založil malou poustevnu. Podle zpráv některých životopisců přesídlil eremita na vrch u hradu Rábí, kde strávil krátký čas, po jehož uplynutí se vrátil zpět do Dobré Vody.¹⁷⁵ Vintíř je spojován s průkopnictvím budování obchodních stezek mezi Bavorskem a českým královstvím. Tato informace však nepochází z dobových dokumentů, byla vytvořena až barokní legendistikou. V Dobré Vodě můžeme spatřit na oltáři poutního chrámu nápis, který oznamuje, že Vintíř, slavný ozdravitel nemocných, *...na vysoké vrchy Dobré Vody, skrze zlaté stezky jichžto našel, Duchem božím přivedena u studánky strávil 37 let až do své smrti roku 1045...* Nelze nijak doložit,

¹⁷³ Srov. GAŽI, M. *Poustevník, nebo loupežník? K proměnám vnímání „lesních lidí“ od středověku po dobu raně moderní*. In: Člověk a les. ed. KLVAČ, P. Brno : Masarykova univerzita, 2006. s. 46.

¹⁷⁴ E. Maur však tuto souvislost zavrhuje pro vysoký věk eremity. Srov. MAUR, E. *Paměť hor*. Praha : Havran, 2006. s. 10.

¹⁷⁵ Srov. HOSTAŠ, K. *O poustevnách a poustevnících na Šumavě a Pošumaví*. in Časopis Společnosti přátel starožitností v Praze, 1925. č. 131. ed. ČERNÝ, A. B. s. 10.

že by poustevník na tomto místě setrval, ba ani že do této končiny zavítal. Nelze to však ani vyloučit, protože Hartmanice leží na trase z Rinchnachu (kláštera kde původně Vintíř působil) do Čech. Nesporně doložené jsou kontakty Břevnovského kláštera s hartmanickou celnicí. Listina Jana Lucemburského z 19. srpna 1331, ve výčtu celních odvodů pro zmíněný klášter uvádí i Hartmanice.

O zásahu Vintíře do česko-německého sporu informuje Kronikář Herimann Chromý v tom smyslu, že eremita roztroušené německé vojáky bezpečně vyvedl z českých lesů. Jiný historický pramen tzv. Saxo Annalista ve své rozšířené verzi líčí, jak saské družiny po Jindřichově prohrané bitvě s Břetislavem ještě devět dní plenily zemi, až na intervenci ctihodného mnicha Vintíře se spokojily s nabízeným mírem a jako vítězové odtáhli ze země. V každém případě musel Vintíř svým zásahem přinést prospěch českému království, jinak by Břetislav nesouhlasil s pohřbem starcových ostatků v Břevnovském klášteře.

K prvním snahám o kanonizaci došlo za Přemysla Otakara II. Z této doby podle profesora Maura pochází anonymní Legenda o sv. Vintířovi a soupis zázraků. Jiné datování nabízí G. Lang, který legendu klade do 11. století. Za husitských válek Břevnovský klášter doznal újmy a ostatky se kamsi ztratily. Roku 1684 byly objeveny v Polici nad Metují, ovšem s jistotou nelze určit pravost nálezu. Tridentský koncil svými závěry podnítl kult uctívání světců a rozvoj poutnictví. Podle Z. Kalisty uctívání zázračných studánek rozvinuté v období baroka má v Pošumaví svůj základ v kultu sv. Vintíře. Jeho jméno se stalo přídomkem místních malých šlechtických rodů a někde splynulo ve jméno rodové.¹⁷⁶ Souvislost se sv. Vintířem udává také benediktýnský klášter Rajhrad, který dokonce od osoby poustevníka odvozuje svůj původ.¹⁷⁷ Roku 1625 se světec objevuje i v české

¹⁷⁶ Známe Vintíře z Žihobice nebo Vintíře z Vlčkovic. Viz. KALISTA, Z. *Česká barokní pouť*. Žďár nad Sázavou : Cisterciána Sarensis, 2001. s. 169.

¹⁷⁷ Viz. WINTER, E. *Tisíc let duchovního zápasu*. Praha : Ladislav Kuncíř, 1940. s. 19.

literatuře ve zpracování Jiřího Plachého v díle *Vita sanctorum* a roku 1630 ve spise *Živote dvanácte apoštolův božích* téhož autora. Významně se o rozšíření kultu sv. Vintíře zasloužil Albrecht Chanovský. Dílo *Vestigium Bohemiae piae* (Stopa zbožných Čech) vyšlo až po jeho smrti v roce 1659. K dalším autorům, kteří se tématu věnovali, patří Bohuslav Balbín, Jiří Crugerius, Jan František Beckovský, Jiří David, Jan Adam Hoffele, P. Bonaventura Piter, jehož *Thesaurus absconditus in agro Brzewnowiensi seu Vita sancti Guntheri* (Poklad ukrytý v břevnovských končinách neboli Život sv. Vintíře) z roku 1762 obsahuje nashromážděné doposud známé informace o životě poustevníka. Ctihodnost mnicha zpochybnil v 19. století František Palacký upozorněním na výše uvedenou zmínku v Herimanově kronice. V očích Palackého bylo vyvedení poražených zbloudilých německých vojáků z Čech kolaborací.

Druhý, tentokrát vítězný příchod Jindřichových vojsk, byla také nechvalná zásluha pošumavského eremity. K tomuto závěru přihlížela i vlastivědná populárně naučná literatura 19. století. První *průvodce po Šumavě* v českém jazyce zmiňuje Vintíře jako německého vyzvědače. K úpadku kultu v Dobré Vodě nikdy zcela nedošlo. Poutníci navštěvovali posvátné místo i nadále a vyslyšení o pomoc v nouzi dosvědčují nápisy na zdech kostela. Rok 2005 byl vyhlášen tamějším regionem jako Rok svatého Vintíře a význam jeho osobnosti je očima dneška spatřován v mírotvorném diplomatickém přístupu.¹⁷⁸

5.2. Poustevník Koloman

Podle pověsti žil v osadě Hrůbku ještě před založením Pivoňského kláštera zbožný mnich Koloman. Pro příkladný a ctnostný život byly po jeho smrti ostatky přeneseny do Pivoňky a Koloman se tak stal prvním patronem tohoto augustiniánského konventu. Pivoňská tradice uchovávala vyprávění o kamenné

¹⁷⁸ Srov. MAUR, E. *Paměť hor*. Praha : Havran, 2006. s. 105-130.

míse a kamenných chlebech, které představovaly skaliska haltravského hřebenu a dokládaly soucitnost pivoňských mnichů.¹⁷⁹ Roku 1684 byla na místě poustevny zřízena kaple a připomínkou původního hrobu je pamětní deska zasazená v podlaze.¹⁸⁰ Podle E. Maura vznikla legenda o poustevníku Kolomanovi na základě záměny míst Pivoně (Stockau) a rakouského města Stockerau, kde byl umučen skotský misionář sv. Koloman.¹⁸¹ Seznamy irských světců zmiňují jméno Koloman mnohokrát, ale většinou neobsahují podrobnější zprávy o jeho životě.¹⁸² V kalendáři světců z roku 1862 je uveden pod datem 13. října sv. Koloman, patron Rakouska.¹⁸³ *Vollständiges Heiligenlexikon* z roku 1858 uvádí 14 světců jménem Koloman.

5.2.1. Rakouský poustevník Koloman

Tento iroskotský misionář se z pověření císaře Jindřicha II. dostal se svým posláním až do Rakouska. Byl považován za českého zvěda a oběšen na uschlém kmeni černého bezu v městě Stockerau¹⁸⁴ dne 16. července roku 1012. Tělo nebylo porušeno rozkladem a černý bez se zazelenal. Duchovní nechali přenést mrtvého do blízké kaple a když došlo roku 1014 k záplavě, kaple zůstala ušetřena. Markrabě Jindřich I. (+1018) nařídil převézt rakev do Melku. Jindřichovi vyslanci,

¹⁷⁹ Srov. KRAMAŘÍK, J. *Baarova historická povídka, pověst a skutečnost*. MZK 4. 1966. s. 196-200.

¹⁸⁰ Srov. HOSTAŠ, K. *O poustevnách a poustevnících na Šumavě a Pošumaví*. In: *Časopis Společnosti přátel starožitností v Praze*, 1925. č. 131. s. 43.

¹⁸¹ Srov. MAUR, E. *Paměť hor*. Praha : Havran, 2006. s. 133.

¹⁸² Srov. ATTWATER, D. *Slovník svatých*. Vimperk : Papyrus, 1993. s. 238-239. Tento slovník však jméno iroskotského misionáře Kolomana neuvádí vůbec.

¹⁸³ V roce 1663 se stává patronem Rakouska Leopold. Tento uctívaný markrabě se narodil v Melku roku 1073 a k jeho kanonizaci došlo roku 1485. Byl to oblíbený vladař a církevní mecenáš, založil tři kláštery : augustiniánů v Klosterneuburgu, benediktýnů v Mariazellu a cisterciáků v Heiligenkreuzu. Měl dvanáct dětí a jedním z nich byl i kronikář Otto z Freisingu. Srov. ATTWATER, D. *Slovník svatých*. Vimperk : Papyrus, 1993. s. 246.

¹⁸⁴ Podobnost názvů Stockau a Stockerau.

kteří měli translaci uskutečnit, prý na místě hrobu pocítili líbeznou vůni, která se linula ze země a neubránili se slzám zbožného dojetí. Dne 20. května 1244 byl Koloman prohlášen z svatého. Světcův životopis sepsal Erchenfried, opat z Melku (+1163).¹⁸⁵

5.2.2. Pivoňský poustevník Koloman

Významným pramenem v pátrání po stopách poustevníka Kolomana je *Codex Catalogus Patrum* z roku 1795, který zaznamenal v letech 1793-1795 augustiniánský eremita Pachomius Kreybich. Jedná se o katalog všech členů augustiniánského řádu, kteří žili a působili v Čechách. Kodex obsahuje i dějiny augustiniánských klášterů v českých zemích. Životopisy začínají právě blahoslaveným Kolomanem "Colmann, Chulmann Chulmatius". Dalším významným pramenem je Trajerovo dílo *Historisch-statistische Beschreibung der Diözese Budweis* (1862), historie Pivoňského kláštera od Karla Hájka *Urbarium antiquissimi Ducalis coenobii Pivoniensis, seu Stockensis* z roku 1753 a v neposlední řadě spis Hippolyta Randy *Denkwürdigkeiten aus dem westlichen Böhmerwald* z roku 1873.¹⁸⁶

Kreybisch zmiňuje už k roku 1131 Kolomana z Lukavic jako představeného konventu v Pivoni. Vynikal zbožností a přísností řeholního života v klášteře a pak i za jeho zdi v samotě poustevny. Kreybischova zpráva o "libé vůni", která se šířila z hrobu v Pivoni, je stejná jako u Kolomana ze Stockerau. Uvádí ještě další dva poustevníky, rodné bratry, z nichž jeden žil poblíž kaple sv. Barbory u Horšovského Týna. Trajer jako místo pobytu poustevníka Kolomana udává Hrůbek (Ždanov), v popisu Kolomanovy osobnosti se jinak s Kreybischem doslova shoduje. Translace ostatků do kaple sv. Jana Křtitele se měla konat po světcově

¹⁸⁵Srov. DICHTL, V. - SLADEK, P. *Südetendeutsche Zeitung*. 28. 4. 1985.

¹⁸⁶Srov. DICHTL, V. *Südetendeutsche Zeitung*. 16.11. 1984.

beatifikaci. (Přesné datum není známo, jednalo se patrně o "lidovou kanonizaci".) Hippolyt Randa popisuje putování ke Kolomanově kapli u Ždánova a vychází z Trajerovy zprávy.

Karel Hájek zaznamenává, že podle verze Chanovského žil Koloman ještě se dvěma poustevníky na poušti v blízkosti Pivoňského kláštera kolem roku 1000. Jeden z poustevníků pobýval údajně ve Ždanově a druhý u Horšovského Týna. Bohuslav Balbín datuje Kolomanův pobyt v pivoňských pustinách kolem roku 1303 a poznamenává, že patřil do řádu vilemitů a byl pohřben v černém poustevnickém rouše v kapli sv. Jana Křtitele. Caspar Malesius ve svých pamětech vilemitskou příslušnost Kolomana popírá. V každém případě pokud vezmeme za směrodatný Chanovského rok 1000, nemohl být Koloman vilemitou, protože v té době ještě k toskánskému hnutí chudoby nedošlo. Balbínův rok 1303 by vzhledem k unii v roce 1256 vilemitskému řádu také nenasvědčoval.¹⁸⁷ Ale protože nemůžeme s jistotou potvrdit existenci tohoto poustevníka vůbec, nelze úspěšně spekulovat ani o době, kdy žil, ani o kongregaci, ke které se hlásil.

Zajímavé svědectví přináší zpráva z roku 1679 o "pobožnosti velikonoční". Zaznamenává úřední výslech pamětníka Urbana Tillera, který učinil převor Hiacynth Langauff za přítomnosti svědků. Tiller vzpomíná na vyprávění, které slyšel v dětství, že v blízkosti Starého Herštejna se kdysi usadili 3 poustevníci. Hradní páni však mnichy z poustevny násilím vypudili. Proto odešli jeden ke kapli sv. Jana, druhý ke kostelíku sv. Erasma a Kolman se usídlil v Hrůbku. Pamětník dále uvádí, že v Hrůbku stála dřevěná muka a lidé přicházeli každým rokem o velikonocích a přinášeli dřevěné hůlky, na nichž byl kříž, a opíraly je o starý smrk. Hůlky symbolizovaly potupné vymrskání poustevníků z původního místa působiště. Lidé uctívali poustevníka hořícími svícemi a zpěvem českých a

¹⁸⁷Srov. HÁJEK, K. *Urbarium antiquissimi Ducalis coenobii Pivoniensis, seu Stockensis. caput II. De religiosis introductis. Urbař 54-63, 1753.*

německých písní. Jak je vidět, společná úcta ke svatému muži vždy odstraňovala národnostní spory. Po čase byl na tom místě vystavěn sloup na způsob kapličky.

Tiller dále uvádí, že roku 1643 jakási žena, která nocovala ve Ždanově, použila hůlky jako paliva do kamen. Vyšlehl plamen a oslepil ji. Když odnesla popel zpátky na svaté místo, zraku zase nabyla. Z dalšího svědectví vyplývá, že okolí místa se stalo pohřebištěm lidí z okolí.¹⁸⁸ Proto je pravděpodobnost pravého nálezů ostatků poustevníka Kolomana velmi malá.

Datace vysvěcení kaple v Hrubku se různí. Podle P. Kreybische zasvětil roku 1686 provinciál Alfons Hantsche kapli Panně Marii, Matce Útěchy a blahoslavenému Kolomanovi. Trajer uvádí, že k vysvěcení došlo 23. května 1684 samotným převorem Hyacintem Langaufem. Stejnou informaci podává K. Hájek, podle něhož byla kaple vysvěcena gregoriánskou vodou na svatodušní úterý dne 23. května 1684 převorem Hyacinthem Langauffem. První mši sloužil domažlický převor Jindřich Hetzendorfer.¹⁸⁹

Po zrušení pivoňského kláštera za Josefa II. kaple značně zchátrala, roku 1860 byla renovována a opatřena obrazem Černé Matky Boží na byzantském zlatém pozadí a zpodoběním blahoslaveného Kolomana. Dne 14. října 1860 došlo k jejímu znovuvysvěcení domažlickým děkanem a biskupským vikářem Janem Fastrem.¹⁹⁰

5.3. Patronka kláštera sv. Faustina

Podle životopisce F. Balariniho byly sestry Faustina a Liberata dcery hradního pána Jana z Genesini v podhůří Alp. K jejich rozhodnutí žít zasvěceným životem

¹⁸⁸ Srov. *Lib. fundi Danaviensis fol. 129 de St. Colmano et sociis.*

¹⁸⁹ Srov. HÁJEK, K. *Urbarium antiquissimi Ducalis coenobii Pivoniensis, seu Stockensis. caput II. De religiosis introductis. Urbař 54-63, 1753.*

¹⁹⁰ *Umělecké památky Čech* uvádějí, že kaple vyhořela roku 1961.

došlo po setkání s vdovou, která oplakávala smrt manžela. Bez otcova vědomí sebraly své šperky a v doprovodu kněze Marcela odešly do nedaleké vsi Comu. Otec je v dopise nabádal, aby své rozhodnutí zvážily, ale protože na svém stanovisku trvaly, rozhodl se jejich záměr materiálně podpořit. Slib panenství složily obě sestry před Agrippiem XIII. biskupem z Comu a přijaly řeholi sv. Benedikta. Finanční zajištění, které jim poskytl otec, využily k výstavbě kaple Bohorodičky Panny Marie u městských hradeb. Kaple získala později zasvěcení sv. Ambroži. Příkladu sester následovalo mnoho žen, komunita se rozrostla, a proto vybudovaly za městskými hradbami klášter při kostelu sv. Jana Křtitele, dnes sv. Markéty. Mladší z obou sester Faustina zemřela 15. ledna kolem roku 580 a Liberata 18. ledna téhož roku, což je i datum svátku, slaveného církví. Po vypuknutí války mezi Comem a Milánem byly jejich ostatky roku 1096 přeneseny do basiliky Panny Marie. Přesné datum vzhledem ke spěšné translaci není známo, neboť proběhlo bez veřejných oslav. Dne 13. května 1371 při příležitosti slavnostního umístění ostatků pod hlavní oltář, biskup Lev Lambertengus vše sestrám vynahradil.

Karel Hájek ve své Historii kláštera pivoňského uvádí, že Pivoňka opatruje dvě svatá těla. Poustevníka Kolomana, který odpočívá v kapličce Jana Křtitele umístěné proti dveřím, a mučenice Faustiny uložené na postranním oltáři Zvěstování Panny Marie. Její statky byly dopraveny z Říma provinciálem Michaellem Mareschlem a darovány pivoňskému převorovi Cyriakovi Wotavovi.

K vyzvednutí ze hřbitova sv. Catepodie a povolení pro translaci udělil dne 17. února 1773 Johannes M. Martini.¹⁹¹ Přenesení osatků *translatio* má pro život církevní instituce mimořádný význam. Znamená určitý předěl mezi předchozím obdobím a novým *potvrzením*, které relikvie přinášejí svou přítomností. Fáze

¹⁹¹ Srov. HÁJEK, K. *Urbarium antiquissimi Ducalis coenobii Pivoniensis, seu Stockensis. caput II. De religiosis introductis. Urbarium Pivoniense fol. 54 – 63.*

translace je možné rozdělit do základních etap: vyzvednutí relikvie *elevatio*, přenos *translatio* a uložení *depositio*. Přemístění sv. ostatků do bezprostřední blízkosti oltáře se odkazuje k interpretaci knihy Zjevení 6,9: *Když Beránek rozlomil pátou pečeť, spatřil jsem pod oltářem ty, kdo byli zabiti pro slovo Boží a pro svědectví, které vydali.*¹⁹²

¹⁹² Srov. SUGER. *Spisy o Saint-Denis*. tl. ADÁMKOVÁ, I. Praha : Oikoymenh, 2006.

6. SLAVNOST SVÁŘÍCÍCH SE A TRIUMFUJÍCÍCH CÍRKVÍ V ROCE JUBILEA

*Ach, Bože, víc nemohu,
rač mě v sobě potopiti!
Čím dál o něm rozjímám,
všecken se zouplna točím.
Kam půjdu, Bože, jinám?
Do tvé velebnosti vskočím.¹⁹³*

Na zbožnost barokního člověka jeho, sebepochopení a rozvrhování ve světě měla vliv především zákonitost gravitace transcendentna. Tíhnutí k metafyzickým hodnotám se realizuje v tělesnosti světa. Člověk na zemi vytváří oživlý prostor¹⁹⁴ naplněný religiousní dynamikou. Společnými znaky evropského baroka 16. až 18. století je vtržení spirituálních hodnot do žité reality, snaha přenést paprsek nadzemského světla a pečlivě ho uchovávat v prostoru, kde ubíhá čas.

Umění bylo vždy nositelem duchovních a kulturních hodnot společnosti. Gotický člověk byl unášen do nedozírných výšin vznosných katedrál, ze kterých na něho shlíželo přísné oko Páně. Mohutnost hmoty chrámových zdí zabraňovala vstoupit vnějšímu světu a zároveň zachovala distinkci mezi Božím tajemstvím a lidským bytím. Renesanční člověk vstupuje do chrámu, jehož prostor je oproti těžkotonážní románské či gotické katedrále lehký a vzdušný. Panují v něm geometrické zákony světského světa, kopule jasně vymezuje hranici, ke které věřící má svou spiritualitou dospět. Vstupem do barokního chrámu se člověk ocitá v oživlém prostoru.

¹⁹³ Viz. BRIDEL, B. P. *Co Bůh? Člověk?* Přerov : Bohuslav Durych. Delfin, 1934.

¹⁹⁴ Pojem *oživlého prostoru* v souvislosti s barokní zbožností užívá KALISTA, Z. *Tvář baroka*. Praha : Garamond, 2005.

Tendence stavět sakrální stavby na horách a návrších naplňuje snahu pozvednout člověka ze země k nebi a nebesa sklonit blíže zemi.¹⁹⁵ Je to síla, která nese duchovní prožívání člověka, mimo hranice jeho světského vnímání. Lidé tají dech nad souzvukem nebe a země. Z toho vychází tendence k maximalizaci, exaltované vypjatosti a sklon k úžasu baroního prostředí.

V básnické skladbě Bedřicha Bridela¹⁹⁶ *Co Bůh? Člověk?* pulsuje žitá spiritualita barokního člověka. Básník se sklání před nevyslovitelností tajemství sv. Trojice. Lidský rozum je ve svém výkonu vždy nedostačující. Člověk jako nicotný pozemský tvor prahne po výšinách a je si vědom konečnosti a ubohosti své existence.

*CO BŮH? ČLOVĚK?*¹⁹⁷

Kdokolivěk?

Co já? Co ty?

Bože svatý?

Já hřích, pych, les,

Tys sláva, čest,

Já hnis, vřed, puch,

Tys čistý duch,

Tak jak mohu,

o mém Bohu

zpívám, vzdychám

i pospíchám

k nohám padám,

¹⁹⁵ Srov. KALISTA, Z. *Tvář baroka*. Praha : Garamond, 2005. s. 43.

¹⁹⁶ Bedřich Bridel (1619-1680), jezuita, svoje díla vydával anonymně pod iniciálami F. B. (Fridericus Bridelius).

¹⁹⁷ Viz. BRIDEL, B. P. *Co Bůh? Člověk?* Přerov : Bohuslav Durych. Delfin, 1934.

*chvály skládám,
jak i první,
tak v poslední
okamženi.*

Otázka smrti získala v barokní době velmi naléhavou formulaci. Prostor živé spirituality člověku více odhaloval přítomnost nicoty jako brány Absolutna a vchodu kamsi, kde nefungují kategorie prostoru a času. Motiv smrti je v uměleckém projevu této doby velmi častý. Když pohlédneme do tváře umírajícího na obraze nebo soše, nenajdeme v ní ani náznak utrpení. Odráží spíše vnitřní rozpoložení klidu a smíření. Zoufalství a výkřik emocí je patrný u okolo stojících postav. Ten, který odchází, zná cíl své cesty, kterým je Bůh. Chvilce, ke které se chystal, aby vskočil do Boha,¹⁹⁸ se právě naplnila. Cesta do živého prostoru barokní zbožnosti je silně spjata s fenoménem poutnictví.

Projevy této vnější formy náboženské stránky jsou charakteristické pro 17. a 18. století a byly jevem celoplošným. Putování krajinou lidem cele oddaným Bohu umožnilo vnímat stopy boží ve stvoření a vzbudilo také zesílené národnostní cítění.¹⁹⁹ Středověký venkovský člověk své živobyetí doslova doloval z půdy velmi pracným způsobem. Dřina a zase dřina od rozbřesku do tmy ho naučila vnímat přírodu jen jako prostředek pro přežití. Barokní poutnictví mu pomohlo odhalit aspekt Bohem posvěcené krajiny.²⁰⁰

Je třeba podotknout, že poutnictví přinášelo kultovním místům nemalé zisky. Lidé přinášeli oltářům mnoho darů a zejména příslušníci urozených vrstev věnovali pro

¹⁹⁸ Viz. Básnická skladba B. Bridela *Co Bůh? Člověk?*

¹⁹⁹ Josef Pekař odhalil souvislost mezi českým nacionálním cítěním a kultem svatojánským. Formování národního sebeuvědomění se odehrávalo právě v souvislosti s uctíváním kultu místních světců. Srov. KALISTA, Z. *Tvář baroka*. Praha : Garamond, 2005. s. 108.

²⁰⁰ Srov. KALISTA, Z. *Česká barokní pouť*. Žďár nad Sázavou : Cisterciána Sarensis, 2001. s. 25-27.

potřeby kapliček značné investice.²⁰¹

Rozšíření mariánské úcty souvisí s rekatolizací českých zemí a je spjato s působením jezuitského řádu.²⁰²

K šíření kultu přispělo i založení mariánských družin roku 1775 a činnost jezuita Jana Kampiána. Mariánské sdružování, které bylo původně záležitostí studentstva, proniklo brzy všechny vrstvy obyvatelstva. Ženám byly Mariánské družiny otevřeny až od roku 1751.²⁰³ V období nejsilnější rekatolizace po Bílé hoře se poutě za Pannou Marií staly podle Z. Kalisty symbolem religiozity. J. Mišovič uvádí, že individuální náboženská mystika zajistila vítězství barokního katolicismu v Čechách.²⁰⁴

Mariánská úcta²⁰⁵ barokního typu se nejčastěji realizovala v Panně Marii Neposkvrněného početí, která byla šířena jezuitským řádem. Základnou poutních míst Mariánské úcty se stala Stará Boleslav jako místo se zakořeněnou tradicí. Skrze osobnost sv. Václava se zde setkala pravosláví, katolictví i protestantství v kontinuitě křesťanství započaté na našem území Cyrilem a Metodějem. V 17. století existovala mezi Starou Boleslaví a Prahou „svatá cesta“ 44 zastavení osazená mariánskými a svatováclavskými obrazy a sochami. Procesí bylo vedeno duchovním a laický poutník nesl prapor s vyobrazením Panny Marie či jiného

²⁰¹ Poutnictví se podle G. Schreiberera rozvinulo v Evropě především v baroku a bylo výrazem protireformačních aktivit.

²⁰² Vlivem tridentského koncilu dochází k zdůraznění úcty ke světcům. Řád jezuitů, který měl být vykonavatelem náboženské obrody, přichází na podnět Ferdinanda I. roku 1556 do Čech a Ignác z Loyoly byl pověřen k založení jezuitské koleje. Srov. BECKOVSKÝ, F. *Poselkyně starých příběhů českých, Dědictví svatopropokské.* s. 201nn.

²⁰³ Srov. VAŠICA, J. *České literární baroko.* Praha : Atlantis, 1995. s. 155.

²⁰⁴ Viz. MIŠOVIČ, J. *Víra v dějinách zemi Koruny české.* Praha : Sociologické nakladatelství, 2001. s. 61.

²⁰⁵ Ctitelem kultu Panny Marie byl ve 14. století Arnošt z Pardubic. Srov. ROYT, J. *Slovník biblické ikonografie.* Praha : Karolinum, 2006. s. 212.

světce. Při každém zastavení, které ztvárňovalo výjev z pašjí, se poutníci uchýlovali k modlitbě. Na poutních trasách, pro osvěžení a spočinutí putujících, byly zbudovány hospice a hostince. Na konci poutní cesty přicházeli poutníci k tzv. pokloně, což bylo místo, ze kterého měli možnost zahlédnout kostel - cíl svého putování. Velmi slavnostní ráz měly korunovace milostných obrazů a soch. Lidé obdarovávali sochy šatstvem, zapalovali svíčky a výrazem díky uzdravených byly cedulky se zaznamenanými zázraky, které se zavěšovaly na stěny chrámu. Napodobeniny uzdravených částí těla, ulité z cínu nebo vosku, byly kladeny uctívané soše k nohám. Výrazem kultu úcty k Panně Marii se staly také mariánské sloupy.²⁰⁶

Proti uctívání obrazů a soch vystupovali již radikální stoupenci husitství. Například předchůdce tohoto hnutí Matěj z Janova roztrpčeně upozorňuje, že malíři zobrazují Pannu Marii jako nevěstku. Nástupem osvícenství se pohled na uctívání světců, jako projev barokní zbožnosti, velmi změnil. Doposud libovolný pohyb poutníků byl reformě smýšlejícím panovníkem Josefem II. značně omezen.²⁰⁷

Tento typ „domáciho poutnictví“ má svou základnu v poutnictví jako fenoménu. Palestina a Jeruzalém jako místo, kam Ježíš Kristus přinesl evangelium, pro které trpěl za lidské hříchy a svou smrtí na kříži daroval člověku spásu, přitahoval křesťanské poutníky už od počátku. K nejvýznamnějším českým poutníkům, kteří putovali ke svatým místům v Jeruzalémě, patřil na počátku 12. století biskup Jindřich Zdík. K vzácným relikviím, které přivezl ze svých cest do Čech, patří část Kristova kříže.

Koncem 13. století, když se dostala Palestina do rukou muslimů, vyvinula

²⁰⁶ Nejstarším mariánským sloupem na našem území pochází z roku 1653. Jan Jiří Bendl vytesal toto dílo na počest vymanění hlavního města Prahy ze švédského obležení a bylo umístěno uprostřed Staroměstského náměstí. Srov. ROYT, J. *Slovník biblické ikonografie*. Praha : Karolinum, 2006. s. 213.

²⁰⁷ Srov. ROYT, J. *Slovník biblické ikonografie*. Praha : Karolinum, 2006. s. 189-220.

papežská kurie snahu směřovat poutníky do Říma.²⁰⁸ Třetím velkým poutním místem bylo španělské Santiago de Compostela reprezentované apoštolem Jakubem Starším, podle tradice prvním apoštolským mučedníkem.²⁰⁹

6.1. Jubilejní slavnost svářících se a triumfujících církví v roce jubilea²¹⁰

Pivoňský klášter legendu o královském založení svého konventu s láskou opatroval. Jak uvidíme z následujících pasáží spisu z roku 1740, který podává zprávu o sedmisetletém výročí vzniku kláštera, pověst byla časem oděna do skvostného hávu.

Spis je rozdělen do tří oddílů. První pojednává o historických okolnostech vzniku kláštera, následuje Diarium - krátká zpráva o v sedmistém roce uspořádané jubilejní oslavě ve vévodském klášteře Štokov, dále je zařazeno kázání Petra Aulika, faráře v Hostově, proslov Josefa Schmidta, faráře z Haydtu a listinu uzavírá pochvalnými slovy duchovní Adalbert Hanika. Prostřednictvím listiny, která veškeré dění slavnosti zaznamenává, se staneme svědky jubilea pivoňského konventu i my.²¹¹

²⁰⁸ Papež Bonifác VIII. prohlásil rok 1300 svatým rokem poutnických milostí a tyto roky byly s pravidelností vyhlášovány vždy po 50 a později po 25 letech. Srov. OHLER, N. *Náboženské poutě ve středověku a novověku*. Praha : Vyšehrad, 2002. s. 25.

²⁰⁹ Srov. OHLER, N. *Náboženské poutě ve středověku a novověku*. Praha : Vyšehrad, 2002. s. 24-30.

²¹⁰ Listina *Jubilejní slavnost svářících se a bojujících církví v roce jubilea* se nachází v museu Jindřicha Jindřicha v Domažlicích. Jedná se o dochovaný originál listiny z roku 1740 v německém a latinském jazyce. Dokument je místy značně poškozený a text je naprosto nečitelný. Naštěstí je smysl textu pochopitelný a pasáže, kde text chybí úplně, nezatěžují celkové porozumění.

²¹¹ Jednotlivé oddíly listiny uvádím v jiném pořadí. Činím tak z důvodů lepšího porozumění souvislosti a celkovému kontextu. Jako první zmíním oddíl zařazený v originálním textu na druhém místě. Jedná se o Diarium, které je přímým popisem organizace uvedené slavnosti. Z něho dále vyplývá, při jaké příležitosti byly proneseny tři slavnostní proslovy faráře Petra Aulika, Josefa Schmidta a Adalberta Haniky.

6.2. Diarium - krátká zpráva o v sedmistém roce uspořádané jubilejní oslavě ve vévodském klášteře Štokov.²¹²

*Dne 27. září v 15 hodin vystavil nejsvětější svátosti veledůstojný augustiniánský provinciál Michal Marešl a při slavnostní hudbě začaly první nešpory, které ukončil svatým požehnáním. V 17 hodin se přítomné duchovenstvo zúčastnilo chorální jitřní mše, kde se zpívalo *Te Deum laudamus*.*

Druhý den ráno v 7 hodin byla zazpívána při vystavení nejsvětější svátosti prima scholariter, potom v 8 hodin osobně slavnostně celebrol výše zmíněný pater magister provincialis zpívanou konventuální Ambt nebo Maturam de Sanctissima Trinitate. Potom byla slavnostně uvítána početná procesí z různých míst ze Schittwa, z Hory svatého Václava, z Wassersuppen, Bernadic, Metzlingen, Poběžovic, Svatého Kříže a Weissesut, která přicházela s církevními, zábavnými a cechovními prapory, vybavena trumpetami a bubny. Uvítání proběhlo s náležitou poctou a pak se vcházelo do prastarého Štokovského kostela.

Po 10. hodině vystoupil za zvuku trumpet a bubnů na vyzdobenou kazatelnu důstojný a veleučený duchovní pán Petr Aulik, AA. LL. & Philosophiae Magister, SS. Theologiae Baccalaureus Formatus, Proto-Notarius Apostolicus, farář z Hostau, který vyslovil mnohonásobný dík božskému majestátu, za tak dlouhodobé udržování konventu v dobře zpracovaném učeném kázání. Potom vystoupil vysoce učený pan Josephus Sieber, řádu sv. Benedikta, opat kláštera v Kladrubech a prelát v českém království, věnoval Nejvyššímu děkovně oběti za mnohonásobné palby dvanácti velkých moždířů.

Potom se všichni přítomní pánové a hosté na pokyn současného převora Cyriaka Wotawy odebrali do krásně vyzdobeného a truhlářským uměním vytabulovaného

²¹² Překlad následujícího oddílu není doslovný, snažím se vystihnout dění slavnosti přiblížením současnému čtenáři, ale překlad textu není odchýlen od jeho významu.

refektoria. Vchod krášlil mimo jiných především malířských uměleckých děl obraz vévody Břetislava I. s následujícím nápisem: DVX BRZETISLAVUS I. In praeLIO VICTor, fVnDator, atqVe Dotator noster.

Nad tímto obnoveným prostorem umístil jemnělý básník své myšlenky v následujících verších:

haeC faCies CLaUstro VenIt post saeCVLa septeM,
ConVentV IVste Laetante ob IVbILa tanta.
anno, qVo ConVentVs septIngentos annos aDIMpLeVIt,
tabVLatVra Ista posIta fVerat.²¹³

Tato denní pobožnost byla konečně ukončena ve 15 hodin slavnostními nešporami, požehnáním. V 17 hodin se sloužila chorální mše se zpívaným *Te Deum laudamus*. Dne 29. na svátek sv. Michala začala pobožnost v 7 hodin ráno. Všechny oltáře byly obsazeny kněžími a mešními oběťmi až do příchodu skvostných procesí, které přinášelo tělo blahoslavené mučednice Faustiny. Vepředu jel na koni vyzdobený družba, doprovázený mladíky na koních s trumpetami a se sborem bubnů. Na červeném praporu družby byl na jedné straně vymalován král a vůdce mučedníků Kristus v postavě usmrceného apokalyptického beránka s horním a dolním nápisem:

Rex gloriosus Martyrum,
Corona confitentium.
Přeslavný kníže mučedníků,
koruno a odměno kajících.

Na druhé straně praporu se skvěl vavřínový věnec s křížově bílými vpletenými palmovými větvemi a nápis:

Christo profusum sanguinem,
Et Martyrum Victorias,

²¹³ Německý překlad latinských veršů v originálu listiny není uveden.

Dignamque coelo Lauream

Laetis sequamur vocibus.

Kristova prolitá krev,

Mučedník vítězství,

zpívá se svěží odvahou,

a dává Bohu slávu.

Za nimi následovala domácí, stejně oděná soldateska, sestávající z 80 pěších mužů s důstojníky a poddůstojníky s ručnicemi a pobočními zbraněmi. Následovala procesí z Hory sv. Václava, Melnitz, Schittarsch, z Muttersdorff a Klenčí, většina s velkými církevními, řemeslnickými a cechovními prapory. Za nimi jeli v odpovídajícím pořádku jezdci, přibližně padesát mužů jako předvoj přenosných jevišť.

Augustinus v Serm. 44. de Sanctis uvádí: V přeslavném boji sv. mučedníků je třeba mít na zřeteli zejména dva body; totiž: tvrdou krutost trýznitelů a nepřekonatelnou trpělivost mučedníků; krutost trýznitelů abychom si odnesli odpor, trpělivost mučedníků, kterou bychom sami napodobili.

*Přenosná jeviště představovala soudní dvůr, kam byla předvedena blahoslavená Faustina, svázaná pouty a řetězy před své tyrany. Jeviště bylo podepřeno sloupy, které znázorňovaly čtyři vynikající ctnosti příslušející blahoslavené Faustíně: víru, naději, lásku a vytrvalost.²¹⁴ Každé z nich byl přidělen verš v apoštolském chrámovém zpěvu *Devota Sanctorum Fides*, s nápisem:*

u víry : pevná víra svatých,

u naděje : naděje věřících

u lásky : a Kristova láska ; pak

vytrvalost přemůže tyrana

²¹⁴ V originále der Glaube, die Hoffnunft, die Liebe, der Standhaftigkeit

Přenosné jeviště odhalovalo další symboly, především věrnost a stálost víry blahoslavené Faustiny.

První : magnet držící pevně jako železo:

Lemma : Tenui, nec dimittam

Co jednou chytí,

to nikdy neopustí.

Druhý : sloupy uprostřed mořských vln a bouřlivých

větrů

Lemma : Immota manet.

Kymácení není možné,

zůstanou nehybné.

Třetí : vytrvale letící orel proti bouřlivým větrům:

Lemma : Quo magis, eo fortius.

Moje odvaha však nikdy neselže,

o co více bude bouřlivý vítr trápit.

Čtvrtý : hora Etna uprostřed v dešti a s přechovávaným ohněm pod sněhem.

Lemma: Niveo sub tegmine flamma.

Na vzdory sněhu! Na vzdory přívalu vody!

Pokoř můj žár.

Po tomto přenosném jevišti přišlo pětadvacet mužů v brnění s kopími, meči a řetězy a také soudní sluhové s jinými mučícími nástroji.

Pak přišly další procesí z okolních měst a tržišť, zvláště z Týna a Hostau s cechovními prapory tak početnými, že zástupu nestačila silnice z Münchsdorff do Pivoně. Následoval úpravně vyzdobený triumfální vůz se spřežením čtyř vyšňořených koní, znázorňující vítěznou trpělivost a odolnost blahoslavené Faustiny po přestálém mučení opatřený nápisem:

*Cursum consummavi – reposita est mihi Corona.*²¹⁵

Za ním přicházeli skupinky dětí oblečené do roztomilých hereckých oděvů, které přinášely palmy, vavřínové větve a věnce. Svaté tělo blahoslavené mučednice Faustiny obklopovali nosiči pochodní, ministranti, klerici a dvanáct granátníků jako předvoj ctihodného, v Bohu vysoce učeného duchovního pána Adama Josefa Bäumla, AA.LL.& Philosophiae Magistri, SS. Theologiae Baccalaurei Formati, arciděkana z Horšovského Týna a v plzeňském kraji Vicarii Foranei. Přicházel pod mohutným baldachýnem, který nesl Týnský Magistrat, povýšený k Bohem určenému odpočinku. Průvod za zpěvu a jásotu uzavíral zástup žen ronících slzy útěchy.

Jakmile se dospělo za neustálého střídání střelby mozdířů, hlaholu trumpet a bubnů ke klášterní kapli, byly ostatky blahoslavené Faustiny spuštěny na ozdobený oltář. Translace se zúčastnil za přítomnosti všeho vyššího a nižšího duchovenstva i vysoce učený pan Christopher Schmiedl (pl. Tit.) z premonstrátů, probošt pannenského kláštera v Chotěšově. Po odzpívání Antifoně: Veni Sponsa Christi a modlitbě chotěšovského proboštem, byl ve skvostné pontifikální nádheře blíže ke kostelu promován na kněžských ramenech.

Když se prošlo první triumfální branou, stál nad zeleně vyčalouněnými malými kostelními dveřmi genius, držící v pravé ruce prsten jako symbol věčnosti uplynulých sedmi století, a v levé současný letopočet, který oznamoval:

regI saeCVLorVM Deo sIt aeVIternVs honor,

VIrtVs, atqVe gLorIa.

Jedinému věčnému králi platí naše chvála.

Sláva na věčnosti.

Nad obloukem klášterního vchodu rovněž zeleně potaženým stála fάma²¹⁶ a vítala pozounem blahoslavenou mučednici Faustinu s nadpisem: Veni Sponsa Christi;

²¹⁵ Německý překlad v originální listině není uveden.

Pojď Kristova nevěsto. Na štítě, který nesla, bylo zobrazení současného jubilejního letopočtu :

*LaVDent eaM In portIs eXCeLsIs opera,
atqVe VIrtVtes eIVs.*

*Její moudrost máme oslavovati
ve všech branách a dveřích.*

Potom bylo tělo blahoslavené Faustiny uloženo ve starém a pamětihodném mariánském kostele na oltář sv. Augustina s nadpisem:

*DIVa FaVstIna pro InVoCantIbVs te
ChrIstVM eXora.²¹⁷*

Potom předstoupil před shromáždění Josephus Schmid, AA. LL. & Philosophie Magister, SS. Theologiae Baccalaureus Formatus, farář z Heide a pronesl kázání, zaměřené vzhledem k okolnostem jak na jubilejní rok, tak na vystavené sv. tělo blahoslavené Faustiny. Vzhledem k velkému množství lidí, kteří pro malou kapacitu kostela zůstali pod lipami před vchodem do kláštera, přednesl další řeč pater Peregrinus Schmid, Ord. Eremit. S. P. Augustini, po které chotěšovský probošt vykonal jako děkovnou oběť pontifikální-Ambt při čtyřnásobné salvě moždířů. Odpoledne zůstalo vše v tom samém složení a ten večer kromě slavnostního hlaholu trub bubnů a bouchání moždířů byl předveden ohňostroj.

Dne 30.září začaly bohoslužby opět v 7.hodin a stejně v osm a devět jako dvacátého dne. Okolo 10. hodiny se však dostavilo procesí nevinných dětí (z nichž každé neslo v ruce zelenou větvičku) a všech poddaných Pivoňského kláštera. Každý byl na památku obdarován novým, v jubilejním roce 1740 raženým grošem.

²¹⁶ V originálu listiny je na tomto místě uvedeno slovo *die Fama*, které podle překladového slovníku odpovídá významu českého slova fáma, tedy pověst založená na pomluvách. Nevím, v jakém smyslu by měla symbolická Fabulátorka vítat pozounem se slovy: *Veni Sponsa Christi* blahoslavenou Faustinu.

²¹⁷ Německý překlad v originálu listiny není uveden.

Veledůstojný pan Adalbertus Hanika, AA. LL. & Philosophiae Magister, SS. Theologiae Baccalareus Formatus, farář z Bernadic, měl velmi učené kázání a po něm pak Adamus Josephus Bäumel, AA. LL. & Philosophiae Magister, SS. Theologiae Baccalareus Formatus, v plzeňském kraji Vicarius Foraneus, a arciděkan z Horšovského Týna.

Potom bylo s hořícími svíčkami v ruce zazpíváno Te Deum laudamus a Cantu Gregoriano soleniter a uděleno svaté požehnání.

Množství přítomných hostů a poutníků z Klatov, Plzně, Plané, Schönthalu z Bavorska, Waldmünchenu, Furtu, Kam, Heid, St. Catharina, Hořovic, Domažlic, Mieß, Tachova, Eltsch, Neustadt nelze vypočítat.

Při každém jídle byli slavnostně vyhlášováni všichni dárci a dobrodinci řádu sv. Augustina s přáním dlouho trvající prosperity a s přípitkem na zdraví za slavnostního hlaholu trub, bubnů a výstřelů rozestavěných moždířů.

Odpoledne byly slouženy nešpory ve stejném shora uvedeném pořádku.

Dne 1. října byly při výstavných a osvětlených marách²¹⁸ slouženy zpívané hodinky za zemřelé dobrodince a za ty, kteří asi tak před sedmi sty lety tady na tomto místě zůstali a byli pohřbeni. Tím byla také pobožnost s obyčejným procesím při pěti zastaveních a zpívaným responsoriem za zemřelé šťastně uzavřena.

Nakonec bylo rozděleno také několik mědirytin a zobrazení blahoslaveného zpovědníka Kolomana z řádu sv. Augustina, který před sedmi stoletími v této poušti v Bohu blahoslaveně zářil.

A také po smrti proslul zázračnými znameními; s níže uvedeným chronografem:
beatVs CoLMannVs, orD. ee.s.p. aVgVstInI,

²¹⁸ V originálním textu "Todten-Gerüst"

Vlr sIngVLarIs, & InsIgnIs pletatIs.

VIXIt ante septeM saeCVLa In soLIItVDIne

*stokensI, IbIqVe obIIIt.*²¹⁹

Druhé zobrazení na mědirytině představovalo svaté tělo blahoslavené svědkyně krve Faustiny s nápisem :

b. faVstInae MartyrIs LIpsana, fInito septeM

a fVnDatIone stokensI saeCVLo VeneratIonI exposIta.

6.3. Pivoňka v čase a její děti: patroni, světci, klerici a lid světský²²⁰

Břetislav, první vévoda v Čechách, upíral císaři Jindřichu III. poklady, které získal statečností zbraní v Polsku, byl kvůli tomu Jindřichem přepaden, a když se předtím včetně svého válečného vojska znamením svatého kříže ochránil, odporoval jak svým nepřátelům, tak samotnému Jindřichovi, a po jedenáctihodinovém boji je porazil a zahnal na útěk včetně vznešených rytířů. Na bojišti, pojmenovaném Pivoňka, určil v roce 1040 postavit Všemohoucímu Bohu, jeho Nejsvětější Matce Marii a svatému Janu Křtiteli, dva kostely a řádovým bratrům S.P. Augustina klášter. Oba bohatě zaopatřil potřebným ročním příjmem; v následujícím roce 1047 nechal Břetislav ve vysoké přítomnosti oba kostely vysvětit pražským biskupem Severem a opatřil tak blaho pro sebe, své potomky a všechny, kteří na tomto místě zahynuli...

Proto :

Na vrcholu prvního triumfálního oblouku, který je vztyčen u vchodu do kláštera, září jasná hvězda štěstí²²¹ ... z jejího středu nádherně vystupuje znamení svatého kříže... polní znak českého válečného vojska, které nepřítel přepadlo ... příkladem

²¹⁹ Originál listiny německý překlad latinských veršů neuvádí.

²²⁰ Tento oddíl listiny je více poškozen, místy je naprosto nečitelný.

²²¹ Text je příliš nečitelný, snažím se vycházet z kontextu.

císaře Constantina nebo Judy Makabejského.

In hoc Signo.

V tomto Božím znamení

mají nepřátelé ustoupit.

Břetislav, zbožný vévoda, poslechl varování Christophora Finottiho:

Fide Cruci, tota hoc pendet Victoria Signo

Hinc Erebi clades, hinc animaeque Salus.

Kříži se má důvěřovat, je porážkou pekel,

duším činí blaze, ve sporu zabezpečí vítězství.

...vespod stojí dva důležití chlapci po levici²²² ... s krvavým plánem Stockovského okresu plný nepřátelské zloby zraněných srdcí z bitvy roku 1040; s připojeným nápisem:

Procul arma furoris.

Pryč se zbraněmi hněvu.

Druhý významný chlapec augustinského kláštera Stockov (po pravé ruce) káže krajinu pokání zraněným srdcím ... po prožitých sedmi letech.

Hic ictus amoris.

Láska zde vytvoří více.

A to natolik, že po krvavé porážce roku 1040 nyní v sedmnáctistém čtyřicátém roce v tomto sedmém století, kdy římská říše většinou žije v míru, zloba byla změněna na jednotu lásky, se chce souhlasně volat k Bohu:

Sagittae tuae transeunt.

Tvé šípy letí mimo.

Pod tím stálo zobrazení modly Saturna, požirače času a lidí (uprostřed mezi bohem války Marsem a bohem kovářem Vulkánem)....prorokuje lepší budoucnost:

²²² Originál uvádí *Deutungs-Knaben*, český význam by se dal možná vyložit jako chlapci s inspirujícím posláním. Bohužel zrovna na tomto místě je listina značně poškozena, takže lze jen odvozovat z kontextu, jaké poslání tito vyslanci přišli naplnit. Jedná se patrně o smíření duší, které se na tomto místě mělo uskutečnit.

Ferrea mutabo, faecula fausta dabo.

Těžké chci ukončit, lepší roky poslat.

Saturn toto přikazuje bohu zbraní Marsovi a mistru kováři Vulcanovi a volá na Marse:

Converte gladium tuum in vaginam!

Svůj meč zasuň do pochvy!

A na boha kováře Vulcana volá:

Enses in vomeres, in falces spicula verte!

Z mečů udělej radlice, z kopí vyřež srpy, nech nastat lepší časy!

Blahoslavená mučednice Faustina byla zobrazena pod bohyní Juno, která svému otci Jupiterovi vytrhává klín (záruku hromu) a u toho je nápis:

Mitescat ira Numinis.

Boží zuřivosti změkni.

Orel, Jupiterův nosič zbraní, zcela počestně nohama šlapaje po hromových klínech prorokuje římské říši v osmém století vzdálený mírový klid prostřednictvím přímlyvy blahoslavené mučednice Faustiny s nápisem:

Procul recedant fulmina.

Hromový údere změkni!

Po tomto se četlo s radostí v srdci o vítězství vévody Břetislava vyobrazeného na koni, kterého živě vymaloval básník heroickými verši.²²³ ...

Na obloukovém závěru triumfální brány byl proto uveden následující nápis s poznámkou nynějšího roku:

Český vévoda Břetislav I. je zakladatelem, postavil a dobře zaopatřil.

²²³ Latinský text je uveden ve verších, německý text pouze převyprávěl jejich obsah. Zmíněnou pasáž nebudu uvádět, protože shrnuje legendu o založení kláštera, která byla již výše zmíněna.

Dvoustranné sloupy sdělovaly z jedné strany odvážnost vévody Břetislava se znamením mohutného hromového šípu a zdůrazňovaly vévodskou vytrvalost, která čím více byla drážděna a usilovněji potírána, tím odolněji odporovala s přípisem:

Udeří a zraní, co se mu protiví.

Na druhé straně byla znázorněna knížecí štedrost v jedné ruce ozbrojena mečem, v druhé ruce s poklady získanými vítězstvím ve službě boží a rozdávané vazalům s nápisem:

Dextera stricta manet ferro, sed aperta sit auro.

Jedna drží meč, druhá dává hodnotu.

Toto znamení ukazuje, že vévoda Břetislav kořist získanou pěští štedře použil jak v Pivoňském klášteře, tak i v dalších založených kláštorech a božích domech. Nahoře nad vchodem klášterního kostela (postavenými triumfálními oblouky) stál mešní obětní kalich, ze kterého obětovali žijící smírčími oběťmi, radostnými hlasy, v božím domě stolující s radostí a nadšením svářejících se a triumfujících božích kostelů.

Laetificat Civitatem Dei

Potěšte město boží.

Matka Boží je nádobou, která vylévá proudy milosti. K její počtě byl postaven zdejší kostel... Marie je radostmi přetéající kalich, proto jí samé náleží tento nápis:

Kalich dává nápoj milosti,

při němž je možné mít dost.²²⁴

Protože samota je matka Božího blahoslavenství, zjevil se uprostřed pouště Mojžíšovi Bůh, aby vyvedl národ z Egypta, za což v poušti obětoval. Také pivoňská samota je pustinou, která byla zúrodněna. Skrze přímlyvné modlitby věřících vystoupí k trůnu toho Nejvyššího blahoslavená královna nebes. Bude ji doprovázet po pravém boku první obyvatel samoty sv. Jan Křtitel, který měl zkušenosti

²²⁴ Latinské verše jsou nečitelné, vycházím z německého překladu.

s pouští již od mládí. A po levém boku sv. Augustin, zakladatel sídelního řádu, jehož studijní a uměleckou školou byla také poušť.²²⁵

Scriptorum chorus omnis amat nemus, & fugit urbes.

Písaři nenávidí město a knížecí dvůr, aby mohli více psát mají rádi pouště.

Ke cti těchto tří svatých byly postaveny oba pivoňské kostely, jak básník dále o Břetislavovi píše:

Templa duo adstruxit, quae consummata Severus

Pragensis Praecursore adstante sacravit.

Post annos septem, Majus pro Virgine Matre

Infra, sive minus pro Praecursore Joanne.

*Dva kostely postavil on, schopný Severus
pražský biskup zasvěcený do vévodova vidění,*

po sedmi letech, velké ke cti Marie,

dole malé rovněž ke cti Janově.

Ke společnosti uvedených svatých se přidružila blahoslavená Faustina, jejíž uctíváníhodné tělo bude dnešního dne do pivoňského kostela přeneseno. Byla spatřena, jak ochutnává utrpení z kalicha, klečí před krvavým snoubencem Kristem a levou rukou ukazuje křišťálovou sklenici naplněnou vlastní svatou krví. Na pravé ruce má prsten, který obdržela při svatém křtu, jenž se dochoval neporušený i při jejím mučení a smrti. Je předáván jako symbol věrnosti ve víře jejímu snoubenci. Žádá svého snoubence o blaho, mír a bohaté požehnání pro celé sousedstvo a království české. Nad křišťálovou sklenicí je nápis :

Sponsus Sanguinum tu mihi es.

Jsi snoubencem mé krve.

Ukazuje mou smrt, a krev,

Moji věrnost a vřelou lásku.

Na prstenu lze číst:

²²⁵ Zmíněný odstavec je volného překladu, protože nebyl dobře čitelný a postrádal souvislosti.

Cognosce, cuius sit annulus.

Zjisti, čím je ten prsten.

Není to ten prsten,

který ti znovu přináším ?

A hlas jejího ženicha a vykupitele to těmito slovy přislíbil:

Ex die ista benedicam.

Od tohoto dne požehnám.

Aby však pivoňská pustina nebyla šťastně chráněna jenom zahraničními svatými, ať je každý informován, že řád sv. Augustina je milovanou nevěstou Boží, o které Duch Svatý říká: chci ji zavést do pouště a promluvit do srdce. Mnozí pak budou s láskou Boží poraněným srdcem (jako poznávací znamení víry), s pohárem Páně vypitým drahou smrtí muk, přivedeni před Boží tvář. Potvrzením sedmi století budou z pivoňské samoty přemístěni do nebeské vlasti místní sv. poustevníci, kteří až doposud podporovali lákání církve. Náleží k nim blahoslavený Koloman, muž výjimečné svatosti, veliký proslulostí zázraků, pohřbený v kostele sv. Jana. Jako zbožně vzpomínaný a vroucně vzývaný je zahrnován do počtu sv. zpovědníků. Hrob tohoto blahoslaveného muže byl kdysi k vyššímu uctívání opatřen vysokou mříží, nyní je tato mříž vylámana, bezpochyby rukou kacířů (kterým se již nejednou stal klášter kořistí).²²⁶ Obyvatelé Pivoňky potvrzují, že blahoslavený Koloman vedl v těchto lesích spolu se dvěma spolubratry osamělý život. Vedle mnoha ostatních, které kacířské řádění z nenávisti k římské víře zhlitlo, pak 1421 zcela odrovnala tuto budovu husitská nenávist. Roku 1606 byl převor Caspar Malesius, když v první večerní hodině vychutnával večeři, skrze okno, z nenávisti ke katolické víře (protože tehdy ostře hovořil proti husitům a zabral sousedství) byl střelen do hlavy a odevzdal duši Bohu. Ke koruně sv. zpovědníka mučedníka dospěl ještě blíže otec Thomas Sonreyter, profesor z Baden. V době kacířské rebelie nedaleko Štokova

²²⁶ Takto referuje o Pivoňském klášteře Bohuslav Balbín.

držel službu Boží. Když vojáci chtiví kostelních pokladů nic nenašli, zapálili farní dvůr. Sotva farníky zachránil, ale sám byl z poloviny popálen. Za velikých bolestí se přidružil k nebeským zástupům.²²⁷ Jiné paměti a rukopisy svědčí, že ještě mnoho mužů jiných řádů z pivoňského kláštera zahynulo ohněm na Starém Herštejně. Mnozí byli roku 1619 za švambersko-kalvinistické rebelie proti svaté víře pobiti a rozsekáni a vypili pohár muk. Při tom byly zabaveny všechny chrámové poklady Pivoňského kláštera, ale zbožností císaře Ferdinanda II. byly roku 1621 navráceny zpět. Proto se v této šťastlivé pivoňské pustině, jejíž svatí byli pod svatou Boží ochranou, připojil nápis:

Desertum nunquam desertum.

Nikdy opuštěné pouště.

Quae sunt plena Deo, nunquam desertaputantur.

Nestojí nikdy opuštěně, co je plné Boha.

Pod zmíněnými svatými patrony byl vymalován pařez, na kterém po porážce nepřátel odpočíval znavený český kníže. Po straně ležel spící český lev, podobný Samsonovu lvu, měl v tlamě včelí roj, symbolizující medově sladký dobrý skutek, který kníže učinil zřízením konventu. Pod tím byl nápis :

E forti dulcedo.

Sladkost silných.

Nápis je žertem vykládán takto:

Obvia crudeli laceraverat ore mucronis

Armatus rabie fustibus, ense Leo,

Germanis, Lechis, quondam fera bella gerebat,

Nunc in pace iacet, mella, favosque ferens.

Somno mitescens nunc mellea munera praebet,

E forti dulcis de comedente cibus.

²²⁷ Tato zmínka je též potvrzena Bohuslavem Balbínem.

*Silný lev z Čech s těžkou tlamou
žral Němce a Poláky v povstání
dělal sirotky a vdovy.*

*Nyní vychutnává sladkost klidu,
jeho jícen přináší řeky medu
a tak vzniká strava žeroucího.*

*Uprostřed stál pařez, nad nímž byl postaven oltář se stromem života. Na něm visel
lev z kmene Judy, podle následujícího poetického popisu:*

In trunco lassus Dux victor federat, inde

Stocka loco nomen, proprie Pivonka vocatur:

Truncus hic infossus terrae spectatur, & ara

Templi summa super praefata in Virginis aede,

Hippolyti festo pugnatum est mense Augusto.

Když unavený Břetislav po bitvě odpočíval

opřený o pařez, byla celá krajina nazvána Štoka,

protože „stock“ (pařez) se kryje se Štokou.

Velký oltářní kámen, který jinak sloužil ke slávě Marie

založeného kostela, umožnil setkání na svátek Hippolyta

a vytrhl nepřátelské hejno.

Nad pařezem se četl následující nápis:

Fructum dabit in tempore.

Přinese ještě dobré ovoce.

Nápis směřoval na oltář, vybudovaný Břetislavem nad pařezem, a na kmen sv.

Kříže... Okolo oltáře, vévody Břetislava a krucifixu nesou sem a tam poletující

andělé následující chvalozpěvy:

První anděl :

Regnavit a ligno Deus.

*Bůh, který visí na dřevě,
vládne a panuje všem věcem.*

*Tam, kde předtím triumfující vévoda odpočíval, založil oltář triumfující církvi a
jejím milým svatým.*

Druhý anděl :

Arbor decora, & fulgida

Ornata Regis purpura.

*Krásný strom, ušlechtilý kmen,
ozdoben královským purpurem.*

*Hmota na tom pařezu, kterou odpočívající vévoda ozdobil vítěznou krví nepřátel a
svým knížecím purpurem, bude zachována na oltáři jako purpur nejcennější krve
nejvyššího krále.*

Třetí zpíval:

Electa digno stipite

Tam sancta membra tangere.

*Žádný strom nedosáhl takové cti,
se kterou triumfuje.*

*Vzpomínaný pařez, který byl předtím důstojně poctěn tělem pozemského vévody
Břetislava, bude od nynějška důstojněji oceňován.*

*Po boku knížete Břetislava stáli dva duchové, z nichž jeden ukazoval v zrcadle
navrženou budovu kostela, s přípisem:*

Reddo, quod accepi.

Co bylo Boží, to ukazují.

Kníže založil v Mladé Boleslavi kostel pro ostatky sv. Vojtěcha.

*Druhý symbolický duch rozséval poklady, kterými výše zmíněný vévoda kostel
opatřil. Nápis zněl:*

Congregata dispergit.

*Božímu domu se rozsévá,
co dříve bylo pobíráno.*

Pak vévoda uvážil následovně: Dejte Bohu, co Boží jest; proto také kořist a poklady shromážděné v polské a německé válce odepřel císaři Jindřichu III. a raději jimi poctil kostel.²²⁸

Podpora celého díla pokynem levé ruky napomínala na zemi se svářící Boží církve, pro jejichž blaho bylo v uplynulých sedmi stoletích vykonáno tolik nářků a mešních obětí. Ve jménu svářících se církvi bylo uvrženo do ohně nemálo ubohých duší a trýzněných obcí, které si tak často přáli věčný klid. Nápis říkal:

Mundus triumphans jubilat.

Po pravé ruce proti pilastru stála triumfující církev nebo obec svatých, k jejichž poctě se denně sloužily pochvalné a děkovné obětní mše. Po mnoho let v žalmech a chvalo zpěvech byl chválen Bůh ve své svatosti a nápis praví:

Aether resultat Laudibus.

Chvála a dík na nebesích

Bůh věčně zaznívej.

6.4. Slavnostní proslovy

Slavnostní proslovy velectěných a v Bohu učených pánů:

Všechny tři proslovy jsou vedeny slavnostním a procítěným duchem okamžiku a nesou se v tónu básnického libozvuku naplňujícím symbolické formy. Věnují se vévodskému založení Pivoňky a osudům následujících sedmi staletí.

Petr Aulik, hostovský farář svou řečí prochází od událostí Starého Zákona přes Byzanc až

²²⁸ Z této interpretace porážky Břetislava císařem Jindřichem III., který roku 1041 vykonal trestnou výpravu do Čech a donutil českého knížete k pokání, je parné, jak legenda inspirovaná Kosmou a Dalimilem stálým používáním utvrdila povědomí o hrdinném knížeti Břetislavovi. Je pravdou, že i Kosmas se líčení potupného kajícího putování knížete do Řezna taktně vyhýbá. Z našeho textu je však patrný posun směrem k ctnostné osobě Břetislava, který odmítl vydat císaři světský peníz a naopak ho svěřil církevní instituci a zasvětil se tak Bohu.

do Čech, kdy mívá postavu praotce Čecha a zastavuje se až v Pivoňském klášteře. Jeho proslov má i naučný charakter, jak je patrné z následující pasáže: *...Říká se: Kdo důvěřuje Bohu, počíná si nejlépe; velký vévoda v Čechách, Břetislav, jako dárce tohoto kláštera, důvěřoval Bohu, protože jeho srdce bylo vždy správně s Bohem, a u Boha. ...Srdce Juliana²²⁹ nebylo správně s Bohem a přiklánělo se k odpadlictví...*

...Mohou-li se Benátky pyšnit tolika kůly, může se Štokov chlubit, že stojí jen na jednom pařezu, totiž na tom samém, na kterém odpočíval po bitvě velký vévoda a dárce Břetislav a na kterém byl postaven velký oltář. Co je možné říci o slávě jednoho pařezu, říká latiník:

Non ex omni trunco fit Mercurius.

Ne z každého pařezu se dá udělat obraz.

... Lib. I. Reg. cap. 5.: když Pelištejci dobyli Boží oltář, odnesli do svého chrámu, kde stála modla Dagon. V okamžiku, kdy byl oltář vnesen dovnitř, spadl Dagon dolů a ulomily se mu hlava a obě ruce. Podle Písma: Porro Dagon solus truncus remanserat. Dagon nezůstal ničím jiným než kulem, i když ho Filištiní ještě uctívali... V současnosti nejsme žádní nevěřící pohané a vzývatele model, že bychom museli uctívat toho, který nemá žádnou hlavu a je jen Truncus jako Dagon. Cornelius a Lapide píše, že Dagon byl půl člověk a půl ryba. Časem se stává, že někdo dosáhne vysokého úřadu, ačkoliv je treskou, ale musí být uctíván. Zde v Pivoni je pařez pod oltářem; obrazy patří na oltář a ačkoliv se z tohoto pařezu pod oltářem nedá udělati žádný obraz, zjistilo se, že ve Štokově jsou velmi důstojné obrazy, které nejsou bez hlavy jako Dagon a jejichž hlava není prázdná jako hrnec, ale plné osvícené moudrosti a vědy...

²²⁹ Mínen Julián Apostata

... počestní pánové PP. Augustiniáni jsou mimo klášter oblečeni černě na znamení, že jsou pro svět mrtví, v klášteře je však jejich oblečení bílé...²³⁰ Něco mě napadá: černý čert vešel jednou do zpovědnice, aby se tam vyzpovídal z mnoha velkých, černých a nikdy neslýchaných hříchů. Zpovědník si zoufal, zda je to člověk nebo čert, oslovil ho a tázal se, kým že je? Čert přiznal, že je čertem. Zpovědník se ho zeptal, proč přišel ke zpovědi? On uvedl tuto příčinu: protože jsem viděl jít do zpovědnice tolik lidí, kteří všichni byli jako uhel černí a potom jsem viděl, že ze zpovědnice vycházeli celí bílí jako květ. A tak bych chtěl rád já, černý čert, být také bílý. Zpovědník mu řekl: Jdi k oltáři, padni na tvář a ukaž pokoru před Bohem a tak se ty, čerte, staneš bílým. Nequaquam, řekl čert, nequam, to nemohu...²³¹

...Poslyšte svědectví: Sigibertus, biskup v Lyonu, stále toužebně žádal nebe, aby mu svěřilo relikvie po tomto velikém patriarchovi. Zjevil se mu anděl, který přišel z nebe a přinesl mu skvostnou svátost. Sud umělecky zpracovaných krystalů a zlata, ve kterém bylo uloženo čerstvé srdce sv. Augustina s varováním: jsem strážný anděl Augustina při jehož smrti mi božský majestát poručil, abych vyjmul srdce z jeho hrudi a beze změny zachoval; potom, protože horoucně miloval stejného Boha a byl mužem podle Božího přání a srdce, měl zůstat osvobozen od jakékoliv zkázy. Tvá modlitba byla vyslyšena a tímto ti předávám následující úřad, podle kterého máš tento poklad spravovat svým a mým jménem. Proto surge & accipe vstaň a přijmi... Po převzetí svatého srdce svolal celý klerus a tuto relikvii nechal přenést procesím za zpěvu Te Deum laudamus, při němž se došlo až ke slovům: sanctus, sanctus, sanctus; svatý, svatý, svatý, když se oslavované Augustinovo srdce pohnulo, jakoby bylo živé a radostně vyzývalo plesáním a poskakováním. A co je ještě podivnější, že pokud se tato svátost nacházela v kostele, nedovolil si do něj vkročit jeden jediný kacír, a když se nějaký opovázlivec snažil vniknout dovnitř

²³⁰ P. Aulík udržoval pozornost poluchačů vtipným, ale poučným příměrem, který následuje v další pasáži.

²³¹ Následující pasáž je věnovaná srdci sv. Augustina.

násilím, byl ihned přinucen tajnou a neviditelnou silou k odstoupení nebo dokonce k pádu na zem a stát se mrtvým...

Proslov Josefa Schmidta, faráře z Hayeku, se nese stejnými výšinami, po obsahové stránce však více akcentuje translaci Faustiniých ostatků: *...Mojžíš Porcepha, učený rabín, uvádí příčinu, proč se Noe nebál potopy. Z Božího vnuknutí totiž vyzvedl Adamovy pozůstatky a vzal je na archu. Díky jejich přítomnosti se Noe neobával žádného zla nebo zániku. Po opadnutí vod rozdal svým dětem pozůstatky jako cenné relikvie. Jestliže měly pozůstatky našeho prvního otce Adama takovou sílu, pak nebudou o nic méně působit pozůstatky sv. Faustiny. Pro její sílu se nebudou muset Pivoň a okolní sousedství bát před Božím trestem. Když se Bůh bude chtít rozzuřit a udeřit bleskem a bouří, nepohodou a potopou, neúrodou a neplodností, válkou, hladem, morem a jinými tresty, vstoupí do středu Faustina a s nádobkou své prolité mučednické krve utiší a uhasí Boží hněv....*

Adalbert Hanika takto vzletně opěvuje slávu pivoňského konventu: *...Ach prastarý, sedmisetletý, velmi proslulý kláštere Pivoňko! nemohu to již déle skrývat, musím ti hned svůj sen vypovědět. Ty jsi onen Jakubův žebřík, na kterém po sedm set let stoupali do nebes tvoji duchovní obyvatelé, sněhobílí andělé augustiniánů, a po kterém sestoupil anděl Boží, jenž nahoru vynášel po sedm set let do nebes k Božímu trůnu pobožnost, horlivost, svatost, zásluhy a ctnosti velmi ctihodných řeholníků augustiniánů...²³²*

...A proto, co se mi stalo? Mám dnes zde v Pivoni přednést poslední slavnostní kázání, a protože jsem včera při konání slavnostní jubilejní oslavy z radosti trochu více přebíral a v důsledku toho v uplynulé noci zvláště dobře spal, nebyl jsem excitátorem ve správném čase probuzen. Nejsem ještě správně probrán a vystřízlivěn a vezím ještě v úplném snu...

²³² Několikadenní slavnost se na účastnících podepsala psychickou i fyzickou únavou, jak nasvědčujenasledující kající pasáž v proslovu Adalberta Haniky.

ZÁVĚR

Pátrání v dokumentech mě často dovádělo k několika různým časovým údajům. Uvádím proto všechny varianty i jejich příslušné zdroje a v případech, kdy je to možné, posuzuji jejich věrohodnost. Jak jsem zmínila v úvodu, zakládací listina kláštera a jiné dokumenty, které by svědčily o jeho vzniku a počátcích, se bohužel nedochovaly. Proto je nutné vycházet především z historických souvislostí a dobových a místních okolností. Postupně představuji závěry, ke kterým historické zkoumání dospělo a jako zásadní dosažené poznatky v tématu založení Pivoňského kláštera považuji výsledky profesora Eduarda Maura. Dochované listiny mi napomohly k rekonstrukci obrazu dobové krajiny. Z pouhých letopočtů, událostí a jmen se stali lidé z masa a kostí. Mohla jsem zahlédnout jejich tváře, a skrze ně vidět i tu svoji, v „kolotání světa“.

Naše putování k Pivoňskému klášteru se naplnilo. Osudy této výjimečné sakrální stavby ukončím slovy Idy Friederike Coudenhove, která jako jedna z posledních svědčí o přítomnosti silného vlivu *genia loci*: *Toto místo mi darovala má vášeň pro církevní historii. Umožnila mi nahlédnout do podstaty tradice, historického bádání a smyslu pro řádový život. Natolik byla prázdná plástev naplněna tajemným, silným zářením. Možná dodnes nevyhaslo a čeká na někoho, kdo se jím nechá uchvátit.*²³³

Pivoňský klášter je místem, ze kterého promlouvá živé slovo několikasetleté historie. Stačí jen poslouchat. Při studiu různých textů a dokumentů se mi postupně odhalovaly nové a nové souvislosti. Dovolily mi vstupovat z jedné komnaty do druhé a hledat přítomný okamžik v dávno uplynulém čase. Nutily mě pátrat po Casparu Malesiovi, bloudit po klášterních chodbách a vyhlížet sv. Kolomana, který

²³³ Viz. BAUER, F. - KIEFNER, R. - ROTHMAIER, J. *Ronsperg. Ein Buch der Erinnerung*. Felsberg : Karl Strube, 1990. s. 74.

se prý „tenkrát“ zjevil v klášterní cele Hyacintu Langaufovi. Nosily mi na stříbrném podnose důmyslné otázky a já se snažila aspoň „tušit“ odpovědi. Věřím, že kdo se jednou ocitne v klášterních zdech a zaslechne jejich tiché promlouvání, zůstane uchváceně naslouchat a neodtrhne se, dokud neuslyší dunivý hlas zvonu kostela Zvěstování Panny Marie.

APPENDIX

1. MNIŠSTVÍ

Se zárodečnými formami tak, jak se budou vyvíjet v mnišství křesťanském, se setkáváme např. v buddhismu v existenci jednoduchých svatyní, poustev a mnišské praxi – v naplňování a dodržování určitých řeholních pravidel. Cílem tohoto konání je spásné osvobození od utrpení, které je možné sjednocením s univerzem, cestou odloučení od světa, askezí, meditací a modlitbou. Sjednocení znamená úplné splynutí. Kristus jako bohočlověk však přináší lidstvu zcela jiný program. Nikoliv rozptýlení a rozplynutí vlastního já, toto nikoliv Chalcedonský koncil roku 451 jednoznačně formuluje v učení o jedné osobě Syna Božího ve dvou nesmíšených přirozenostech. Ježíš Kristus nabízí jinou cestu: zbožštění člověka, které znamená jednotu s Bohem. Hříchem je energie duše roztržena, odloučena od srdce a rozptýlena do oblastí stvořených věcí. K jednotě s Bohem dojde tehdy, když se energie duše navrátí do své podstaty – srdce - a vystoupí k Bohu. Při duchovním výstupu jde o očištění mysli, které se uskutečňuje i skrze očištění od smyslových obrazů, aby v srdci přebýval pouze Bůh. Tím dochází k realizaci lidské osoby, na rozdíl od rozplynutí v nicotě, které je konečným úsilím náboženství Východu.²³⁴ Asketismus s sebou nese jako svůj hlavní určující znak odmítnutí těla a jeho příliš náročných potřeb a stupňovaného chtění. Jak pohané, tak i křesťané ve své askezi chápali tělo jako "hlínu a kalnou krev", člověk se v něm topí jako ve špinavé břečce. Plótinos se styděl za své tělo a sv. Antonín se rděl pokaždé, když měl uspokojovat nějakou tělesnou potřebu.²³⁵

Základní rozdíl mezi pohanskou a křesťanskou askezí můžeme nahlédnout ve sbírce Sextových průpovědí. Jedná se o sbírku mravního ponaučení, která se zachovala jak v edici křesťanského editora, tak i ve verzi pohanské. Asketismus v

²³⁴ Srov. VLACHOS, H. *Pravoslavná spiritualita*. s. 15-53.

²³⁵ Viz. DODDS, E. R. *Pohané a křesťané ve věku úzkosti*. Praha : Petr Rezek, 1997. s. 42.

pohanském pojetí se vyznačuje poměrnou uměřeností. Základem ctnosti je sebeovládání. Člověk by měl své tělesné pudy udržovat pod kontrolou a nepopřávat jim přesycení. I k pohlavnímu styku by mělo docházet pouze pro naplňování účelu plození dětí.²³⁶ Tady se však přístup křesťanského askety liší. Sňatek, pokud se k němu přikročí, by měl být soutěží ve zdrženlivosti a sebekastrace je lepší než poskvrnění. Tento trend v křesťansko-asketickém proudu potvrzuje i Órigenés. Ve *Skutcích Pavla a Tekly* je zbožným horlivcům doporučována cesta panictví, neboť panici a panny vstanou z mrtvých.

Prvním křesťanským mnichem je chápán tradicí sv. Antonín Poustevník.²³⁷ Proto jeho *Život*, zaznamenaný sv. Athanasiem,²³⁸ je možno považovat i za první nárys, jak žít jako *člověk Boží*. Sv. Athanasios pojetí tohoto svého termínu definuje takto: *Křesťan není Bohem, i když je povolán stát se Božím člověkem. A tak Antonín a potom Pachomius i jiní mniši budou nazýváni Božími lidmi.*²³⁹

V prvotní církvi je *krvavé mučednictví* chápáno jako zvláštní povolání, darované jen vyvoleným. S tím souvisí i pochopení pravého odhodlání raných mučedníků. Výzva k vydávání svědectví víry *mučednictvím svědomí* je určena všem křesťanům. Je to mučednictví, které se ztělesňuje v každodennosti, je povinností pevného uchopení své víry. V takové perspektivě je možné vidět i úsilí mnichů, avšak ve zvýšeném nároku na splnění této povinnosti.

²³⁶ Srov. DODDS, E. R. *Pohané a křesťané ve věku úzkosti*. Praha : Petr Rezek, 1997. s. 46.

²³⁷ Sv. Antonín se narodil asi roku 251 v Egyptě, koptským rodičům. Podle Athanasiovy interpretace ho k životě eremity inspiroval text Písma Mt 19,21. Inspiroval mnoho mladých mužů, kteří odešli do pouště v jeho stopách a stali se tak jeho učedníky. Zemřel patně ve věku 105 let roku 356. Srov. KRAFT, H. *Slovník starokřesťanské literatury*. Trnava : Dobrá kniha, 1994. s. 34.

²³⁸ Sv. Athanasios (295- 373) biskup alexandrijský, bojoval proti arianismu a účastnil se Niceského koncilu r. 325. Během svého působení v nepříznivých dobách se musel několikrát uchýlit do exilu. . Srov. KRAFT, H. *Slovník starokřesťanské literatury*. Trnava : Dobrá kniha, 1994. s. 50-53.

²³⁹ Srov. ŠPIDLÍK, T. *Spiritualita křesťanského Východu VI*. Řím : Křesťanská akademie, 2004. s. 29-31.

Podle Clauda Smidta se tělo stává od 5. století centrem pozornosti z hlediska dvou protipólů. Na jedné straně je to z pozice *křesťanské ideologie* vědomé a cílené potlačování těla, umrtvování postem a asketická praxe bičování a užívání žiněných košil, která vyplývá z pohrdání tělem. Ž 78, 39: *...pamatoval, že jsou jenom tělo, vítr, který zavane a už se nevrací.*

Na druhé straně, když Logos přijal lidskou přirozenost, došlo k tomu, že se lidské tělo stává chrámem Ducha Svatého. J 6:54: *Kdo jí mé tělo a pije mou krev, má život věčný a já ho vzkřísím v poslední den.* Jedná se tedy o praxi současného ujařmování a glorifikace lidské přirozenosti.²⁴⁰

Zde se zmíním, jak byla pojímána lidská přirozenost v tradici naznačené u pouštních otců. Základem mnišského života je *žití podle přirozenosti*, neboť lidská přirozenost před pádem s Bohem komunikovala. Po pádu se spojení ztrácí v zatemnění a následném rozptýlení Nús do světa. Proto *žít podle přirozenosti* neznamena nic jiného, než návrat zpět k Bohu. Člověk jako duše a tělo existuje bez smíšení. Duše objímá tělo, s nímž je stvořena, není obsažena v těle, ale tělo obsahuje, je oživujícím všude přítomným principem.²⁴¹ Křesťanská církev přejímá od židovství postní praxi dvou dnů v týdnu, ale jako připomínku Kristova zatčení a ukřižování stanovila půst ve středu a v pátek. Didaché, učení dvanácti apoštolů, zmiňuje nutnost postu jako přípravu na křest. V chápání církevních otců má být půst praktikován jednotou duše a těla.²⁴²

²⁴⁰ Srov. LE GOFF, J. *Tělo ve středověké kultuře*. Praha : Vyšehrad, 2006. s. 27-39.

²⁴¹ Srov. ŠPIDLÍK, T. *Spiritualita křesťanského Východu VI*. Řím : Křesťanská akademie. 2004. s. 110-111.

²⁴² GRÜN, A. *Půst*. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 1995. s. 4-15.

1.1. Vývoj tradice mnišství

Tato raná podoba mnišství, zrozená v Egyptě, se pak dále rozšiřovala do Palestiny, východního Středomoří, Byzantské říše a na křesťanský Západ. Je třeba si uvědomit, že mnišské komunity, které nově vznikaly v těchto oblastech, utvářeli povětšinou lidé negramotní a život v duchu Evangelia pojímali ve své horlivosti lehkou vulgarizací jeho skutečných hodnot. Sv. Athanasios ve svém dopise "mnichům v cizině" v úvodu říká: *Pustili jste se do ušlechtilého zápasu s egyptskými mnichy tím, že se jim chcete vyrovnat a dokonce je ve ctnosti a askezi předstihnout. Vždyť přece u vás jsou také kláštery a pojem mnich má ve společnosti své místo.*²⁴³

Životopis sv. Antonína, který pro účely poučení mladému mnišství o ctnostném životě pod božím zrakem, jenž tento poustevník vedl, zaznamenal sv. Athanasios a společně s průvodním dopisem mnichům odeslal, byl jedním z prvních krůčků pedagogického formování.

Basil Veliký²⁴⁴ se pokusil o jistou kultivaci mnišské každodennosti uspořádáním cyklu denních bohoslužeb a dal základ podobě dnešního mnišství pravoslavného. Monastýry, které jsou ve svém základním určení coenobiální, ve kterých mniši žijí společným životem stejně tak idiorytmické s volnější disciplínou, jsou jurisdikčně závislé většinou na místním biskupovi.

Poučení, jak se mnišská tradice postupně vyvíjela, podávají egyptská *Apothegmata*. Uvedu příklad výroku o chudobě, který pronesl Abba Pambó:

²⁴³ Viz. ATANASIOS. *Život sv. Antonína poustevníka*. Velehrad : Refugium Velehrad-Roma, 1996. s. 17.

²⁴⁴ Sv. Basil Veliký, jeden ze tří „Kapadockých otců“ (330-379), stal se biskupem v Cezareji a bojoval proti heretickým směrům v církvi. Založil se svými druhy nedaleko Cezareje - v Ponte - řeholní bratrstvo, kterému určil pravidla řeholního života. Dvě podoby Regulí pro mnichy sestavil Basil Veliký ve spolupráci s Řehořem Nasiánským. Srov. KRAFT, H. *Slovník starokřesťanské literatury*. Trnava : Dobrá kniha, 1994. s. 92.

*Mnich musí nosit takové šaty, aby je mohl odložit mimo celu a nikdo mu je tam navzal.*²⁴⁵ Životní prostor pouště skýtá poněkud ztížené podmínky pro výchovu k životu podle řehole. O nejstarších formách mnišství hovoříme v souvislosti s Egyptem a osobou sv. Antonína (251-356) a sv. Pavla Thébského, jenž zasvětil svůj život poustevnictví v okolí Thébaidy. Kolem autority těchto mužů se uskupila anachorétská společenství inspirovaných žáků.

Duchovní hnutí směrem k asketické zbožnosti a životu v odloučení od světa se štěpilo do různých skupin, které se lišily na základě svých intencí. Tak rozeznáváme např. girovágy, kteří měnili místa svého pobytu a toulali se krajem od jedné poustevnické osady ke druhé. Pravým opakem byli stacionáři (Symeon Stylita), kteří prožili svůj život na sloupu a živili se z milosrdných darů dobrých lidí. Známí byli i boskové, též potulní poustevníci nebo reklusité, ti projevovali svou zbožnost zazděni v klášterních zdech.²⁴⁶

V tomto prostředí se zrodila tradice výroků pouštních otců. Jak dokládá Jan Kassian, k písemným záznamům docházelo postupně a zpočátku nebyl materiál tematicky tříděn. Posléze docházelo ke kritičtějšímu revidování spisů a vzniku samostatných děl. Autorita, postulovaná otcí, je pak v budoucím vývoji respektována, ba co víc: ctěna! Podle důrazného doporučení sv. Pachomia, adresované opatům kláštera, je vhodné se při rozhodování přidržovat učení starých, tedy otců a Božího Zákona.

Zrovna tak Theodor Studita ve svých katechezích nabádá k věrnosti otcům. Představený kláštera by měl zachovávat odpovědnost k lidem a odpovědnost

²⁴⁵ Viz. *APOFHEGMATA Výroky příběhy pouštních otců*. trl. PAVLÍK, J. Praha : Benediktinské arcidiákonství sv. Vojtěcha a sv. Markéty, 2000. s. 104.

²⁴⁶ Srov. BROŽ, J. Sborník katolické teologické fakulty UK v Praze. Praha : Karolinum, 2000. s. 231-232.

k Bohu. V tomto smyslu sv. Pachomius²⁴⁷ zdůrazňuje nutnost katechismu a napomínání. Theodor Studita nabádá ve svých katechezích také k věrnosti otcům. Regule sv. Pachomia nařizují představenému kláštera nejvyšší autoritu. Bez jeho svolení není možné svévolně konat cokoli, i kdyby se jednalo o věc chvályhodnou. Podle legendy byly Regule stvrzeny až svědectvím anděla. S ohledem na jejich charakter nutno říci, že svou náplní dbala na správnost uspořádání klášterní komunity. Lidské právo je aplikováno na duchovní oblast ve smyslu dobrého fungování. Tomáš Špidlík poukazuje na rys křesťanského sociálního humanismu a upozorňuje na nebezpečí setření tajemství a sekularizace života jednotlivých členů při společném úsilí o život v Kristu. Nebezpečí zastření tajemství rouškou sekulárních hodnot zohledňuje sv. Basil Veliký. Kappadocký otec ve svých basiliánských Regulích klade do popředí Písmo Svaté jako stmelovací spirituální pramen, určený všem ve společné víře.

²⁴⁷ Sv. Pachomius začal zakládat kláštery kolem roku 320 a napsal první koptskou řeholi, která se zachovala v latinském překladu sv. Jeronýma. Srov. KRAFT, H. *Slovník starokřesťanskej literatúry*. Trnava : Dobrá kniha, 1994. s. 343.

2. AUGUSTINUS AURELIUS

Než představím sv. Augustina a stručně přiblížím jeho učení, nastíním pozadí doby, kterou prožíval. Jedná se o věk hroucení starého světa, kdy důstojnou jistotu kolosu impéria náhle překřikuje měnlivá akčnost okamžiků. Člověk je vystaven vlivu rozličných proudů společensko-kulturních, spirituálních či existenčních, přičemž pevná vymezenost břehů začíná postrádat svoji původní konzistenci. Svět se drolí. Vyplenění Říma roku 410 je kulturním šokem. Sv. Hieronymus v dopise z roku 412 zobrazuje nastalou situaci citátem z Žalmů: *Bože, vtrhly pronárody do dědictví tvého, tvůj svatý chrám poskvrnily, Jeruzalém obrátily v hromady sutin. A pokračuje citátem z Aeneas: Káci se dávné město, jež kolik století vládlo!*

Římský svět stojí rozkročen mezi pohanstvím a křesťanstvím, které zvítězilo roku 311 u Mülvijského mostu ve znamení planoucího kříže *In hoc signum vincit!*²⁴⁸ Porobou Říma vzniká tendence obracet se zpátky, hledat oporu na Olympu či pátrat po záchranných sítích jiných zahalených sfér. V rámci křesťanství vzniká nepřeborné množství sekt, spolků i heretických vychýlení. K tomuto neblahému jevu se vyjadřuje španělský kněz Orosius v díle *Historiae adversus paganos*. Charakter spisu je čistě apologetický. Orosius hájí křesťanství argumenty, které posbíral v historii římské říše, po svém je interpretoval a přizpůsobil danému účelu. Podle Orosia se za vlády pohanů děly horší věci než nyní a kladnou roli sehrál i Alarich, který přijetím křesťanské víry (ač v heretickém hávu ariánství) projevoval značnou shovívavost s potupenými obyvateli Říma. Zde je třeba poznamenat, že dílo nebylo ani historicky ani intelektuálně hodno takové pozornosti, které se mu v průběhu středověku dostávalo.

Toho si byl vědom i sám sv. Augustinus, jemuž bylo dílo dedikováno. Jeho výpovědní hodnota spočívá spíše ve společenské situaci, ve které se snaží

²⁴⁸ Formálně se tak stalo roku 313 Konstantinovým ediktem, jemuž se kříž zjevil.

apologeticky působit. Sv. Augustinus v díle *De civitate Dei* pojal svůj postoj k totožné situaci s ohledem na odkaz dalším generacím výrazně netendenčním způsobem. Zdůraznil ontologickou diferencí mezi římským impériem coby světskou institucí a Kristovou církví jako jeho mystickým tělem. O tom se zmíním na patřičném místě ještě později. Konstantin se ve svém programově křesťanském městě, které vystavěl na původní Septimem Severem poničené osadě Byzantion, usadil natrvalo. Do nového hlavního města byl přenesen i římský senát. Kontinuitu říše, která zahrnovala na západě Galii, Británii, Hispánii, dále Itálii se severní Afrikou, celý Balkán a na východě Egypt a Malou Asii, harmonizovala teorie přenesení císařské vládní moci *translatio imperii*, do Konstantinopole. Jedna říše, jeden císař, jedna víra, jeden Bůh, to byla zásada křesťanské římské říše, v níž císař byl zástupcem Boha na zemi a říše pozemským obrazem nebeského Jeruzaléma.²⁴⁹ Theodosius I. Veliký (379-395) ustanovil křesťanství státním náboženstvím a rozdělil roku 395 říši na část východní a západní.

2.1. Život Augustina Aurelia

Augustinus Aurelius se narodil 13. listopadu 354 v Thagaste v Numidii, provincii římského impéria v Africe, v současnosti Súk Ahras v Alžíru. Augustinův otec Aurelius Patricius byl úředníkem římské správy a v tomto duchu vychovával i svého syna. Byl věrným vykonavatelem říšských potřeb a svébytnost impéria velmi ctil. Jako pohan lpěl na starých tradicích římské říše. Augustinova matka Monika byla však zanícená křesťanka. Snažila se vést Augustina k víře v Boha. Rozdíly mezi pragmatickým Patriciem a duchovně zaměřenou Monikou způsobovaly časté napětí v rodině. Augustinus měl ještě dva sourozence, sestru se později stala představenou ženského kláštera v Hippu, kam byl pravděpodobně adresován i jeho List, který se stal základem Regulí augustiniánek.

²⁴⁹ Viz. DOSTÁLOVÁ, R. *Byzantská vzdělanost*. Praha : Vyšehrad, 2003. s. 19-20.

Augustinova školní výchova začala roku 361 v rodném městě, kde navštěvoval roční základní školu. V letech 365–366 pokračoval ve studiu v Madauře. Tady se seznámil s literaturou a základy řečnictví, které pak rozvíjel po odchodu do Kartága (370), střediska vyššího vzdělání. Období života v Kartágu pro něho znamenalo nejen studium rétoriky a filozofie, ale i bohatý osobní život. Určitý čas žil v konkubinátu s ženou (asi se jmenovala Melanie), dokonce se jim v roce 372 narodil syn Adeodatus. Radost z narození syna byla však zanedlouho zkalena smrtí otce. Tato událost donutila Augustina vrátit se zpět do Thagaste, aby finančně zabezpečil rodinu. Působil zde jako učitel rétoriky a gramatiky. Nevydržel tu ovšem moc dlouho a v roce 376 odcestoval do Kartágu, kde taktéž vyučoval rétoriku a gramatiku. V té době byl již seznámen s Ciceronovým Hortensiem. Za začátek Augustinova dlouhého hledání pravdy lze považovat jeho obrat k filosofii pod vlivem četby Ciceronova dialogu, zvaného Hortensius.²⁵⁰ K Augustinovu obrácení došlo v dvaatřiceti letech, pokřtěn byl ve třiatřiceti.²⁵¹ Jazyk Bible se mu ve srovnání s důstojností slohu Ciceronova zdál zpočátku nevhodným.

Augustinova raná koncepce křesťanství je spojena svými motivy s pozdně středověkým křesťanstvím. Je určena Ciceronovým pojetím moudrosti jako poznávání o božských a lidských věcech. A na tomto poli se realizuje vzhled křesťanského intelektuála.²⁵² Augustinus vychází z Ciceronovy definice státu jako *consencus multitudinis consensu iuris societa*, tj. společenství lidí, kteří souhlasně považují totéž za právo. Tuto definici rozšířil o podstatný dovětek *remota justitia quid sunt regna nisi magna latrocinia*, tj. není-li v nich spravedlnost, co jsou státy jiného než velká lotrovství. Proti *consensus multitudinis*, souhlasu co je právo,

²⁵⁰ Srov. *Augustinus*. 1992. s. 67. 175.

²⁵¹ Srov. *Augustinus*. 1992. s. 257–277.

²⁵² Srov. FLASCH, K. *Das philosophische Denken im Mittelalter: Von Augustin zu Machiavelli*. Stuttgart : Philipp Reclam, 1988. s. 27–43.

poznává, že zatímco *konsensus*, souhlas, je proměnlivý, *iuris*, právo, zůstává stále totéž. Neboť právo je podle sv. Augustina zakotveno v Bohu a ten ho určuje.

Právo zde na zemi musí být vykonáváno v souladu s boží vůlí, projevenou v evangeliu. Augustinus odkazuje k nebeskému soudci, pokud hovoříme o spravedlnosti, musíme ji splňovat především vůči Bohu.²⁵³

Snaha najít pravou filozofii či náboženství se promítá do Augustinova zájmu o manicheismus. Výklad Bible v manicheistickém podání ho okouznil natolik, že se stal nižším členem společenství manichejců. Při tom však dále studuje estetiku, logiku a astronomii. Jako rétor si získal Augustinus značnou popularitu a přátelé ho přemluvili, aby roku 383 odešel do Říma. Od manichejců se mu dostává podpory a díky různým konexím získal místo rétora v Miláně.

Milán v té době zaujímal pozici nejdůležitějšího města severní Itálie, dokonce po smrti císaře Valentiniána I. s nástupem Valentiniána II. se roku 305 stal sídelním městem. V Miláně se Augustinovi otvírají další dveře a on se seznamuje s akademickou skepsí, novoplatónskou filozofií, biskupem Ambrosiem a čte Listy sv. Pavla. Biskup Ambrosius byl mimořádnou osobností a jeho vliv zasahoval i do prostředí císařského dvora. Když se císařova matka Justina domáhala využití posvátného místa jedné z bazilik pro vojenskou ubikaci, Ambrosios se proti tomu ostře postavil. Přímému konfliktu mezi dvorem a milánským biskupem zabránil Ambrosiův nálezný zbytek svatých Protasia a Gervasia na základě zjevení, kterého se mu dostalo. Ocítl se tak v nedotknutelné pozici.

Milán totiž do té doby postrádal vlastní svaté patrony, ke kterým by se vztahoval v děkovných a prosebných modlitbách. Dosah jeho vlivu se projevil i ve vztahu k samotnému císaři. Roku 390 při nepokojích v Soluni, ke kterým došlo na základě uvěznění preferovaného vozataje, byl zabit velitel stráže. Následoval masakr, za

²⁵³ Srov. BÍLÝ, J. *Trojí lid. Panovníci a jejich lid v evropském středověku*. Praha : Libri, 2000. s. 79-84.

který byl Theodosius I. svým pokynem zodpovědný. Na tomto základě odmítl Ambrosius sloužit v přítomnosti císaře liturgii a podat mu přijímání, dokud nebude pokáním očištěn.²⁵⁴

Zásadní obrat Augustinovy spirituality znamenala událost, ke které došlo v zahradě. Uslyšel hlas, který opakoval *tolle lege, tolle lege!* zvedni, čti, zvedni, čti! Na ten pokyn vzal Listy sv. Pavla, namátkou je otevřel a četl verš, který vyzýval k životu v Kristu. Stalo se tak 15. srpna roku 386. Krátce nato odešel se svými přáteli a matkou do Cassiaca, kde vznikají jeho první literární díla. V březnu se do Milána vrátil a spolu se svým synem, bratrem, přítelem Alypiem a dalšími přijal v noci z 24. na 25. dubna 387 křest od biskupa Ambrosia. V návaznosti na svou konverzi se rozhodl vrátit do Afriky a věnovat se klášternímu životu. Cestou v Ostii zemřela matka Monika.

V roce 388 se Augustin ocitl v Thegaste, kde se rozhodl s přáteli pro mnišský život. Kromě modliteb se věnoval dalšímu studiu a psaní spisů. V roce 390 ho postihla další rána osudu, neboť zemřel syn Theodatus a ve stejném roce i přítel Nebridius.

V Africe Augustinus hodně cestoval, ale vybíral si místa, která již měla svého duchovního, v obavě, aby nebyl pastorační službou pověřen.²⁵⁵ V Hippo Regiu ho starý biskup Valerius požádal o pomoc. Celá obec ho poté navrhla do funkce spolubiskupa, což odporovalo rozhodnutí nikajského koncilu (roku 325). Augustinus v té době nebyl ani vysvěcen na kněze. Přesto svolil pod podmínkou odkladu.

²⁵⁴ Srov. Srov. COLLINS, R. *Evropa raného středověku 300-1000*. Praha : Vyšehrad, 2005. s. 88-90.

²⁵⁵ Jako mnozí známí duchovní otcové i on se cítil být nehodný pro vykonávání tak náročné a odpovědné služby.

Přijal kněžské svěcení a po Valeriově smrti roku 395 převzal v Hippo Regiu biskupský úřad. Vykonával své poslání velmi svědomitě, bojoval proti skeptikům, manichejcům, donatistům, ariánům, psal spisy, kázal, radil a pomáhal svěřenému lidu.²⁵⁶ Sepsal také pravidla klášterního života a zakládal kláštery.

Později si uvědomil, jaké výhody přináší spolubiskupství a podal žádost, aby mu v úřadu vypomáhal Ereklis. Pronesl několik set kázání, z nichž některá se stala komentářem k Žalmům. Augustinovo myšlení se orientuje k jedinému cíli. Chci poznat Boha a sebe, to stačí. Založil tak latinskou a křesťanskou podobu prastaré delfské zásady.²⁵⁷

Augustinus zemřel 28. srpna 430, když vandalští dobyvatelé obléhali Hippo Regio. Ačkoliv se nezúčastnil žádného z ekumenických koncilů, které formovaly nauku a dogmata církve, stal se křesťanským učitelem Západu a ovlivnil hluboce jeho teologické směřování. První ekumenický Nicejský koncil (roku 325) se uskutečnil dříve, než se narodil, a První ekumenický konstantinopolský koncil (roku 381) zastihl Augustina vnitřně nepřípraveného.²⁵⁸ Třetí ekumenický koncil v Efesu (roku 431) jeho přítomnost také postrádal. Ač byl Augustinus očekáván, účast mu znemožnila smrt. Aktuálnost Augustinova myšlení se neztrácí ani ve 20. století. Např. politická teologie v čele s teology Johannem B. Metzem, Jurgenem Moltmannem a Dorotheou Solle vychází právě z Augustinovy koncepce paměti, kde *memoria* patří do tří hlavních kategorií.²⁵⁹

²⁵⁶ Srov. ELIADE, M. – CULIANU, I. P. *Slovník náboženství* Praha : Argo 2001.

²⁵⁷ Viz. KRATOCHVÍL, Z. *Mýtus filosofie a věda I.* Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1990. s. 181.

²⁵⁸ K Augustinově konverzi došlo až za pět let, v roce 386.

²⁵⁹ Srov. *Augustinus Aurelius : Říman, člověk, světec*, Praha : Vyšehrad, 2000.

DŮLEŽITÁ DATA AUGUSTINOVA ŽIVOTA:

Rok	Věk	Události
354	00	- narozen 13. listopadu v Tagastě matce Monice a otci Patriciovi
361	05	- začíná navštěvovat školu v rodném městě
367	13	studium v Madauře
370	16	- následuje studium v Tagastě
371	17	- stěhuje se do Kartága
		- věnuje se rétorice a svobodnému umění
372	18	- smrt otce Patricia
		- nezákonné soužití s ženou (Melánií)
373	19	- čte a studuje Ciceronova Hortensia
		- je uchvácen manicheismem
		- narození syna Adeodata
374	20	- začíná pedagogicky působit v Tagastě
376	22	- umírá jeho blízký přítel
		- jako učitel se vrací do Kartága
383	29	- Na pozvání a naléhání přátel odchází Říma, kde pokračuje ve vyučování
385	31	- vyhrává konkurs Katedry rétoriky císařského paláce - -- odchází jako profesor do Milána
		- seznamuje se svatým Ambrožem, biskupem

milánským, je jím velmi ovlivněn

- navštěvuje ho matka Monika
- 386 32 - podzim: **KONVERZE**
- stráví několik měsíců v Cassiciaku
- 387 33 - 24.-25. dubna, ve Velikonoční noci přijímá křest v Miláně
- návrat do Afriky
- matka Monika umírá v Ostii
- 388 34 - dostává se do Kartága a následně do Tagasty
- 391 37 - prodává svůj majetek a zakládá první klášter
- kněžské svěcení ve městě Hippo
- 395 41 - vysvěcen na pomocného biskupa v Hippu
- 400 46 - uveřejňuje svá Vyznání, píše řeholi pro mnichy
- období Augustinovy velké pastorační činnosti a silného spisovatelského zanícení
- 426 72 - uveřejňuje své dílo *De civitate Dei*
- 430 76 - umírá 28. srpna, když Vandalové obléhají Hippo

3. AUGUSTINIÁNSKÁ SPIRITUALITA

3.1. Zdroje a charakter augustiniánské spirituality

Augustiniánská spiritualita svým charakterem vyvěrá z učení sv. Augustina a z ustanovení jeho řeholních pravidel. Podle legendy dokonce sv. Augustin řád založil.²⁶⁰ Pravidla jsou inspirována Písmem svatým a láskou k Bohu a bližnímu.

Cílem mnišského života je aktualizace společné lásky, připodobnění prvotní křesťanské komunitě. Regule 1-2 Sk 4,32-35: *Všichni, kdo uvěřili, byli jedné mysli a jednoho srdce a nikdo neříkal o ničem, co měl, že je to jeho vlastní, nýbrž měli všechno společné. Boží moc provázela svědectví apoštolů o vzkříšení Pána Ježíše a na všech spočívala veliká milost. Nikdo mezi nimi netrpěl nouzí, neboť ti, kteří měli pole nebo domy, prodávali je, a peníze, které utržili, skládali apoštolům k nohám. Z toho se rozdávalo každému, jak potřeboval.*

Augustiniánská spiritualita klade důraz především na společnou modlitbu, společný stůl a společný život, které jsou provázeny neustálým sebeutvrzováním v Bohu. Osobní chudoba a společné užívání hmotného dobra jsou výrazem lásky, která je darem Božím. V řeholi sv. Augustina se promítá úsilí o zniternění žité víry s důrazem na svobodu skutečného odevzdání se beze zbytku Bohu. Augustinovo dílo *De orpeae monachorum* je teologickým základem mnišství a rozvádí problematiku etiky práce. *Sermons 355-56* podtrhují význam chudoby a sv. Augustin zde obhájí kontemplativní život mnichů. V díle *De civitate Dei 19,19* představuje nutnost programového spojení aktivního a kontemplativního života.

²⁶⁰ Viz. VERHEIEN, L. *La regle de Saint Augustin*. Paříž : Études augustiniennes. 1967. s. 417-37.

3.2. Specifika Augustinovy teologie

Zásadním specifikem teologie sv. Augustina je primát vůle nad intelektem. Cílem teologie je láska. Teologie není ani praktická ani teologická disciplína, ale vášnivě milující poznání a láska vede k dokonalosti křesťanského života. Je to láska daná Bohem a zaměřuje se zpět k Bohu a bližnímu. Láska se stává pravým garantem všech ostatních ctností a postupů v duchovním životě. Počátek lásky je počátek spravedlnosti a růst lásky je růstem spravedlnosti. Velká láska je velká spravedlnost a dokonalá láska je dokonalá spravedlnost.²⁶¹ (*De natura et gratia* 70.84). Podle Listu Římanům: *A naděje neklame, neboť Boží láska je vylita do našich srdcí skrze Ducha svatého, který nám byl dán.*²⁶²

Augustinus ve svém pokusu vystihnout podstatu vztahu Boha a člověka zdůrazňuje aktivitu Boží a nutnost lidské odpovědi v odevzdání se. Přináležitost k Bohu nemá nic společného se zničením a zkázou, ale vždy jen s jistým druhem bytí. Znamená opuštění stavu rozdělení, zdánlivé autonomie, konec bytí pouze pro sebe a v sobě. Představuje sebeztrácení, které je jediným možným způsobem sebenalezení. Podle: *Kdo nalezne svůj život, ztratí jej; kdo ztratí svůj život pro mne, nalezne jej.*²⁶³ A dále: *Neboť kdo by chtěl zachránit svůj život, ten o něj přijde; kdo však přijde o život pro mne a pro evangelium, zachrání jej.*²⁶⁴

Proto mohl sv. Augustin říci, že pravou obětí je civitas Dei (Boží stát), neboli lidstvo proměněné láskou, která zbožšťuje stvoření a je odevzdáním vesmíru do

²⁶¹ Srov McGINN, B. - MEYENDORFF, J. - RAITT, J. *Christian spirituality : High Middle Ages and Reformation*. New York : Crossroad Publishing, 1988. s. 63-74.

²⁶² Ř 5, 5

²⁶³ Mt 10, 39

²⁶⁴ Mk 8, 35

*Božeho vlastnictví. Bůh všechno ve všem (IKor 15,28) je tedy cílem světa, to je podstata oběti a kultu.*²⁶⁵

Prvním velkým teologem augustiniánského řádu je Giles Římský (+1316). Ve svém komentáři k sentencím Petra Lombardského píše: *jestliže si tedy přejeme vyhnout se zlému jednání, je pouze jediný možný lék, který máme, a to milost boží. Dovolit Bohu pohybovat námi, řídit nás a vést nás... protože když jsme pohnuti pouze svým vlastním vnímáním, tak nejsme schopni činit dobré skutky. Proto tedy, když chceme vytrvat v dobrém, tak jsme spíše činění než činící (pasivní než aktivní).*

3.2.1. Představitelé augustiniánské spirituality

Mistr Johannes Klenkok z Erfurtu (+1374) byl augustiniánský eremita – známe ho z jeho pražského působení jako Milíčova odpůrce žalobce v Avignonu, než se před svou smrtí přesvědčil o pravověrnosti Jana Milíče²⁶⁶ - mluví často o skutečnosti, že lidská vůle je řízena a uváděna v pohyb milostí boží, aby byla schopna vykonávat dobré skutky. Podobně jako jezdecký kůň je ovládán a řízen. (*regitur...agitur*).

Johannes Zachariae (+1428) je jedním z prvních augustiniánských profesorů na univerzitě v Erfurtu. Byl žákem Favaroniho v Bologni a jeho teologie byla vystavěna na apokalyptickém základu. Společně s dalším Favaroniho žákem – Bertoldem – vystoupil proti Husovi na koncilu v Kostnici.²⁶⁷ Ve své interpretaci pasáže Lukášova evangelia (*compelle intrare*): *Pán řekl služebníkovi: Vyjdi za lidmi na cesty a k ohradám a přinut' je, at' přijdou, aby se můj dům naplnil.*²⁶⁸

²⁶⁵ Viz. RATZINGER, J. *Duch liturgie*. Trnava : Dobrá kniha Trnava, 2005. s. 21.

²⁶⁶ Srov. WINTER, E. *Tisíc let duchovního zápasu*. Praha : Ladislav Kuncíř, 1940. s. 58.

²⁶⁷ Srov. SAAK, E.L. *High way to Heaven. The Augustinian Platform between Reform and Reformation, 1292-1524*. Leiden : 2002. s. 591.

²⁶⁸ Lk 14.23

Podle Johanna Zachariae se toto přinucení nestává násilným nepříjemným aktem, ale způsobem, ve kterém přiváděný zakouší radost. Jde o takové naklonění mysli, že se člověk svobodně rozhodne hledat Boha. Podle: *Nikdo nemůže přijít ke mně, jestliže ho nepřitáhne Otec, který mě poslal; a já ho vzkřísím v poslední den.*²⁶⁹ Důraz na pomoc boží milosti v duchovním životě tkví v augustiniánském přesvědčení, že lidské bytosti jsou následkem pádu téměř neschopny něco poznat a chtít. Johannes Zachariae je pak toho názoru, že vzpoura těla proti duchu je důvodem, proč není Bůh milován všemi lidmi na zemi.

Giles Římský (+1316) říká o zraněné lidské přirozenosti, že Adam poranil svoje přirozené mohutnosti (rozum a vůli) ne v tom smyslu, že by ztratil co je přirozené, ale že tyto mohutnosti učinil neschopné jakéhokoliv dobra, a staly se tak použitelné jen k hříchu. Lidské poznání je natolik zastřeno, že chápe omyl jako pravdu a mohutnost vůle je tak zesláblá, že dělat dobro jí činí potíže. Dobro můžeme konat jen tehdy, když jsme v milosti boží posvěcující a musíme stále bojovat s neřestmi.²⁷⁰

Albert z Padovy (+1323 nebo 1328) píše v *Liber predicationum super evangeliis dominicalibus*: Žádný žijící člověk není schopen důvěřovat své vlastní spravedlnosti ze čtyř důvodů: 1. Naše spravedlnost je nejistá, nikdo nemůže mít jistotu, zda jsou jeho skutky spravedlivé. 2. Naše skutky spravedlnosti jsou cizoložné, vždy v nich působí přítomnost hříchu. 3. Naše spravedlnost není pevná, protože každý může kdykoliv padnout. 4. Díla naší spravedlnosti nejsou potvrzena, neboť dříve musí být přednesena před přísným soudem Božím.

Tomáš z Villanovy (+1555), velký španělský kazatel, říká, že blahoslavení jsou ti, kterým Pán slíbí, že budou činit dobro. Ne však proto, aby uchovali své skutky

²⁶⁹ J 6, 44

²⁷⁰ McGINN, B. - MEYENDORFF, J. - RAITT, J. *Christian spiritualit : High Middle Ages and Reformation*. New York : Crossroad Publishing, 1988. s. 63-74.

čisté, ale ke slávě Ježíše Krista. On je ten, který dává život našim mrtvým činům svojí milostí a osvěcuje je, takže mohou být užitečné pro vnitřní duchovní život. Naše spravedlnost je tak ponížena a spravedlnost Boží velebena. Spravedlnost lidská je hodna opovržení jako věc, od které se člověk štítivě odtaňuje. Proto jak mnoho je vzato z našich zásluh, tak úměrně tomu je dáno milostí a ti, kteří nedůvěřují sobě a spoléhají se na Boha, zapomínají na vlastní dobré skutky a ty pak mohou být Bohem připomenuty. Také sv. Augustin v *Enchiridion 107.28* říká: *Všechny naše dobré skutky jsou dary boží.*

Augustin z Ankony (+1328) v závěrečné části svého velmi čteného díla: *Summa de ecclesiastica potestate* uvádí esej o duchovním životě a v *De amore Spiritus Sancti* pojednává o darech Ducha Svatého a mystických darech milosti.

Michael z Massy (+1337) napsal traktát *Tractatus de passione Domini*, rovněž velmi rozšířené a oblíbené dílo středověku. Jako přídavek k asketickým spisům sepsal *Život Kristův* ve formě meditací. Velký význam této práce spočívá v tom, že se stala nejdůležitějším zdrojem jednoho z děl pozdního středověku, jímž byl *Život Kristův*, od kartuziánského mnicha Ludolfa Saského (+1378), později lidově nazvaný *Kartuzián*. Jak velmi bylo v oblastech Španělska toto dílo oblíbené, dokládá Terezie z Avilly ve svém životopise, kde uvádí, že *Kartuziána* doporučuje sestřám jako vhodnou četbu, která prospívá duchovnímu životu. Ve Španělsku se tehdy skutečně *Kartuzián* četl s větší intenzitou, než jakou oblibu kdy získal svým *Nachfolge Christi* (Následování Krista) Tomáš Kempenský. Ovlivnil jak spiritualitu pozdního středověku, tak i novověk v osobě např. Ignáce z Loyoly.

Blahoslavený Simon Fidati z Cascie (+1348) náleží mezi výjimečné vůdce duchovního života. Jeho hlavní a často tištěné a citované dílo nese název *De gestis Domini Salvatoris*. Simon Fidati v něm představuje dokonalý morální model každého muže i ženy. Vzestup lidí k Bohu se děje skrze křesťanské ctnosti v devíti asketicko-mystických stupních. K místům, kde byly formulovány křesťanské

principy, náleží klášter Lecceto blízko Sieny. Tamější mniši patřili mezi okruh, který se vytvořil kolem Kateřiny Sienské. Anglický augustiniánský teolog William Flete strávil konec života v tomto klášteře a byl Kateřininým duchovním vůdcem v letech 1367-1373. Napsal dílo *De remediis contra tentationes*.

Němečtí augustiniáni, ovlivněni mysticismem, členové Sasko-Tübingenské provincie – Heinrich von Friermar, Herman von Schieldesche Jordan von Quedlinburg působili v Erfurtu.

Heinrich von Frierman (+1340) napsal traktát *De adventu verbi in metem, De adventu domini*, ve kterém ukazuje, jak jsou neřesti často považovány za ctnosti. Pojednává též o přirozených instinktech a na pohanskou (antickou) filosofii pohlíží s nadhledem. Je zajímavé v této souvislosti vzpomenout, že v této době působil v Erfurtu i Mistr Eckhart. Při příležitosti kázání, která pronesl na Vánoce, zmiňuje teologický motiv rození Krista v duši člověka. Jedná se o velice působivý projev, ve kterém přirovnává lidskou duši k Panně Marii, která prožívá proces neustálého rození Krista. Heinrich von Frierman poukazuje na to, že mystická jednota s Bohem je doprovázena a zakončena zvláštním druhem lásky Boží, kterou popisuje termíny: sžírající, zraňující a svazující láska. Mystické spojení se neděje podle přirozenosti, ale podle podobnosti a proměnění.

Herman von Schieldesche (+1370 nebo 1380) sepsal *Clastrum animae* pro klauzurní mnišky, a interpretoval Píseň písní ve smyslu života ctnosti, který je prodchnut nazíráním a mystickou zkušeností Boha. Jordan von Quedlinburg se stal vlivnou osobou v Německu a jeho knihy *Liber vitasfratrum a Meditaiones de passione Christi* byly brzy přeloženy do národního jazyka. Tento velký kazatel, užíval v mnoha svých kázáních Eckhartův Komentář na Jana a vymezoval se proti panteistickému mysticismu Bratří svobodného ducha.²⁷¹ Gyso z Kolína (+1409),

²⁷¹ Srov. MCGINN, B. - MEYENDORFF, J. - RAITT, J. *Christian spiritualit: High Middle Ages and Reformation*. New York : Crossroad Publishing, 1988. s. 65-70.

profesor v Kolíně nad Rýnem, napsal řeč s prvky mystiky. Matouš Saský (+1390) je též autorem asketicko-mystického díla s názvem *De triplici adventu Verbi*. Hybnou silou augustiniánské tvůrčí orientace v Německu 15. století je snaha o reformu a zniternění křesťanského života. Ve vznikajících dílech se také rýsuje úsilí o eliminaci a potlačení tehdejšího apokalyptického očekávání. Tuto skupinu autorů zastupují Oswald Reinlein z Norimberku (+1466), Konrád Zenn (+1460), Johann Dorsten (+1481), profesor univerzity v Erfurtu, Johann Paltz (+1511), Andreas Proles (+1503).

Významnou osobností německých augustiniánů byl Johannes Staupitz, nadřízený německé reformní organizace augustiniánů, generální vikář observantské kongregace, duchovní otec a přítel Martina Luthera.²⁷² Staupitz se narodil roku 1468 v Motterwitzu u Leisningu a zemřel 28.12.1524 v Salzburku. Pocházel ze saského šlechtického rodu, roku 1490 vstoupil do augustiniánského řádu a o sedm let později se stal představeným kláštera v Tübingen. V roce 1500 se stal doktorem biblistiky a roku 1502 byl pověřen kurfiřtem Fridrichem, aby se stal garantem zřizování univerzity ve Wittenbergu, právě po vzoru tübingenské univerzity. nadřízený reformní německé organizace augustiniánů. V letech 1502 až 1520 stál Staupitz v čele této deváté univerzity jako její první děkan. Roku 1512 zprostředkoval Lutherovi, se kterým ho pojil pevný přátelský vztah, místo profesora biblické exegeze. V letech 1503 až 1520 působil jako generální vikář observantské kongregace OESA, nová konstituce byla stanovena v Norimberku dne 25. května 1503. Řídil se v uplatňování reformních aktivit metodou Andrease Prolese. Napsal "*Constitutiones fratrum eremitarum S. Aug. ad apostolicorum privilegiorum formam pro Reformatione Alemanniae*", které byly schváleny na církevním sněmu v Norimberku roku 1504.²⁷³ Papež dopisem přislíbil nezávislost německých kongregací a posléze 15. prosince 1507 své rozhodnutí potvrdil bulou,

²⁷² O vztahu mezi Staupitzem a Lutherem pojednávám širěji v části *Řád obutých augustiniánů-eremitů*.

²⁷³ Kopii je možno spatřit v univerzitní knihovně v Jeně

kteřou nařídil unii Saské provincie s německou kongregací řádových řeholníků (Regular Observants). Tímto výnosem se všechny německé augustiniánské kláštery staly součástí řeholního řádu.²⁷⁴

Jacobus Legrand (+1414-15) představuje svým dílem *Sophiologium* originální pokus vyjádřit pravdu milosti Krista v národním jazyce. Apeluje proti neřestem a ohrazuje se vůči špatnému (ne dostatečně ctnostnému) životu kněží.

Španělským zástupcem augustiniánské duchovní tvorby je Bernard Oliver (+1348) *Excitatorium mentis ad Deum* je dílem, kde se výrazně projevují charakteristické prvky augustiniánské spirituality. Celá augustiniánská španělská škola je originální silně christocentrickou spiritualitou, založenou na Písmu svatém a díle otců, především sv. Augustina. Hlavním představitelem je Tomas Villanova, známý svým charismatickým vášnivým kázáním, který podstatně ovlivnil spiritualitu své doby. Jeho *Conciones* je jedno ze základních děl španělské duchovní literatury. Alfonz z Orosca (+1591), také hodně čtený autor, psal španělsky a jeho práce byly ihned tištěny a překládány do jiných jazyků. Portugalským představitelem je Tomáš od Ježíše (+1582), jeho poeticky úhledný spis v jazyce své země *Trabalhos de Jesus* došel brzy obliby pro svůj čtivý charakter. Zemřel ve vězení Maroka vzdálen mořem od své vlasti. Ludvík z Leonu (+1591), básník mystiky, se dostal do problému s inkvizicí. Jeho *De los nombres de Cristo* je biblicky hlubokou expozicí, vedoucí čtenáře k poznání a lásce Krista.²⁷⁵

²⁷⁴ Srov. KIENZLER, K. *Biographisch-Bibliographisches Kirchenlexikon*. Svazek X. s. , 1995. 1250-1253.

²⁷⁵ Srov. MCGINN, B. - MEYENDORFF, J. - RAITT, J. *Christian spirituality*. In: High Middle Ages and Reformation. New York : Crossroad Publishing. s. 70-74.

4. HISTORICKÝ VÝVOJ ŘEHOLNÍCH PRAVIDEL

Soubory řeholních pravidel jsou zahrnuty v *Corpus iuris canonici*, nejstarších sbírkách církevního práva. *Corpus iuris canonici* z roku 1917 vyděluje tématicce řeholí svou druhou knihu: *De personis* a druhou část *De religiosis* dále kánony 487-681. Řeholníky zde člení do tří skupin: 1. *ordines* (řády) 2. *congregationes religiosae* (řeholní kongregace) 3. *societates* (společnosti). *Corpus iuris canonici* z roku 1983 věnuje řeholím taktéž druhou knihu *De populo Dei*, třetí část a kánony 573-746. Pokračuje v systematizaci a přidává: 1. *De institutis vitae consecratae* (Instituty zasvěceného života) a 2. *De societatis vitae apostolicae* (O společnostech apoštolského života). Další rozdělení je potom na: 1. Předpisy společné všem institutům zasvěceného života, kánony 573-606 2. O řeholních institutech, kánony 607-709 3. O sekulárních institutech, kánony 710-730. Podle kánonů 578, 587 a 596 je termín pro označení řeholí, konstitucí a stanov tzv. *codex fundamentalis* (základní zákoník).²⁷⁶

4.1. Řehole sv. Pachomia (Regulas Pachomii)

Sv. Pachomius (286-346) ustanovil novou formu mnišského života (koinobiálního - společného), když okolo roku 320 zakládá první klášter mnichů v Tabennisi v Thebaidě. Soustřeďuje zde skupinky poustevníků, kterým předepisuje první pravidla pro společný život. Tato pravidla, která sv. Pachomius sepsal koptsky, se dochovala v překladu sv. Jeronýma latinsky a jsou to vůbec první pravidla společného života, jasně formulovaná a písemně potvrzená. Vychází z jediné autority, Písma Svatého. Tělem této řehole je soubor těchto předpisů: *Praecepta*, *Praecepta et Instituta*, *Praecepta atque Judicia*, *Praecepta et Leges*, dále sv. Pachomius ustanovil řeholí pro panny, *Regula ad virgines*.

²⁷⁶ Srov. BEJČEK, M. - BROŽ, J. ed. *Dějinný vývoj základních řeholí jako formy základního zákoníku řeholních institutů*. In: Sborník katolické teologické fakulty UK v Praze. Praha : Karolinum, 2000. s. 229-231.

4.2. Řehole sv. Basila Velikého (*Regulas Basilii*)

Sv. Basil Veliký (331-389) ve spolupráci se svým přítelem sv. Řehořem Naziánským (329-389) pocítili též naléhavost ustanovení pravidel a výsledkem se staly dvě řehole, lišící se délkou, tzv. *Asketikon*. Západ je poznal pod názvem *Řehole sv. Basila* a Východ jako *Oroi*. Pravidla měla své praktické určení v adresátu, tedy kappadockých mnišských společenstvích. Jednalo se o systém otázek a odpovědí, které svým charakterem naznačují zakotvenost v Písmu svatém jako hlavní autoritě. Větší sbírka má název *Regulae fusius tractatae*, *Regulae moralis* s 55 pasážemi a druhou menší sbírku *Regulae brevius tractatae* tvoří 313 otázek a odpovědí.

4.3. Galské mnišství a jeho řehole

Galské mnišství je reprezentováno sv. Martinem Tourským (316-397), který přináší z Východu na Západ životní styl sv. Pachomia a v roce 360 zakládá první francouzský mnišský klášter v Ligugé. Misijní působení sv. Martina v Gálii bylo velmi úspěšné, jako biskup založil velmi mnoho poustevn a v roce 372 klášter v Marmoutiers. Kláštery však zatím fungovaly bez stanovených řeholních pravidel. Sv. Honorát (430), biskup v Arles, založil v roce 410 klášter v Lérins a vypracoval vlastní jakousi před-řeholi, určující tradici mnišského života na východě Gálie. Z tohoto prostředí pak vyplývá Řehole svatých otců Serapiona, Makaria, Pafnutia a dalšího Makaria (*Regulas patrum Serapionis, Macarii, Paphnutii et alterius Macarii*), dále *Makariova řehole* od opata Porkária a *Druhá řehole otců*.

Následuje řehole, kterou vypracoval opat Marinus, tedy *Východní řehole*, která patří již do dvacátých let 6. století. Synoda v Clemontu roku 535 stojí za vytvořením *Třetí řehole otců*. Sv. Cesarius je dalším pokračovatelem ve formování lérinského způsobu pravidel společného života svými *Řeholemi mnichů* (*Regula ad monachos*) a *Řeholí panen* (*Regula ad virgines*), kde se propojuje tradiční lérinský

duch s učením sv. Augustina. Nejvíce ovlivnil sv. Augustin Řeholi opata Eugipia, která vznikla kolem roku 530. Známe též *Reguli Tarnantensis*, jež pochází z tvůrčí dílny neznámého autora.²⁷⁷

V 5. století vzniká v prostředí jurských hor duchovně příbuzný typ mnišství, které známe jako učení jurských otců, kteří se oddali coinobiálnímu životu v klášteře Condat. Kolem roku 435 odchází Romanus Antónios a jeho bratr Lupicinus z latinské části římské říše pouště jurského pohoří, aby tam vedli život modlitby a odříkání. V *Životě jurských otců*, tak jak ho zaznamenává neznámý autor (pravděpodobně byl členem mnišské komunity při klášteře Condat, minimálně tam jistou dobu pobýval), se kromě hagiografického tónu objevuje i náznak hodnocení společenské a politické situace doby. Invaze barbarských kmenů do Panonie a deportace obyvatelstva, nájezdy Alamanů do jižní Gálie zablokovaly totiž mnichům jejich solnou stezku.²⁷⁸

Některé pasáže tohoto díla prostoupily posléze i základ benediktýnské řehole. Jsou to např. přístup k práci podle zásad mnišství *laborum manum* vlastníma rukama, dále povinná večerní bohoslužba, opat má kontrolovat *lecta* (lože) mnichů, zda-li se tam neskrývá soukromý majetek, které jsou jurským otcům a benediktýnům společné. Dalším takovým znakem byl podobný oděv a zákaz přijímání darů od návštěv klášteře.

Sv. Jan Kassián (360-430) se zasloužil o vznik mužského a ženského klášteře v Marseille - St. Victor a St. Sauveuroce. Jak si představoval správný způsob společného života, vyjádřil ve spisech *De institutis coenobitorum et De octo principalium vitiorum remediis*, kde uvádí osm neřestí, kterými je mnich

²⁷⁷ Srov. BEJČEK, M. - BROŽ, J. ed. *Dějinný vývoj základních řeholí jako formy základního zákoníku řeholních institutů*. In : Sborník katolické teologické fakulty UK v Praze. Praha : Karolinum, 2000. s. 229-233.

²⁷⁸ Srov. KOUPIL, M. *Život jurských otců*. Praha : Břevnov, 2003. s. 32.

ohrožován a proti nimž musí rázně zakročit. Dále zmiňuje pravidla klášterů na Východě. Ze čtyř knih tohoto spisu později vzniká Řehole svatého Jana Kassiána. Pojetí autority, ke kterým se má podle Jana Kassiána řehole odkazovat, se však výrazně liší od dosavadního pojetí. První čtyři knihy těchto Institucí byly pak neznámým autorem shrnuty do mnišské řehole, Řehole svatého Jana Kassiána. Druhý spis - *Collationes Patrum* - obsahuje 24 rozhovorů s představiteli egyptského anachoretismu. Ve 4. kapitole 18. rozhovoru odvozuje sv. Jan Kassián coenobiální život jen z jediného principu, totiž z autority staršího či představeného. V osmi rozhovorech se také snažil v tehdejších západních klášteřích odstranit nejednotu.

Typ mnišství podobný lérinskému se v polovině 5. století vyvinul v horách Jury, západně od Ženevského jezera. Zde vznikl významný klášter Condat. Z asketických poustevníků se postupně vytvořilo cenobitské společenství, které však vytvořilo vlastní řeholi až na začátku 6. století.

4.4. Řehole sv. Augustina

Sv. Augustinus (354-430) se stal zřizovatelem kláštera v Hippu hned po svém zvolení do biskupského úřadu roku 396. Inspirací mu byl zahradní klášter v Tagastě, který společně s přáteli založil v roce 389. Klášter však neměl řeholní sliby, naplňoval ideál společného vlastnictví a *monasterium clericorum, vita communis*. Do roku 395 sepsal svá pravidla společného života *Libellus*, později nazvané Řehole svatého Augustina.

Augustinus vychází z Písma a především Skutků apoštolských, které se stávají základní páteří jeho Regulí. Byla vytvořena zkrácená podoba *Regula ad servos Dei (Praeceptum)*, rozdělená na 11 kapitol. Je uvedena slovy: *Haec sunt quae ut observetis praecipimus*. V 8.stol vzniká tzv. *Regula tertia*, její delší podoba, která je uvedena slovy: *Ante omnia, fratres carissimi*. Původní uspořádání bylo později rozděleno do 12 kapitol. Obsahuje úvodní věty z *Ordo monasterii* a celý text

Praeceptum. Podle sv. Augustina později vznikají řeholní kanovníci jako řeholní kněží, kteří žijí při biskupství.

Winfried Humpfner představuje Augustinovy regule ve dvou oddělených textech. První text existoval sám o sobě o několik let dříve než první pravidlo sv. Augustina a tvořil potom s dnešním platným druhým textem po sedm století pravidlo sv. Augustina. Augustin se po svém křtu vrátil zpátky do Afriky. S mništvím se seznámil v Miláně a pozoroval ho i v Římě, protože sám inklinoval k mnišskému způsobu života. Zřídil společně se svými přáteli první klášter v římské Africe.

Je pravděpodobné, že ještě v průběhu prvního roku klášterního společenství ve svých pravidlech, tedy prvním textu, podchytil a ukotvil základní zásady a principy, které představuje v zaníceném líčení dílem *De moribus ecclesiae catholicae*, c. 31-33.

Oba dokumenty pramení ze stejného principu. Tato nejstarší pravidla Západu obsahují také nejstarší pořádek církevního dne. První hlas ještě chybí, protože byl zaveden poprvé v Betlémě roku 382, a v Itálii, když tam sv. Augustin pobýval, byl tenkrát ještě neznámý.²⁷⁹

O několik let později Augustin tyto krátké Regule rozšířil. Jejich účelem bylo postihnoutí podstaty každodenního života kláštera, stanovení a objasnění úkolů a povinností asketicko-morálního charakteru pro mnišské společenství. Doposud není proces vzniku řehole sv. Augustina zcela osvětlen. Za výchozí jsou považovány čtyři spisy:

1. *Regula prima (Regula consensoria)*
2. *Regula secunda (Ordo monasterii, OM či Disciplina monasterii)*
3. *Regula tertia (Regula ad servos Dei, RA či Praeceptum)*
4. *Epistola 211, EA*

²⁷⁹ Srov. URS von BALTHASAR, H. *Die grossen Ordensregeln*. Leipzig : Benno Verlag, 1976. s. 47-173.

K prvému je třeba poznamenat, že autenticita textu je považována za spornou, na což poukázali již Mauríni. V případě *Regula secunda* a *Regula tertia* se jedná bezesporu o spisy, jejichž autorem je skutečně sv. Augustin. Oba texty v naznačeném pořadí (tedy OM-RA) dokumentuje již počátkem šestého století Caesarius z Arles a takto je akceptuje i Benedikt z Nursie.²⁸⁰ *Epistola 211* obsahově odpovídá *Regula tertia*, určené řeholnicím, kterým je na počátku uděleno napomenutí.²⁸¹

Prvky Augustinovy řehole je možné objevit v dalších nově vznikajících řádech jako jsou premonstráti (1121), trinitáři (1198), špitálníci kanovníci sv. Ducha (1195), dominikáni (1216), mercedáři (1223), serviti (1233), křižovníci s červenou hvězdou (1233), antonité (1095), Apoštolští klerikové svatého Jeronýma (1360), jeronymité kongregace svatého Petra z Pisy (1380), zellité (alexiáni), z počátku řehole sv. Benedikta, kterou nahrazuje po čase Augustinova řehole, theatini (1524), Řeholní klerikové Kamilla z Lellispro pomoci nemocným (1534), milosrdní bratří (1540), piaristé (1597).

Důvod, proč se právě řehole sv. Augustina rozšířila jak v klášterním, tak i laickém prostředí, má odpověď ve své univerzálnosti. Pokud chápeme řeholi jako návod či způsob *jak žít a jak spolužít*, vytvořil ho sv. Augustin svým požadavkem naplnění ideálu křesťanské obce ze Skutků apoštolských: *Všichni, kdo uvěřili, byli jedné mysli a jednoho srdce a nikdo neříkal o ničem, co měl, že je to jeho vlastní, nýbrž měli všechno společné. Boží moc provázela svědectví apoštolů o vzkříšení Pána Ježíše a na všech spočívala veliká milost. Nikdo mezi nimi netrpěl nouzí, neboť ti, kteří měli pole nebo domy, prodávali je, a peníze, které utržili, skládali apoštolům*

²⁸⁰ Winfried Humpfner podporuje teorii o autenticitě OM i RA, avšak Lucas Melchior Verheijen se domnívá, že spis OM je dílem Alypiovým.

²⁸¹ I zde se oba badatelé neshodují: Zatímco W. Humpfner za autora listu označuje Fructuosa z Bragy (7.stol.), L.M. Verheijen má za to, že se jedná o autentický list, napsaný Augustinem do ženského kláštera v Hippu.

*k nohám. Z toho se rozdávalo každému, jak potřeboval. Proto nejmenujte nic svým vlastnictvím, nýbrž všechno necht' vám náleží společně.*²⁸² RA k.1²⁸³

Je to především harmonizace jednoty srdcí a duší společně v Bohu (tento cíl si klade též ve své řeholi sv. Pachomius) a spolupobývání ve svornosti. Jak jinak dosáhnout zářivého ideálu jednoty na cestě ve společnosti druhých, než zásadním odvrhnutím hašteřivé neskromnosti? V pokoře a odpovědnosti nejen za své kroky, duchovním spěním výš prostřednictvím studia spatřuje sv. Augustin svůj návod, jak toho lze dosahovat způsobem, který je v lidských silách. Augustinův „univerzální návod k užití jak žítí“ ovšem svou nenáročnost skýtá pouze zdánlivě. Ve skutečnosti praktického použití je aplikování těchto základních pravd v životě jednotlivců zasazených do obecenství s druhými nesmírně obtížné. To si v poměrně krátkém čase jistě uvědomí každý, kdo se na podobnou cestu vydává.

Augustiniáni eremité a augustiniáni kanovníci rozlišeností navazují na své pojetí dvou stylů Augustinova řeholního života. Eremitům je blízký *zahradní klášter*, který založil sv. Augustin nedlouho po vysvěcení na kněze za výrazné podpory biskupa v Hippu Valeria, který k tomuto počínu dal nejen svůj souhlas, ale i půdu. Zde společně s laickými mnichy usiloval sv. Augustin o život v duchu sv. apoštolů.

Augustiniáni kanovníci mají své duchovní kořeny orientovány do Episcopia v Hippu, kláštera *monasterium clericorum*, který se svou náplní zasazoval o učitelské poslání. V jeho zdech vyrůstal mladý klérus a zahrnoval nejen mnichy Hippa, ale celé severní Afriky.²⁸⁴

²⁸² Sk, 4, 32nn.

²⁸³ Srov. MARROU, H. *Svatý Augustin*. Řím : Křesťanská Akademie, 1979. s. 145-190.

²⁸⁴ Srov. MARROU, H. *Svatý Augustin*. Řím : Křesťanská Akademie, 1979. s. 145-190.

4.5. Řehole sv. Benedikta

Sv. Benedikt z Nursie (480-547) bývá nazýván otcem a zákonodárcem západního mnišství, založil kláštery v Subiacu, potom odešel na horu Monte Cassino, kde v roce 529 založil svůj velký klášter, pro který okolo roku 530 napsal svá pravidla, známá jako Řehole sv. Benedikta (*Regulas Benedicti, Regula monasteriorum*), která si bere za základ a doslova cituje *Mistrovu řeholi (Regula Magistři)* z počátku 6. století. Rozsahem je Benediktovo zpracování podstatně kratší, obnáší asi třetinu své předlohy. Sv. Benedikt definuje coenobiální uzpůsobení takto: *Být coenobitou znamená sloužit pod řeholí a opatem*. Originál tohoto textu podlehl požáru Monte Cassina v roce 896. V roce 787 byl však proveden opis, podle kterého byl v 9. století pořízen další opis pro opatství v Reichenau, který se dnes nachází v opatství St. Gallen ve Švýcarsku. Benediktovu řeholí postupem doby přijala i většina klášterů západní církve. Vychází z ní i *řehole svatého Chrodeganga*, která připouští ponechání společného majetku, pravidla se zde označují jako kánony a život podle nich jako *vita canonica*. Z této řehole byla v Cáchách roku 816 vytvořena rozšířením synodou Cášská řehole (*Regula Aquisgranensis*).

Byla uložena předpisem všem katedrálám a kostelům francké říše a stala se základem budoucích řeholních kanovníků. Sv. Kolumbán (540-615) působil misijně v Evropě a zakládal mnišské kláštery (Luxeuil v roce 590, Bobbio v roce 612), jímž dával svou řeholí, tzv. *Regula monachorum*. Kláštery založené sv. Kolumbánem přijaly později řeholí sv. Benedikta.

4.6. Reforma v 9. až 12. století

Benedikt Aniánský (750-821) je asi prvním reformátorem mnišství na Západě. Klade důraz především na (*Opus Dei*) modlitbu a četbu před manuální prací. K

jeho významným spisům náleží: *Liber ex regulis diversorum patrum collectus*, *Codex regularum* (soubor starých mnišských řeholí) a *Concordia regularum*.

Na Východě v Konstantinopoli reformoval mnišství dle Řehole sv. Basila svatý Theodor Studida (759-826).

Kníže Vilém z Akvitánie roku 910 založil benediktinský klášter sv. Petra a Pavla v Cluny v Burgundsku a svěřil ho přímé ochraně papeže, čímž klášter iurisdikčně nepodléhal biskupu, což napomohlo k rozvinutí clunyského reformního hnutí. V roce 963 byla na hoře Athos založena mnišská kolonie.

Během 11. století vznikaly snahy o reformu duchovního a řeholního života v církvi, které vycházely z benediktinského prostředí (Cluny, Hirsau) a rodila se nová hnutí poustevnické, kanovnické a rytířské orientace.

V roce 1098 reformou řádu benediktinů vznikl díky sv. Robertovi z Molesme řád cisterciácký. Sv. Štěpán Harding (1059-1134), třetí opat kláštera v Citeaux (1109-1133), vypracoval společně s ostatními opaty cisterciáckého řádu statuta *Charta caritatis*, která ještě prošla dalším vývojem.

Štěpán z Thiersu (1050-1124) založil okolo roku 1076 gradmontský řád, který vycházel z řeholí sv. Benedikta i Augustina.

Sv. Bruno (1030-1101) založil v roce 1084 řád kartuziánů s Řeholí sv. Benedikta a Robert d'Arbrissel (1045-1116) v roce 1101 dal vzniknout řádu fontevraultskému, taktéž s benediktýnskou řeholí. Vznikly také nové řeholní kapituly s Řeholí sv. Augustina a tím postupně řád řeholních kanovníků sv. Augustina s jeho kongregacemi.

Sv. Norbert ze Xanten (1080-1134) založil v roce 1120 řád premonstrátů s Řeholí sv. Augustina, který schválil papež Honorius II. 16. února 1126 bulou *Apostolicae*

disciplinae spectantes. Potvrzení přijetí staré řehole udělil i papež Inocenc III., 27. července 1198 bulou *In eminenti Apostolicae Sedis specula: Ecclesia, secundum beati Augustini regulam, et dispositionem recol. memoriae Norberti quondam Praemonstratensis ordinis institutoris, et successorum suorum, in candido habitu institutus esse dignoscitur, per omnes eiusdem ordinis Ecclesias perpetuis temporibus inviolabiter observetur, et eiusdem penitus observantiae,*²⁸⁵

V Anglii vnikly tzv. gilbertini s augustiniánskou řeholí a dále pak špitální bratrstva a rytířské řády. Řád a Řeholi svatého Jana z Mathy schválil papež Inocenc III. v 9 bodech 17. 12. 1198 bulou *Operante divinae dispositionis clementia*. Trinitáři byli původně založeni jako řád řeholních kanovníků, 15. prosince 1609 se vřadili mezi řády žebravé. V Anglii napsal ve 13. století neznámý augustiniánský kanovník spis *Ancrene Wisse (Průvodce pro poustevníky)* pro poustevnice, které se usadily v odloučení od světa, věnovaly se modlitbě a meditaci. Spis obsahuje v sedmi oddílech pokyny pro duchovní život a v osmém se věnuje ostatním oblastem života. Např. každá řeholnice měla mít podle těchto regulí ve své cele vlastní okno, které vedlo do chrámu. Měly přísný zákaz vlastnit zvířata jako domácí mazlíčky.²⁸⁶

Lze říci, že všechny nové řády vzniklé či založené do konce 12. století, přijaly řeholi buď sv. Augustina nebo sv. Benedikta a později následkem rozhodnutí IV. Lateránského koncilu,²⁸⁷ který byl zahájen za účasti 412 biskupů a více než 800 opatů a převorů v listopadu 1215, ve svém 13. kánonu jasně stanovil, že pro řeholní komunity nesmí existovat jiná řehole než Benediktova a Augustinova. Tím

²⁸⁵ Viz. BEJČEK, M. - BROŽ, J. ed. *Dějinný vývoj základních řeholí jako formy základního zákoníku řeholních institutů*. In : Sborník katolické teologické fakulty UK v Praze. Praha : Karolinum, 2000. s. 238.

²⁸⁶ Srov. *The Ancrene riwle*. London : Burns and Oates, 1963. s. 41.

²⁸⁷ „*Ne nimia religionum diversitas gravem in ecclesia Dei confusionem inducat, firmiter prohibemus, ne quis de caetero novam religionem inveniat, sed quicumque voluerit ad religionem converti, unam de approbatis assumat. Similiter qui voluerit religiosam domum fundare de novo, regulam et institutionem accipiat de religionibus approbatis. Illud etiam prohibemus, ne quis in diversis monasteriis locum monachi habere praesumat, nec unus abbas pluribus monasteriis praesidere*”

se koncil bránil vzniku nových řeholí a řádů. Toto opatření vzešlo mimo jiné z nutnosti ochrany církve před soustavným šířením heretických a bludných učení albigenských, katarů a bogomilů. Hereze prostoupila všechny vrstvy obyvatelstva a šlechta začal zabírat církví majetek. Odpovědí církve bylo vyslání misionářů a této služby se úspěšně zhostil mezi jinými sv. Dominik.

4.7. Řehole sv. Dominika

Právě na základě tohoto kánonu bylo sv. Dominikovi doporučeno papežem Inocentem III. přijetí již existující řehole a sv. Dominik se rozhodl pro Řeholi sv. Augustina, která byla později doplněna některými pravidly premonstrátů. Dne 22. prosince 1216 byl řád potvrzen bulou *Religiosam vitam eligentibus* papeže Honoria III. a následující bulou *Gratiarum omnium* z roku 1217 jsou jeho členové označeni jako *fratres praedicatores*, bratři kazatelé.²⁸⁸

4.8. Řehole sv. Františka

Řehole sv. Františka byla dne 16. dubna 1209 ústně schválena papežem Inocencem III. Sv. Františkovi z Assisi (1181-1226) potvrdil řád papež Honorius III. 29. 11. 1223 bulou *Solet annuere*. Sv. František sestavil i řeholi pro terciáře, laiky žijící ve světě. První Řehole sv. Františka, schválená papežem Inocencem III., se nedochovala, ale je obsažena v rozšířené verzi tzv. *Neoficiální řehole*. Chronologický výčet řeholních pravidel podle doby sepsání obsahuje: *Způsob života pro sv. Kláru a její sestry*, *Řehole pro poustevny*, *Nepotvrzená řehole a Řehole*. Pravidla *Způsob života pro sv. Kláru a její sestry* z roku 1212-1213 se ve spisech sv. Františka nedochovala, ale sv. Klára uvádí celé znění v 6. kapitole své *Regule*. *Řehole pro poustevny*, které vznikly asi v letech 1217-1221, jsou patrně původním Františkovým textem. Podařilo se mu spojit poustevnické ústraní

²⁸⁸ BUBEN, M. M. *Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích III.* sv. I. Praha : Libri, 2006. s. 19-21.

s bratrstvím. Označení „poustevník“ nepoužívá vůbec. Zmiňuje se o bratřích, kteří žijí v poustevnách, tudíž by bylo vhodnější spis pojmenovat v souladu s rukopisy: *O zbožném přebývání v poustevnách*, či *Jak mají bratři žít v poustevnách*. *Nepotvrzená řehole* vznikala postupně mezi lety 1210-1221 a svým charakterem vyjadřuje spíše způsob života, než pevné stanovy.²⁸⁹

V roce 1212 založila sv. Klára (1194-1253) společně se sv. Františkem z Assisi řád klarisek, které se do roku 1219 řídily podle krátké Františkovy řehole. Potom obdržely od kardinála Hugolína přísnou řeholi, vycházející ze základu benediktýnské řehole, kterou potvrdil papež Inocenc IV. v roce 1245, za dva roky ji znovu potvrdil a stanovil mírnější pravidla, nicméně řehole se nerozšířila. Sv. Klára proto sepsala řeholi, která byla nakonec schválena papežem Inocencem IV. 9. srpna 1253 bulou *Solet annuere Sedes Apostolica*.

Řehole sv. Kláry je syntézou původních koncepcí sv. Františka, kardinála Hugolína a papeže Inocenta IV. a rychle se rozšířila. Františkánské hnutí se velmi rychle šířilo a koncem roku 1230 překročili bratři řádu františkánů i hranice českých zemí. K výrazným osobnostem ženské františkánské spirituality patří sv. Anežka, duchovní sestra sv. Kláry, díky níž byl řád do Čech uveden.²⁹⁰

4.9. Jednotlivé řehole vycházející z pravidel sv. Augustina

Např. karmelitánská řehole byla sepsána pro poustevníky z hory Karmel Albertem Avogadrem, patriarchou jeruzalémským (1150—1214). Řeholi (*Formula vitae*) sestavenou okolo roku 1210 schválil 30. ledna roku 1226 papež Honorius III. bulou *Ut vivendi normam*.

²⁸⁹ Srov. *Edizioni Porziuncola, Fontes franciscani. Assisi 1995*. Olomouc : ŠTIVAR, J. 2004.

²⁹⁰ *Historia Franciscana. Katalog výstavy*. Praha : Provincie bratří františkánů, 2004. s. 4.

Paulánská řehole byla sepsána sv. Františkem z Pauly (1436-1507), který založil okolo roku 1454 řád nejmenších bratří. Definitivně byla potvrzena papežem Juliem II. 28. 7. 1506 bulou *Dudum ad sacrum Ordinem Minimorum*. Další nově založené řády přijímaly schválené řehole a s nimi byly i potvrzovány.

4.10. Přejchod od řádů ke kongregacím

V období obnovy v průběhu 16. století vzniká i nový způsob zasvěceného života, řeholní klerikové. Řehole svatého Ignáce - Sv. Ignác z Loyoly (1491-1556) ruší povinnost společného chóru i hábitu a ke schválení jeho řádu a řehole (*Formula instituti*) došlo za papeže Pavla III. 27. září 1540 bulou *Regimini militantis Ecclesiae*.

Řád voršilek - sv. Anděla Mericiová (1474-1540) založila v roce 1535 v Brescii společnost sester s Řeholí sv. Augustina, která byla potvrzena a uznána v roce 1612. Řád klarisek-kapucínek vznikl jako reformovaný řád klarisek roku 1538.

Sv. Jana Františka de Chantal (1572-1641) a sv. František Saleský (1567-1622) založili v roce 1610 společnost sester jako moderní ženskou kongregaci bez přísné klauzury. Původní záměr nebyl zrealizován a v roce 1618 byla tato společnost uznána papežem Pavlem V. jako kontemplativní řád Navštívení Panny Marie s přísnou klauzurou.

První ženskou kongregaci s Řeholí sv. Ignáce a bez přísné klauzury založila okolo roku 1621 Angličanka Marie Wardová (1585-1645). Dcery křesťanské lásky jsou Druhou ženskou kongregací, byly založeny 29. listopadu roku 1633 sv. Luisou de Marillac (1591-1660) a sv. Vincentem de Paul (1581-1660). Řád Milosrdných sester sv. Karla Boromejského je třetí nejstarší ženskou kongregací, která vznikla v roce 1652 v Nancy. První laická kongregace školských bratří byla založena v roce 1684 sv. Janem Křtitelem de la Salle (1651-1719). K laickým řeholním kongregacím řadíme dnes i malé bratry Ježíšovy, byli potvrzeni v roce 1968.

5. RODINA AUGUSTINIÁNSKÝCH ŘÁDŮ

5.1. Řád řeholních kanovníků sv. Augustina²⁹¹

Znakem Kongregace sv. Salvátora Lateránského je červený štít s devíti stříbrnými břevny, modrá zlatě lemovaná routa a v ní hlava Kristova. Někdy se jako štítonoš objevuje orlice.

Znakem Konfederace řádu řeholních kanovníků sv. Augustina se stal zlatý segmentový kříž s šesti stříbrnými hvězdami v červeném poli. Je znakem všech kongregací spojených pod primaciálním opatem.

Základním oděvem augustiniánů kanovníků je bílý talár s cingulem téže barvy a s kolárkem. Následuje černá mozeta s malou kapucí. Od 18. století užívali augustiniáni, zvláště mimo klášter, i černou kleriku. V chóru si oblékali koženou mozetu, později pak na základě papežského privilegia při slavnostnějších příležitostech červenofialovou mozetu s malou kapucí, opati biret fialové barvy. Při slavnostech nosili almuci (*almutium*), tj. široký límec z vlny nebo z kožešiny šedé barvy, který jako krátký pláštík pokrýval ramena až k loktům a který byl podšit karmazínově červenou látkou. Zvláštností augustiniánských kanovníků je *sarocium* (tzv. písnička), tj. dlouhý a úzký pruh (páska) z bílého plátna, který byl zavěšen na krku a splýval vpředu i vzadu k levému boku, kde byl svázán v uzel. Odtud pochází lidové pojmenování „písničkáři“.

Řád je organizován do jednotlivých řádových domů, kanonií. Ty jsou propojené pouze společnou řeholí. Jurisdikčně existují jako zcela samostatné správní celky s vlastními statuty a jejich členové se nazývají kapituláry. Obvyklé je řeholní

²⁹¹ Názvy a zkratky řádu řeholních kanovníků sv. Augustina: Can. reg., R. S. A., Sacer et Apostolicus Ordo Canonicorum Regularium S. Augustini, Ordo Canonico-regularium S. Augustini, Canonici regulares S. Augustini, Ordinis canonicorum regularium sancti Augustini, Augustiner Chorherren, Augustiniánští kanovníci, Kanovníci-augustiniáni

jméno a kapitulárove některých kanonií mají před jménem označení D. (tj. Dóm.). Kanonie se sdružují do kongregací (tzv. *congregatio monastica; plurim monasterium sub iuris inter seconuinctio sub eodem superiore*). V současné době je jich osm a jsou spojeny od roku 1959 v jednotné konfederaci (*Sacer et Apostolicus Ordo Canonorum Regularium S. Augustini, C. R. S. A.*) s opatem primasem, který sídlí na Via Federico Torre 21, Roma. V Praze na Karlově vzhledem ke královskému založení je v čele kanonie arcioopat. Pokud má klášter méně než šest členů, jedná se o filiální dům s hlavou - převorem.

Historická etapa vzniku a vývoje řádu souvisí s tendencemi klášterů v průběhu 8. století, kdy se utváří vyhraněná specifika na společném poli snah o naplňování evangelijního ideálu. Chrodegang z Met (8. stol.) ve svých Regulích (*Regula canonicorum*, 755), které vycházejí z řehole sv. Benedikta, naznačuje distinkci mezi ideálem společného života praktikovaném mnichy na jedné straně a stylu kanovnícké instituce (benediktinská orientace) na straně druhé.

V Cáchách na popud Ludvíka Zbožného v *Institutio canonicorum Aquisgranensis* z roku 816 je zřetelně pojato rozlišení na *vita canonica* a *vita monastica*. Základ je společný, ovšem *vita canonica* v sobě obsahuje jistou benevolenci ve stravování a především odklon od ideálu společného vlastnictví. Obtížnost majetku v mnišském životě se později projevila v 11. století, kdy po pociťovaném úpadku nastupuje opět směřování k prvotním ideálům. Řád kanovníků sv. Augustina se vyvinul v 11. století z katedrálních a kolegiálních kapitul, podnětem reformy se stalo zakládání nových opatství s patronací sv. Augustina.

Reformní proceduru v oblasti instituce nastartoval 1059 na synodě v Lateránu budoucí papež Řehoř VII. a v jeho stopách kráčel i následující papež Urban II. Postupné prosazování Augustinovy řehole vrcholí průkazně v roce 1067 v Saint-Denis, kdy je učiněna závaznou pro způsob života řeholních kanovníků. Na rozdíl od dómských a kolegiálních kapitul se augustiniánští kanovníci zřekli nadobro

soukromého majetku a byla stanovena pevná pravidla pro společné soužití. Odtud název *caninici regulares*.

Mezi lety 1070 až 1130 dochází k utváření stanov závazných pro spojování kanovníckých klášterů do kongregací. Mezi centry, které se podílely na vzniku kongregací, lze uvést klášter svatého Rufa v Avignonu, sv. Viktora v Paříži, po čase i reformovaný roudnický klášter v Čechách, mezi další významné patří kongregace sv. Jana v Lateráně, Panny Marie v Porto v Ravenně, reformní tendence v Marbachu, Salzbachu, Rottenbuchu, Řezně. Reforma se dále rozšiřovala do Anglie a Dánska. V Anglii vznikla kongregace kolem kláštera Sempringham, který 1131 založil sv. Gilbert. Klášter v Prémontré, u jehož základů stál sv. Norbert z Xantén. Z původně augustiniánské řehole se přerodil po čase v samostatný řád premonstrátský.

Z hlediska rozkvětu liturgie a pastorače byl klášter sv. Viktora v Paříži tím nejvýznamnějším buditelem. Pro další vývoj v oblasti augustiniánsko-kanovnícké reformy se stala významnou konstituce Benedikta XII. z roku 1339 *Ad decorem ecclesiae* a její požadavek na tvorbu kongregací, úsilí v duchovním studiu a společné vlastnictví. Následuje vznik Windesheimské kongregace, Lateránské kongregace a Renanské kongregace.

V humanismu se stal řád augustiniánů kanovníků velice aktivním šířitelem humanistických ideálů. Gerhard Groote výrazně ovlivnil hnutí obnovy duchovního života *Devotio moderna*. Tento kazatel evangelijní chudoby založil spolu s obdobně smýšlejícími druhy bratrstvo laiků, nazvané Bratři společného života nebo Bratři dobré vůle. Velmi s tímto směrem obnovy sympatizoval Tomáš Kempenský a stal se i jeho členem a propagátorem této obnovené zbožnosti zvláště svým dílem *Imitatio Christi*. Po jistém čase zamířil do kanonie St. Agnetenberg a stal se zde převorem. V současnosti řád usiluje o jeho blahořečení.

Korouhev pokračovatele od svého učitele převzal Florentius Radevinus (1350-1400), kterému se podařilo založit konvent řeholních kanovníků sv. Augustina ve Windesheimu. Duchovní směr, který určil Gerhard Groote, spočívající v důslednějším následování Krista ve stopách evangelia, zde došel beze zbytku svého naplnění. K intencím Windesheimského kláštera se vzápětí připojily další tři kláštery a tak roku 1399 byla papežem Bonifácem IX. schválena výše zmíněná Windesheimská kongregace.

Papež Martin V. (pontifikát 1417-1431) soustředil řeholní kanovníky do jedné kongregace s lateránskými privilegii. Evžen IV. posléze Lateránskou kanonii obnovil a roku 1445 sem na jeho žádost přicházejí kanovníci z Frisionarie pod jménem kanovníci lateránští, potom sv. Salvátora.

Dalším krokem vpřed byla plná exempce, udělená augustiniánům dne 17. srpna roku 1477 papežem Sixtem IV. (pontifikát 1471-1484), která zahrnovala vyjmutí klášterů, kostelů a řeholníků z pravomoci legátů, nunciů, biskupů, arcibiskupů a zproštění daní, papežských desátků, osvobození od biskupských vizitací. Právním mohli spravovat farnosti a užívat přenosné oltáře. Papež Julius II. (pontifikát 1503-1513) potvrdil řádové stanovy a Papež Pius V. propůjčil dne 23. prosince roku 1570 řeholním kanovníkům lateránské kongregace sv. Augustina právo přednosti hned po světském kléru před jinými řeholníky.

Vzestup řádu nekompromisně zastavila a na cestu sestupnou orientovala anglická reformace. Jindřich VIII. se totiž postaral o zrušení klášterů, opatství a převorství ve svém království. Taktéž Josef II. svými reformami přistříhl křídla svébytnosti augustiniánskému řádu. Francouzská revoluce 1789 se postarala o dokonání francouzských klášterů bez pardonu. Pouze Švýcarsko a Itálie byly ke svým řeholníkům poměrně milosrdní.

Do zemí českých přivedl řád pražský biskup Jan IV. z Dražic, který poznal augustiniánské kanovníky v klášteře sv. Rufa na předměstí Avignonu.²⁹² Setkal se s nimi také v severní Itálii a cítil se jejich způsobem života velmi inspirován. Na jeho snahy o stabilizaci řádu u nás a vytvoření kanonie však město Pražské reagovalo odmítavým způsobem. Proto pražský biskup realizoval svůj záměr na svém biskupském panství v Roudnici (1333). Následovalo opatství na nově založeném Novém Městě pražském, o což se zasloužil Karel IV, dále kanonie v Kladsku, Jaroměři (1349/56), Rokycanech (1362) a Sadské (1362). Rozmach řádu dále podporovali Rožmberkové v Třeboni (1367), litomyšlský biskup Petr Jelito v Lanškrouně (1371), moravské kanonie ve Šternberku (1371), Fulneku (1387/89), Prostějově (1391), Borovanech (1455).

Na obrovském rozmachu augustiniánů-kanovníků se podílela především roudnická reforma, která se orientovala ve směru duchovní obnovy *devotio moderny*. Roku 1398 nařídil arcibiskup Olbram ze Škvorce platnost roudnických pravidel ve všech klášterech pražské církevní provincie.²⁹³

Podle Roudnické reformy se řídily také konventy ve Slezsku, Bavorsku a Rakousku. Během husitských válek většina kanonií zanikla. Snaha o znovuzrození činnosti nebyla provázena úspěchem, nasvědčuje tomu i nezdařený pokus o uvedení treboňských kanovníků do Českého Krumlova a povýšení na probošství. Po josefínských reformách činnost ustala zcela. Vzkříšení nastalo po roce 1990, kdy se poutního místa v Tuřanech namísto jezuitů ujali řeholní kanovníci windesheimské kongregace.

²⁹² Srov. WINTER, E. *Tisíc let duchovního zápasu*. Praha : Ladislav Kuncíř, 1940. s. 46.

²⁹³ Srov. BUBEN, M. M. *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích. II. díl. I. svazek : Řeholní kanovníci*. Praha : Libri, 2003. s. 11-57.

Mezi světci a významnými osobnostmi řádu lze jmenovat: Hadriána IV. (1156), papeže a původně opata avignonského kláštera sv. Rufa, Jana Ruysbroeck (1293-1381) zvaného *doctor extaticus*, který byl přes dávnou úctu blahořečen až papežem Piem X. 1. prosince 1908.²⁹⁴ Dále Tomáše Kempenského (vlastním jménem Thomas Hemerken) (kol. r. 1380-1471)²⁹⁵ a Erasma Rotterdamského. Čechy měli své vlivné osobnosti v pražském generálním vikáři Štěpánovi z Uherčic (+1365) a Petrovi Clarifikátorovi (+1406), který byl důvěrníkem arcibiskupa Jana z Jenštejna. V této době též u nás působil i charismatický kazatel německého původu Konrád Waldhauser (+1369).

5.2. Řád bosých augustiniánů-eremitů OESA Disc, OAD, OAROCE²⁹⁶

Hlavním domem kongregace bosých augustiniánů je Sv. Mikuláš v Tolentinu v Římě (na současné adrese: Via del Corso 45). Dohromady s mnichy na Filipínách a v jižní Americe činí početní síla řádu bosých augustiniánů asi 600 členů. Jurisdikčně jsou nezávislí na generálním převorovi a jsou rozděleni do dvou kongregací a se dvěma převory. Řádový oděv bosých augustiniánů charakterizuje černý hábit s malou kapucí a sandály, vyplétané nebo kožené.

U vzniku řádu stojí kastilská reforma augustiniánů-eremitů z roku 1533, která vedla později roku 1601 k osamostatnění, jež bylo stvrzeno papežem Klimentem VIII. Brzy však následovalo rozdělení, provedené papežem Řehořem XV. do tří provincií ve Španělsku: Andalusie, Valencie a Kastilie a zámořských Filipín. Od

²⁹⁴ Srov. *Blessed John Ruysbroeck*. In: Catholic Encyclopedia (elektronická verze) <http://www.newadvent.org/cathen/13280c.htm>

²⁹⁵ HEUTGHER, N. C. *Thomas von Kempen*. In: Biographisch-Bibliographisches Kirchenlexikon (elektronická verze) <http://www.bautz.de/bbkl>

²⁹⁶ Názvy a zkratky řádu bosých augustiniánů-eremitů: Ordo AugustiniensiumDiscalceatorum, Ordo Fratrum Eremitarum S. Augustini Discalceatorum

ostatních kongregací se španělská různí svým jménem: rekolektové, tedy: *Ordo Augustinianorum Recollectorum*.

Původcem této reformy byl otec Tomáš z Andrada, zvaný též Tomáš od Ježíše. Narodil se v Lisabonu roku 1529 a do řádu vstoupil v 15 letech. Jeho reformní tendence podpořil kardinál Infante Henry z Portugala a učitel Louis z Montoya. Realizace počátečního záměru byla však zbrzděna nerozhodností spolubratrů. Reformní aktivity se dostaly do naprostého útlumu poté, co se ocitl roku 1578 v maurském zajetí při příležitosti účasti na křížácké výpravě krále Sebastiána a v posledku mu uskutečnění plánu zmařila smrt ve vězení dne 17. dubna 1582.

Osobu pokračovatele si našla reforma ve známém básníku a učenči Frayi Luisovi Ponce z Leónu (+ 1591), který prodléval v augustiniánském klášteře v Salamance. Jako teolog university v Salamance v roce 1561 přehodnotil pravidla řádu a v roce 1588 otec Díazs za podpory krále Filipa II. založil v Talaveře první klášter reformovaných augustiniánů. V roce 1606 pověřil Filip III. bosé augustiniány misijním posláním na Filipínských ostrovech, kde otec Fray Andrés z Urdaneta, známý navigátor a kosmograf, založil první misii na ostrově Cebú, kde misijní úsilí nabylo rychle plošného šíření. V roce 1622 Papež Jiří XV povolil založení samostatné kongregace bosých augustiniánů v čele s převorem. Tato kongregace čítala, jak již bylo zmíněno, tři provincie ve Španělsku a jedna na Filipínách, kam se po čase připojila i provincie v Peru. Roku 1835, když došlo k nepokojům ve Španělsku, staly se právě Filipíny výborným azylem augustiniánských mnichů a jakousi misijní základnou, odkud vyvinuli své úsilí do Ameriky.²⁹⁷

Portugalská provincie vznikla nedlouho poté, roku 1675. Odlišovala se důrazem na askezi a přísnost především v postních pravidlech (zákaz vařeného jídla).

²⁹⁷ Srov. *Hermits of St. Augustine*. In: Catholic Encyclopedia (elektronická verze) <http://www.newadvent.org/cathen/07281a.htm>

V Itálii se řád zabydlel v roce 1592 díky působení P. Andrea Diaze a brzy se rozšířil. První církevní stavba této kongregace vznikla v Neapoli a stal se jí kostel Panny Marie Olivetské. Již rok 1624 zaznamenává nutnost rozdělení přesily rychle vzniklých klášterů do čtyř provincií: Říma, Janova, Neapole a Sicílie.

Francie přijímá bosé augustiniány roku 1596 a po vzoru portugalském zpočátku trvá na přísné observanci. Po třiceti letech je však ze stanov patrný posun spíše k mírnější italské podobě. François Amet a Matěj ze St. Frances z Villar-Benoit, dokončili reformu roku 1596. Zahrnovala provincie Paříž, Dauphiné a Provence. Francouzská revoluce roku 1789 se důkladně postarala o majetek řádu.

Jediný klášter, který zůstal ušetřen a zachován dnešním dnům je Sv. Monika v Nantes, avšak duchovní aktivitu se v něm rozdmýchat nepodařilo. Ve Francii se tudíž nenachází jediný živý augustiniánský řeholní dům. V roce 1631 se tato kongregace rozšířila do Vídně, jejím významným členem byl Abraham od sv. Kláry.²⁹⁸

Také Čechy a Morava byly svým charakterem orientovány k italské větvi. Roku 1623 přišli do Prahy z Itálie dva mniši z řádu bosých augustiniánů, jeden byl původem Němec a druhý pocházel z Moravy. Císař Ferdinand II. jim daroval opuštěný kostel sv. Václava na Zderaze se vším příslušenstvím, aby zde založili klášter. Další vlna řeholníků přišla z Itálie hned v roce 1625 a jejich aktivitou byl kostel opraven a vybudován nový klášter. Z tohoto mateřského kláštera pak povstávaly další konventy: Narození Panny Marie v Táboře (1640), sv. Rodina v Havlíčkově Brodě (1674), Nejsvětější Trojice ve Lnářích (1682), sv. Jana Nepomuckého a sv. Desideria v Lysé nad Labem (1713) a mezi moravské konventy náleží sv. Mikuláše Toletínského ve Vratětině.

²⁹⁸ Srov. *Hermits of St. Augustine*. In: Catholic Encyclopedia (elektronická verze) <http://www.newadvent.org/cathen/07281a.htm>

Narůstající počet členů konventu v Praze na Zderaze podnítil mnichy k hledání nových působišť. V roce 1640 přicházejí do Tábora, kde se jim dostává vřelého přijetí. Tábor, jako město reformace, bylo vystaveno nové politické situaci po bitvě na Bílé Hoře. Proto zde byla podporována více jak v jiných městech protireformační činnost, jak štedrostí šlechty, tak hlavně horlivostí ve víře, jakou dávali najevo bývalí podoboží. Proto, jak se jevílo představeným města, bylo velmi vhodné, aby se nějaký bohobojný řád usadil právě ve městě, kde podle slov klášterní kroniky: ... *kdysi nejničemnější z lidí bipedum nequissimus Žižka hanebné místo ohavných kacírů byl založil.*

Třicetiletá válka ponechala Tábor v rozvalinách. Císařská posádka, která se zde usadila, pobořila mnoho měšťanských domů z trestu, že jejich obyvatelé radši opustili město, než aby vojsko živili. Městská rada tedy poskytla zakládajícím augustiniánským mnichům prozatímní dům k přebývání a dostatek materiálu k výstavbě jejich kláštera. Stavebním materiálem byl právě kámen z rozbořených domů a jak poznamenává v svém deníku roku 1680 tábořský děkan Michal Bartoloměj Zelenka, prý frater Vít vlastní rukou rozbořil na padesát domů.

Řádu se díky pobělohorské tendenci dávat majetek církvi darem a odkazem, podařilo za svého působení nashromáždit velký majetek. Provozovali lékárnu, prodávali víno, půjčovali měšťanům peníze a měli velkou knihovnu. Zánik konventů souvisí s josefinskými reformami. Po roce 1782 došlo k zániku bosých augustiniánů v Praze, Havlíčkově Brodě a Lysé nad Labem. Tábořským mnichům byl dán zákaz přijímání nových členů, takže se smrtí posledního řeholního bratra zaniká i tábořský konvent. Dnes v Čechách zůstalo aktivní působení bosých augustiniánů pouze ve Lnářích, kde se nalézá i část archívu a knihovny tábořského kláštera.²⁹⁹

²⁹⁹ Srov. POUSTKA, K. *Klášter augustiniánů bosáků v Táboře a jeho archiv*. Pelhřimov : Nová tiskárna Pelhřimov, 1994. s. 4-8.

5.3. Řád obutých augustiniánů-eremitů³⁰⁰

Řeholní oděv charakterizuje černý hábit s dlouhou kapucí a koženým řemenem. Při slavnostních příležitostech je tento základ doplněn širokými rukávy (*manicae*). Původně bylo možné užívat hábitu bílého, což se v 18. století stalo doménou pouze noviců. Znakem obutých augustiniánů je červené planoucí srdce na černé knize, obtočené černým páskem, rámuje ho zlaté pole. Srdce je probodeno šípem, křížem s pastýřskou berlou. Heslem je Augustinovo: *Tolle lege! Tolle lege!*

5.3.1. Organizační struktura řádu

Nejvyšším organizačním prvkem řádu je generální kapitula, v jejímž čele stojí generální převor, volený na šest let, který sídlí v Římě. Hlavou každé provincie je na čtyři roky zvolený provinciál, konvent je pak řízen převorem. Brněnský klášter tvoří výjimku, neboť zde do roku 1752 byl představeným opat, později od roku 1933 titulární opat velehradský. Současným kardinálem je bývalý augustiniánský delegát v USA Sebastiano Martinelli. Dnešním sídlem řádu je Kolej Sv. Moniky v Římě (na adrese Via S. Ufficio No. 1), kde působí též hlavní převor a kurie.

Původním hlavním domem byl klášter sv. Augustina, kde jsou uloženy ostatky sv. Moniky, které sem byly převezeny z Ostia roku 1430. Dnes je klášter sídlem ministerstva námořnictví.³⁰¹

5.3.2. Formování řádu

Ke vzniku řádu došlo sloučením poustevnických kongregací vilemitů, jambonitů a brittiniánů papežem Alexandrem IV, který tak završil snahy svého předchůdce

³⁰⁰ Názvy a zkratky řádu obutých augustiniánů-eremitů: Ordo Eremitarum S. P. Augustini, Augustini Calceati Oesa, OSA.

³⁰¹ Srov. *Hermits of St. Augustine*. In: Catholic Encyclopedia (elektronická verze) <http://www.newadvent.org/cathen/07281a.htm>

Inocenta IV. bulou *Licet Ecclesiae catholicae* na Květnou neděli, 9. dubna roku 1256. Krátce přiblížím, co tomuto sjednocení předcházelo. V Římě se na počátku března 1256 shromáždilo asi 360 zástupců. Papeže Alexandra IV. zastupoval při jednáních kardinál Annibaldi, který působil i za papeže Inocenta IV. Výrazným podnětem pro zahájení unijních snah byla především organizační nejednotnost, různost řeholních pravidel, konstitucí a zákonů. S tím samozřejmě souvisely specifické zvyklosti, provázející život jednotlivých řeholních komunit. Můžeme hovořit o celkem pěti největších skupinách, které stojí na počátku postupného formování řádu bratří poustevníků svatého Augustina. První z nich byli poustevníci sv. Augustina z Toskánska, kteří již v roce 1243 žádali papeže Inocence IV. o schválení řádu. Díky intervenci kardinála Annibaldiho dosáhli poustevníci dne 26. dubna 1243 potvrzení „listem toskánským augustiniánům“, *Religiosam Vitam*. Tímto oficiálním schválením nového řádu došlo k jeho bleskové expanzi a kolem roku 1250 obývali augustiniáni-eremité jednašedesát klášterů.

Druhou velkou skupinou byli eremité Jana Dobrého neboli boniti. Jejich zakladatel Jan, tak řečený Dobrý byl trubadúr, jenž došel obrácení a založil svou komunitu roku 1225. Charakterem se blížili k františkánskému evangelijnímu ideálu prostoty a chudoby s důraznou asketickou tendencí. Jejich oděv, černý hábit s kapucí a šňůrou, se stal základním řeholním oděvem celého augustiniánského řádu.³⁰²

Eremité z Brettini jsou další komunitou, která přichází ke slovu v Římě. Jednalo se asi o 45 klášterů na východním pobřeží Itálie, které spojovala společná jednotící idea života v kontemplaci. Roku 1228 se jim dostalo oficiálního schválení a obdržení řehole sv. Augustina. Následující dvě skupiny se společně odvolávají na jméno Viléma z Mallavale. Jejich řeholní program nebyl zcela vymezen a po vnitřních neshodách přijali nakonec někteří benediktinskou řeholi, užívanou

³⁰² Srov. *Hermits of St. Augustine*. In: Catholic Encyclopedia (elektronická verze)
<http://www.newadvent.org/cathen/07281a.htm>

cisterciáky. Zbýlých 29 klášterů v Německu, Polsku a Maďarsku se v roce 1256 připojilo k velkému augustiniánskému sjednocení. V Čechách to byli právě oni, kdo se stali prvními domácími pány v klášterních zdech Pivoně a Svaté Dobrotivé. Konstituce ve Florencii 1282 a v Řezně 1290 jsou dalším rozšířením původně schválené řehole.

Po sjednocení eremitských skupin v roce 1256 se postupně modifikují řeholní předpoklady augustiniánů-eremitů. Je tu patrná nápodoba dominikánských stanov a mění se i jejich životní styl. Z původního ideálu kontemplativního života v ústraní před světem přecházejí k charakteru života ve společnosti, přesunují se do měst a na university, od roku 1268 působí Oxfordu.³⁰³

V roce 1331 papež Jan XXII. svěřil řádu dohled nad hrobkou sv. Augustina v kostele S. Pietro in Ciel d'Oro v Pavii. Roku 1700 pod tlakem okolností museli mniši uprchnout do Milána, klášter byl zničen a kostel odsvěcen. Augustinovy ostatky byly uloženy do bezpečí katedrály v Pavii. Na začátku 19. století byl kostel obnoven a ostatky patrona řádu se navrátily 7. října 1900 do svého původního domova.³⁰⁴

Kromě bosých augustiniánů patří mezi reformované též kongregace v Německu (Sasku). Na Erfurtské univerzitě započal reformní hnutí v roce 1492 Johannes Zachariae, augustiniánský mnich z Eschwege a provincial řádu mezi lety 1419-1427. V jeho stopách pokračovali Andreas Proles z Himmelpfortenu, jenž pracoval na reformě s pomocí Simona Lindnera z Norimberku až do své smrti. Vyvinuté reformní úsilí se dočkalo velice dobrých výsledků, neboť cílem bylo reformování všech saských augustiniánských klášterů. Jeho nástupce Johann von Staupitz

³⁰³ Srov. FRITZE, ROCEH., ROBINSON, W.B. *Historical Dictionary of Late Medieval England, 1272-1485*. London : Greenwood Press, 2002. s. 217.

³⁰⁴ Srov. *Hermits of St. Augustine*. In: Catholic Encyclopedia (elektronická verze) <http://www.newadvent.org/cathen/07281a.htm>

směřoval v uplatňování reformních aktivit metodou Andrease Prolese. Napsal "*Constitutiones fratrum eremitarum S. Aug. ad apostolicorum privilegiorum formam pro Reformatione Aleemannie*", které byly schváleny na církevním sněmu v Norimberku roku 1504. Papež učinil dopisem příslib nezávislosti německých kongregací a posléze 15. prosince 1507 své rozhodnutí potvrdil bulou, kterou vyhlásil unii Saské provincie s německou kongregací řádových řeholníků (*Regular Observants*).

Tímto výnosem se všechny německé augustiniánské kláštery staly součástí řeholního řádu. Rozhodnutí přijaly všechny řeholní domy, pouze 7 rebelujících klášterů se odmítlo podříditi. Vůdčí osobností se stal oblíbený Staupitzův žák Martin Luther a jeho domácí klášter v Erfurtu. Luther jako vyslanec odporující strany hájil tato práva v Římě. Mise však nedosáhla valného úspěchu a ke smíru nedošlo. Jeho záměrem však nebylo řád opustit, protože ještě v roce 1521 měl v úmyslu zůstat augustiniánem až do smrti.³⁰⁵

Myšlenky Martina Luthera se poměrně rychle rozšířili po Německu, Itálii a Španělsku. Jeho chápání světa jako bojiště, kde bojuje Bůh s ďáblem, bylo zcela v augustiniánském duchu, avšak jeho teologie neměla eschatologické zaměření.³⁰⁶

Vztah Luthera a jeho učitele zaznamenal určitou deziluzi, Staupitz zprvu na Luthera nezanevřel, tuto pozici vůči němu zastával i po vystoupení ve Wittenbergu roku 1508 a sympatizoval s ním i po roce 1517. Rok 1519 znamenal konec jejich vztahu, Staupitz si patrně při Lutherově disputaci s Eckem v Lipsku uvědomil, že popíráním neomylnosti papeže a koncilů zachází jeho žák za udržitelnou mez původní reformní ideje. Dne 24. února 1520 dospěl Luther k hrůznému objevu, že

³⁰⁵ Srov. SAAK, E.L. *High way to Heaven. The Augustinian Platform between Reform and Reformation, 1292-1524*. Leiden : 2002. s. 619.

³⁰⁶ Srov. SAAK, E.L. *High way to Heaven. The Augustinian Platform between Reform and Reformation, 1292-1524*. Leiden : 2002. s. 620.

papež je Antikrist.³⁰⁷ Po roce 1520 chápal sebe jako husitu a papeže jako Antikrista. Vztah mezi Staupitzem a Lutherem byl komplikovaný. Roku 1523 píše Luther naposledy Staupitzovi dopis, ve kterém zmiňuje, že jen díky jemu (Staupitzovi) se mu podařilo zahlédnout světlo Evangelia. Staupitzovo pojetí milosrdenství ovlivnilo i jeho žáka. Také Luther se ztotožňuje s tím, že jediná věc, kterou člověk může udělat, je prosit o milosrdenství boží. E. L. Saak uvádí, že jestliže Luther vyseděl vejce, které Hus snesl, pak Staupitz byl jeho hnízdem.³⁰⁸

Staupitz posléze rezignoval na post hlavního převora německé kongregace v 1520. Jeho nástupcem se v této pozici stal norimberský kněz Wenzel Link, bývalý profesor a děkan na fakultě ve Wittenbergu. Následuje etapa Linkových polemik s Lutherem, který potvrdil své názory v lednu 1522 ve Wittenbergu. V roce 1523 Link opustil svůj úřad, stal se luteránským kazatelem v Altenbergu, oženil se a zemřel v Norimberku. Mnoho mnichů následovalo příkladu Luthera a Linka, augustiniánské kláštery zaznamenávaly citelný úbytek svých členů, ten v Erfurtu zanikl v roce 1525. Ze zástupců protireformačně laděných teologů v souvislosti s Martinem Lutherem můžeme jmenovat Bartholomea Arnoldiho z Usingen (+1532), který působil po 30 let jako profesor v Erfurtu, jednoho z Lutherových učitelů Johanna Hoffmeistera (+1547), dále Wolfganga Cappelmaiera (+1531) a Konrada Tregera (+1542).

Rozpětí řádu augustiniánů-eremitů však nepoznamenal ani odchod reformních kastilských řeholníků, odhazujících obutí, tedy bosých augustiniánů, ke kterému došlo ve století šestnáctém. Po následujících dvou stoletích můžeme mluvit o podobě vyzrálé do mohutnosti. 18. století spočítalo na 1500 konventů augustiniánů-eremitů.

³⁰⁷ Viz. SAAK, E.L. *High way to Heaven. The Augustinian Platform between Reform and Reformation, 1292-1524*. Leiden : 2002. s. 642.

³⁰⁸ Viz. SAAK, E.L. *High way to Heaven. The Augustinian Platform between Reform and Reformation, 1292-1524*. Leiden : 2002. s. 641.

Do českých zemí přivádí augustiniány-eremity Přemysl Otakar II. na základě doporučení papeže Urbana IV. po roce 1263. Je možné, že první eremité řádu sv. Augustina se zde objevují už dříve, krátce po vzniku řádu 1256.³⁰⁹

Postupně vznikají řádové domy v Bělé pod Bezdězem, Ročově, Domažlicích, Litomyšli, Mnichově, Pivoni, Mělníce, Sv. Dobrotivé (Zaječov, okres Beroun, dříve zván Svatá Dobrotivá, byl jedním z nejstarších augustiniánských klášterů v Čechách a též prvním *pétépáckým* lágrem), Žamberku, Bezdězu, Vrchlabí, dále pak usedlost Stránka a Nový Dům, příslušící klášteru sv. Tomáše v Praze. V Sušici a Úterý přes vyvinutou snahu ke zřízení klášterů nedošlo.

Kláštéry na území Čech náležely zprvu k bavorské provenienci z roku 1299 až do roku 1357, kdy byla založena samostatná provincie česká, připojující i Polsko a Moravu. Po jejím rozpadu, který byl zapříčiněn odtržením právě zmíněných zemí, je vytvořena roku 1604 samostatná česká provincie.

Josefínská reforma se dotkla i tohoto řádu, nicméně ušetřila pro české země sedm klášterů, které posléze upřely svou snahu do budování zámečků – Lužce, Páterov a Ždanov. Během 16. století dochází pozvolna k upadání úspěšnosti řádu. Hlavní slovo v tomto procesu vyřkla reformace a po roce 1789 nastalo ve Francii hromadné rušení klášterů. Bylo zničeno více než 157 klášterů a řeholních domů augustiniánů eremitů. Sekularizace v Německu a Rakousku výrazně v tomto procesu spolupracovala. Pro ilustraci můžeme uvést, že v roce 1835 ze 153 klášterů na území Španělska zůstalo pouhých 48 činných řeholních domů. Dále pak byly kláštéry rušeny v roce 1860 v Mexiku, 1864 v Rusku. K největším ztrátám došlo na Filipínách. V současnosti vlastní řád 1/10 všech klášterů, které mu patřily v dobách největšího rozmachu.

³⁰⁹ Viz. SAMEK, B. *Kláster augustiniánů v Brně*. Brno : Arch Brno, 1993. s. 3.

Nyní řádu patří na 60 klášterů, skládá se ze dvou kongregací, 19 provincií a dvou komisariátů, spravuje 275 nadací a má 2050 členů.

Spravované provincie tak, jak jsou uvedeny v katalogu *Catalogus Fratrum O. Erem. S. Augustini* (Rome, 1908) :

1. Provincia Romana (Řím), 13 klášterů
2. Provincia Picena, 16 klášterů
3. Provincia Castellae (Španělsko), 5 kolejí a 2 residence (S. German and Cabo Rojo) Porto Rico.
4. Provincia Hollandica, 6 klášterů
5. Provincia Belgica, 3 kláštery
6. Provincia Umbriae, 9 klášterů
7. Provincia Bavarico-Germanica et Polonica, 7 klášterů Bavorsko, 1 Prusko, 1 Rakousko
8. Provincia Bohemiae, 7 klášterů v Čechách
9. Commissariatus Neapolitanus, 2 kláštery
10. Commissariatus Siculus, 8 klášterů Sicílie
11. Provincia Etruriae, 5 klášterů
12. Provincia Hiberniae, 12 klášterů Irsko (Dublin, Galway, Cork, Limerick, Drogheda, Callan, Dungarvan, New Ross, Fethard, Ballyhaunis, Clonmines a Orlagh), 3 Anglie (Hoxton, West Kensington a Hythe), 3 Austrálie (Echuca, Rochester a Kyabram) a 1 v Itálii (Sv. Patrik, Řím).
13. Provincia Liguriae, 5 klášterů
14. Provincia Michoacanensis (Mexico), 10 klášterů, 16 vikářství a farností
15. Provincia SS. Nominis Jesu Insularum Philippinarum, 2 rezidence v Madridu; the Real Colegio at Valladolid; 4 rezidence a 7 klášterů ve Španělsku; prokurátův dům (*domus procurationis*) v Římě, 3 kláštery a 10 farností na Filipínách a prokurátův dům a 6 misíí v Číně, 1 kolej a 5 domů v Kolumbijské republice, 1

klášter, 3 koleje a 3 misie v Peru; prokurátův dům a 16 jiných domů v Brazílii, 5 kolejí, 1 škola a ostatní domy v Argentině.

16. Provincie S. Michaelis Quitensis (Ecuador), 3 kláštery

17. Provincie Mexicana SS. Nominis Jesu (Mexico), 6 klášterů , 7 vikářství

18. Provincie Chilensis (Chile), 6 klášterů a 1 dům

19. Provincie Melitensis (Malta), 3 kláštery

20. Provincie S. Thomase a Villanova v Americe, koleje Villanova, v Pensylvanii, na Kubě asi 9 klášterů a 11 domů

21. Provincie Matritensis SS. Cordis Španělsko, 2 kaple v Madridu, klášter v Escorialu, 1 kolej v Palmě, Guernica a Ronda a škola v Portugaleta

22. Congregatio S. Joannis ad Carbonariam (Naples), 4 kláštery

23. Congregatio S. Mariae de Nemore Siciliae (Sicilie), 2 kláštery³¹⁰

5.3.3. Privilegia řádu

Přibližně od 13. století službu kostelníka papežského paláce vykonával vždy řeholník řádu augustiniánů, což bylo potvrzeno roku 1497 bulou Alexandra VI. V současnosti je tato funkce svěřena Guglielmovi Pifferimu, titulárnímu biskupovi porfyorskému. Jeho povinností je péče o posvěcenou hostii, která je po týdnu obnovována. Doprovází papeže při misijních cestách a po jeho smrti administruje u posledního pomazání.

5.3.4. Významné osobnosti akademického světa

Mnoho mnichů řádu sv. Augustina působilo ve funkci profesorů filosofie a teologie na významných univerzitách v Padově, Pise, Oxfordu, Paříži, Vídni, Praze, Würzburgu, Erfurtu, Heidelbergu, Wittenbergu atd. Mezi známé spisovatele-pedagogy patří Aegidius z Colony, zvaný Aegidius Romanus (zemřel jako

³¹⁰ Srov. *Hermits of St. Augustine*. In: Catholic Encyclopedia (elektronická verze) <http://www.newadvent.org/cathen/07281a.htm>

arcibiskup z Bourges v roce 1316). Byl vychovatelem francouzského krále Filipa IV. a na jeho žádost sepsal spis *De regimine Principum*.³¹¹ Jacques Barthelemy z Buillonu se v Mnichově věnoval výchově hluchých a němých dětí. Aegidius z Koloně, žák sv. Tomáše Akvinského, založil teologickou školu, rozdělenou na ranou a pozdní.

Následují významní teologové jako James z Viterba (Giacomo di Capoccio), (+1308) zvaný *doctor speculativus*, Alexander a S. Elpideo (+1326) biskup z Melfi; Augustinus Triumphus (+1328), Henry Friemar (+1354), Giacomo Caraccioli (+1357), Simon Baringuedus (+po roce 1373); Johann Klenkok (Klenke) (+1374), autor "Decadicon", útok na "Sachsenspiegel"; Johannes Zachariae (+1428), známý pro svou práci s Janem Husem na koncilu v Kostnici a svým *Oratio de necessitate reformationis*, Giovanni Dati (+1471), Aegidius of Viterbo (+1532), Cosmas Damian Hortulanus (Hortola) (+1568), Caspar Casal (+1587), biskup z Coimbra, Pedro Aragon (+1595), Giovanni Battista Arrighi (+1607), Luigi Alberti (+1628), Basilius Pontius (+1629), Ludovicus Angelicus Aprosius (+ 1681), Nikolaus Gircken (+1717), Giovanni Michele Cavalieri (+1757), otec Angelo Rocca, papežský kostelník a titulární biskup z Tagaste (+1620), známý svými liturgickými a archeologickými výzkumy. Založil knihovnu *Bibliotheca Angelica*, která nese jeho jméno a je dnes veřejnou augustiniánskou knihovnou v Římě. Na poli historického zkoumání se stali velkým přínosem Onofrio Panvini (+1568), Joachim Brulius (+1652), který napsal historii kolonizace a christianizace v Peru a také historii Číny, Enrique Florez (+1773) považovaný za prvního španělského historika, autor *Espana Sagrada*, a v posledku Manuel Risco (+1801), autor historie španělského tisku.³¹²

³¹¹ Část tohoto textu „rodičovská výchova dětí,, se nalézá v knihovně katolické pedagogiky, Freiburg, 1904.

³¹² Srov. *Hermits of St. Augustine*. In: Catholic Encyclopedia (elektronická verze)
<http://www.newadvent.org/cathen/07281a.htm>

5.3.5. Ženy augustiniánky

Historie řádu sahá až k osobě sv. Augustina, který založil v roce 423 ženský řeholnický klášter v Hippu a Epistolou CCXI. formuloval základ řeholních pravidel.

V současnosti jsou činné kláštery v Cascie, Renterii, Eibaru, Krakově, Montefalku, Agnetenbergu. Řeholní dům augustiniánek ve Vergini byl založen roku 1177 Alexandrem III. jako výraz usmíření s Bedřichem Barbarossou. Jeho dcera Julie a 12 urozených žen vstoupilo do tohoto kláštera a Julie se stala první abatyší. Během francouzské revoluce byly řeholnice nuceny klášter opustit a uchýlit se do exilu v Americe, kde se věnovaly pedagogické a pečovatelské činnosti. Po svém návratu zakládaly kláštery ve Francii a Itálii.

5.3.6. Bosé augustiniánky

Reforma v 16. století ustavila řád bosých augustiniánek, které se poprvé objevují ve Španělsku v roce 1589, kdy byl založen mniškou Prudencií klášter v Madridu. V roce 1611 byla založena druhá kongregace bosých augustiniánek Juanem de Ribera (arcibiskup z Valencie) v Alcoy. Pod ochranou královny Louisy se řád rozšířil do Portugalska. Mariana Manzanedo řeholnice kláštera Cybar provedla reformu, která vedla k založení tří ženských augustiniánských řádů. Řehole byla sepsána otcem Antinolezem a potvrzena Pavlem V. Sestry byly vázány přísnými pravidly chudoby, pokání a askeze. Tyto reformované řády zakotvily ve Španělsku a Portugalsku, pouze kongregace Sester Sv. Ignáce byla uvedena na Filipíny a do Jižní Ameriky zásluhou bosých augustiniánů-eremitů. Svou činnost sestry zaměřily hlavně na pomoc ve školství a sirotčincích, založily kolej Panny Marie útěšné a Sv.

Anny v Manile, dále misijní domy v Neuva Segovia, Cebú a Mandaloye, kde se staraly o výchovu dívek.³¹³

5.4. Vilemité

Dějiny rozlišují dvě kongregace nesoucí totéž jméno: Benediktýnská kongregace z Monte Vergine a řád pojmenovaný podle duchovního otce mnišského hnutí Viléma z Mallevale.

Na počátku benediktýnské kongregace stojí osobnost sv. Viléma z Vercelli, který se zasloužil o vznik několika klášterů v Neapolském království v Guglie. V roce 1197 byl řád oficiálně potvrzen bulou papeže Celestýna III. roku 1611, 26 velkých a 18 menších vilemitských domů. Benedikt XIV. potvrdil nové regule v roce 1741. Mateřský klášter byl připojen k Monte Cassinu v roce 1789. Komunita na Monte Vergine zachovává bílé hábity, čímž se liší od černého oděvu benediktýnů. Z 50 vilemitských ženských klášterů přežily vykročení do 18. století pouze dva. K charakteru ženského oděvu příslušel bílý hábit, doplněný černým šátkem.

Kongregace vilemitů, odvolávajících se na osobu šlechtice Viléma z Mallavalle, byla založena jeho společníkem a životopiscem Albertem a lékařem Renaldem. Vilemité Viléma z Mallavalle jsou řádem, jehož historie je známa pouze několika odborníkům, specializujícím se na středověké monastické hnutí, jinak řečeno, tento řád zůstával skryt v temnotách. Počet jeho členů nenabyl nikdy větších rozměrů, problémem při historickém zkoumání byla i nejednotnost organizace a rovněž předmět jejich činnosti nebyl zcela specifikován. Zakladatel řádu neměl pro další proces vývoje společenství příliš veliký význam, neboť rok poté, co absolvoval kající pouť a navrátil se do své země, zemřel. Vzhledem k tomu, že mnišské

³¹³ Srov. *Hermits of St. Augustine*. In: Catholic Encyclopedia (elektronická verze) <http://www.newadvent.org/cathen/07281a.htm>

společenství zaniklo dříve, než se dočkalo badatelské pozornosti historiků, ocitlo se na okraji pozornosti.

Na počátku zrodu stojí šlechtic Vilém z Mallavalle a jeho dva společníci. Rozhodli se pro společný život eremitů roce 1156, po návratu z kající poutě do Svaté země. Inspiroval mnoho mnichů v Toskánsku a roku 1211 řád obdržel od papeže regule. Eremitická kongregace brzy přerůstá hranice Toskánska a postupně se aklimatizuje v Evropě. V letech 1245 až 1461 jeho domy vyrůstají ve Francii, Holandsku, Německu, Čechách a Maďarsku. V době plného rozkvětu čítal až 75 domů, avšak nejednotilo ho vlastní centrum. Podle seznamu roku 1290 počet mnichů v jednotlivých fundacích kolísal mezi sedmi až dvaceti. Narůstající expanze však s sebou přinášela i nové důrazy na charakter a organizaci. Je zde patrný vliv cisterciácký i dominikánský, mezi jednotlivými domy dochází k prohlubování rozdílu v akcentech společného mnišského života v jednotlivých provinciálních domech, což zdůrazňovalo počáteční rozdrobenost a decentralizaci.

Tendence k asimilaci s řádem benediktýnů vedla v určitých případech ke sloučení některých domů s tímto řádem. Vlivem žebravých řádů došlo k odklonění některých vilemitských společenství od ideálu asketického eremitství k mnišství činného ve veřejném životě. Tato skutečnost je dokumentována v disputaci vilemitů a františkánů ve stěžejní otázce podobnosti zvyklostí. Mezi lety 1256 až 1266 se osud vilemitů propojuje s řádem augustiniánů. Tím dochází k postupné absorpci eremitského hnutí Viléma z Mallavalle řády benediktýnů, cisterciáků a augustiniánů.³¹⁴

Velkým přínosem Elma, na poli historické vědy fundovaného odborníka, je syntéza dosavadních historických výzkumů jednotlivých klášterních domů. Ve své práci vychází z mnohých ještě neprobádaných pramenů a připojuje vlastní výsledky.

³¹⁴ Srov. ELM, K. *Beitrage zur Geschichte des Wilhelmitenordens*. Cologne, Německo : Bohlau Verlag, 1962. s. 46nn.

6. KLÁŠTERY AUGUSTINIÁNŮ-EREMITŮ V ČECHÁCH A NA MORAVĚ

Mezi klášterní konventy augustiniánů-eremitů v Čechách a na Moravě náleží Pivoňský klášter, Ostrov (Svatá Dobrotivá), Pšovka u Mělníka, klášter Sv. Tomáše na Malé Straně, klášter Sv. Kateřiny na Novém Městě, augustiniánské káštory v Domažlicích, Sušici, Krasíkově (Úterý), Bělé pod Bezdězem, Ročově. Dále jsou to moravské kláštery Koruna Panny Marie, Sv. Tomáše v Brně, Moravském Krumlově, Osvětimanech, Jevíčku a Olomouci.³¹⁵ Historii nejstarších augustiniánských fundací představím podrobněji.

6.1. Klášter Koruna Panny Marie (Corona Sanctae Mariae)

Corona Sanctae Mariae je nejstarší fundací řádu augustiniánů eremitů na Moravě. Tento klášter, založený jako vůbec jediný konvent moravských augustiniánů, vznikl na severní Moravě ve 13. století v obci Krasíkov, která v současnosti náleží k pardubickému kraji. Ocitneme-li se dnes na tomto místě kontempace a modlitby, setkáme se pouze se zbytky zdí. Následující staletí obklopila opuštěný klášter svým účelovým urbanismem a jeho Duch se kamsi vytratil. Pro potřeby železnice byl navršen násep, takže se řeholní dům ocitl v sevřeném dolíku. Je smutné vidět, jak bez jakékoliv piety lidé nalepili své přístřešky doslova ke zdem klášterního torza.

Přesto byl klášter podroben důkladnému zkoumání historiků, takže jeho význam došel svého důstojného zhodnocení. Studie Josefa Edmunda Horkého (1795–1844), otištěná roku 1826 v týdeníku *Brünner Wochenblatt*, je vůbec prvním pokusem o zpracování dějin kláštera augustiniánů-eremitů v Koruně. Za stěžejní historický pramen, kromě nálezů v archivech, použil Horký i opis rukopisu uložený v knihovně litoměřického biskupství. Na tuto studii reagoval opat

³¹⁵ Srov. KADLEC, J. *Klöster der Eremiten des hl. Augustinus in Böhmen und Mähren. Analecta Augustiniana* 56, 1993. s. 1795-196. Roma.

augustiniánského kláštera na Starém Brně Cyril Napp, který ve stejném týdeníku ještě v tomto roce uveřejnil vlastní práci a otevřel klášter Corona Sanctae Mariae diskusi historiků.³¹⁶

Gregor Wolny přináší již zcela fundovanou expozici dějinného vývoje kláštera, podloženou znalostí pramenů v Kirchliche Topographie vydanou v roce 1857. Klášterem se dále v historických souvislostech zabýval archivář a knihovník augustiniánského kláštera sv. Tomáše v Brně Clemens Janetschek (1857–1908), Adalbero Kunzelmann (1898–1975), který zmapoval vývoj augustiniánských klášterů v německy hovořících oblastech, a Franz Ryschawy (1910), jehož práce vycházely po částech v revue Augustiniana a podchycuje zde celý úsek dějin kláštera, od založení až do jeho zániku okolo roku 1550. Významné jsou na tomto poli studie Jaroslava Kadlece zabývající se plošně řádem sv. Augustina. Tento historik ve své studii Die Klöster der Eremiten des hl. Augustinus in Böhmen und Mähren pokládá rok 1267 za zakládající datum pro řád augustiniánů-eremitů. Domnívá se, že Koruna byla pravděpodobně dceřiným klášterem Pivoně nebo Šopky.³¹⁷

Okolnosti data založení však nejsou zcela vyjasněné. Text nejstarší listiny z roku 1267 se nezachoval, nelze ani stanovit dobu jeho ztracení, ale obsah je potvrzen později v konfirmaci Karla IV. z roku 1364 a transsumptem zmíněné Karlovy listiny z roku 1366. Za husitských tažení se museli řeholníci evakuovat, útočiště našli nejprve u svých spolubratrů v Jevíčku a potom v klášteře sv. Tomáše v Brně.

Po definitivním opuštění kláštera kolem roku 1550 se část augustiniánského archivu v Koruně rozptýlila do dvou lokalit, již zmíněného kláštera v Jevíčku a do

³¹⁶ Srov. ŠMERAL, J. *Corona Sanctae Mariae – nejstarší fundace řádů augustiniánů eremitů na Moravě*. in : *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Historica* 31. 2002.

³¹⁷ Srov. KADLEC, J. *Die Klöster der Eremiten des hl. Augustinus in Böhmen und Mähren. Analecta Augustiniana* 56, 1993 s. 178.

brněnského augustiniánského kláštera. Jevíčský archiv byl nakonec po zrušení kláštera Josefem II. v roce 1784, převezen do Brna. V roce 1754 byl vypracován poslední opis naší sledované listiny, takže jisté je, že do této doby k jeho ztrátě dojít nemohlo, pokud ovšem nebyl opis proveden z nějaké konfirmace.

Prvním písemným dokumentem, ze kterého lze odvozovat založení kláštera, je listina z 26. dubna 1267, kterou vystavil šlechtic Boreš z Riesenburka jako listinu darovací. Potvrzuje v ní darování poloviny vsi Tatenice, mlýnu a čtyř lánů v Třebaňově a desátku z pastvin bratrům poustevníkům řádu sv. Augustina. Současné bádání odmítá předchozí závěr, že se jedná o listinu zakládací. R. Hikl doslova zdůraznil, že je již listinou dotovací, nikoli zakládací a k založení kláštera muselo tedy dojít dříve. Grzegorz Uth v části, která se zabývá konventem v Koruně, konstatoval, že původně v klášteře působili vilemité, než je od roku 1266 vystřídal řád augustiniánů-eremitů.³¹⁸ Nesporně lze datovat přítomnost augustiniánů-eremitů v Koruně roku 1270 listinou téhož data, ve které je zmínka o převoru Ulrikovi a kde je výslovně zmíněn název konventu Corona Sanctae Mariae. Listina z roku 1270 se zabývá sporem převora kláštera Koruny Oldřicha a potomků rychtáře Konráda Surmanna. Ti obvinili řeholníky, že nevyrovnali kupní cenu pěti hřiven za rychtu, kterou konventu prodal jejich otec. Převor Oldřich, aby konvent očistil od nařčení, se rozhodl spor vyřešit u městského soudu.³¹⁹

Závěrem k otázce stanovení roku založení kláštera lze říci, že na základě dvou nejdůležitějších listin z roku 1267 a 1270 je nesporné považovat rok 1270 za určující, ovšem datum 1267 také nelze vyloučit.

³¹⁸ Srov. UTH, G. *Szkic historyczno-biograficzny zakonu augustjańskiego w Polsce*. Kraków 1930, s. 37.

³¹⁹ Srov. ŠMERAL, J. *Corona Sanctae Mariae – nejstarší fundace řádů augustiniánů eremitů na Moravě*. In: *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis*. Historica 31. 2002.

Krátce po svém založení se klášter ocitl uprostřed politických rozmlísek. Přemysl Otakar II. odmítl uznat volbu Rudolfa II. za německého krále. Boreš z Riesenburka však podporoval nesprávnou stranu zneprátelených táborů, byl stoupencem Rudolfovým, a mír, který byl nakonec mezi oběma králi uzavřen, znamenal pro šlechtice odjezd do maďarského vyhnanství. Spor mezi oběma stranami však vznikl znovu a rok 1278 se stal na Moravském poli Přemyslu Otakarovi II. osudným. Nejisté časy konce 13. století způsobovaly klášteru každodenní stav ohrožení. Situace se zlepšila nástupem rodu Lucemburků na český trůn. V tomto čase prožívá klášter rozkvět a jeho vlivnost potvrzuje roku 1408 volba Jana, převora kláštera Koruny, převorem brněnského konventu. Začátkem 15. století přicházelo do Koruny mnoho poutníků z Moravy, Slezska i Čech.³²⁰ Roku 1422 byl klášter poničen husitským vojskem, mniši, kteří neuprchli, byli pobiti. Kolem roku 1437 se pokusil převor Budislav se zbylými bratry řeholní dům obnovit. Situace byla velice tísnivá, mniši žili v neustálém nebezpečí života, vraždění neustávalo. Následující rok došlo k dalšímu přepadení a zabití řeholníků na nedalekém hradě Krotful. Na pozadí těchto událostí stála osoba Tunkla z Brničky, který měl s klášterem své záměry. Roku 1444 situace dospěla tak daleko, že korunští bratři žádali o přijetí řeholníky v Brně. Roku 1463 se rozhodli vrátit a převor po úspěšném jednání s bratry Tunklovými dosáhl částečného navrácení klášterních statků. Potíže však neskončily a roku 1482 augustiniáni svůj klášter znovu opouštějí. S příchodem zemského pána Ladislava z Boskovic se poměry vylepšily; ačkoliv byl protestantského vyznání, k obyvatelům kláštera přistupoval tolerantně. V roce 1544 byl zvolen převor Filip do funkce převora na Starém Brně. Majetek Koruny se ocitl v rukou Kryštofa z Boskovic, a tím také navždy ustal život klášterního konventu.

³²⁰ Srov. KADLEC, J. *Die Klöster der Eremiten des hl. Augustinus in Böhmen und Mähren. Analecta Augustiniana* 56, 1993 s. 178-179.

6.2. Klášter sv. Tomáše v Brně

Celé století byla Koruna Panny Marie jediným konventem augustiniánů-eremitů na Moravě. Další kláštery začaly vznikat až ve druhé polovině 14. století. Klášter sv. Tomáše založil 2. února 1350 moravský markrabě Jan Jindřich, bratr Karla IV, eremité však sídlili v Brně již roku 1346. Jan Jindřich také získal roku 1358 od olomouckého biskupa Jana Očka z Vlašimi povolení pro darování kaple sv. Klimenta brněnským augustiniánům. Kaple se nacházela v blízkosti jeho nového sídla Cimburku a bylo zde původní slovanské osídlení. Význam hradiska sv. Klimenta je doložen archeologickým nálezem zlaté byzantské mince. Solidus byl vyražen zřejmě v císařské mincovně. Strana líce zobrazuje portrét císaře Theofila (829-842) a rub znázorňuje jeho otce Michala II. a syna Konstantina.³²¹

Zakládací listina brněnského kláštera uvádí, že konvent ustanovil početní limit pro řádové členy, maximálně 42 osob a kostel měl být vyhrazen místu posledního odpočinku rodu Lucemburků. Z tohoto důvodu byl klášter také štědře dotován Karlem IV.³²²

Za husitských válek roku 1428 došlo k zničení kláštera. S jeho znovuoobením byla i lépe vyřešena otázka zabezpečení, protože s výstavbou města se klášter ocitl obklopen hradbami s věžemi. Po skončení třicetileté války zažíval brněnský konvent období rozkvětu. Významným mezníkem v jeho životě bylo roku 1604 osamostatnění české provincie, do té doby sloučené v provincii bavorské.

Klášter sv. Tomáše se stal sídelním a řídicím místem nově vzniklého uspořádání. Převory se stávali muži hlubokého vzdělání, kteří absolvovali studia na univerzitách a generálních studiích řádu. Mezi významné představené patří Alfons

³²¹ Srov. BAŠČAN, M. - JILÍK, J. - ŽIŽLAVSKÝ, B. *Svatý Kliment u Osvětiman v zrcadle dějin*. Hýsly : Alcor Puzzle, 2005. s. 38.

³²² Srov. SAMEK, B. *Klášter augustiniánů v Brně*. Brno : Arch Brno, 1993. s. 3.

Steinmoo (1653-1661), za jehož působení proběhla rekonstrukce kláštera. Za zmínku stojí i misionářská činnost a významná role, která mu byla přisouzena v disputacích s protestantskými teology. Adeodat Draodemský (1668-1685) dokončil rekonstrukci kláštera, období jeho úřadu bylo provázeno morovou ránou.

Wilhelm Mannenbach (1671-1804) provedl velmi záslužnou katalogizaci rozsáhlé knihovny konventu. Augustiniáni disponovali největším archivním a knižním fondem v Brně, jenž byl pořizován od počátku vzniku kláštera. První dokumenty přišly společně s řádovými bratry z Itálie. Nejstarší listina pochází asi ze 13 století. Knihovna zahrnuje 27 000 svazků, staré tisky, prvotisky a vzácné edice, z nichž mnohé se podařilo získat po zrušení jezuitského řádu (1773). V 16. století, podle dochovaných záznamů byla knihovna ještě nevelkého rozsahu. Ovšem z nejstaršího dochovaného katalogu Adeodata Hanzeliho, sestaveného roku 1753, je patrný přírůstek asi 550 tisků, což znamená 40% nynějšího stavu. Poměrně málo dokumentů obohatilo knihovnu po josefínském reformě, kdy zrušené kláštery řešily problém, kam bezpečně uložit obsahy svých archivů. Zajímavé je, že disciplíny, kterým se knihovna věnuje nejvíce, jsou z oblasti společenských a přírodních věd. Teologický akcent je ve sbírce minimální. Ten však obsahuje zajímavý soubor polemických traktátů nejen z katolické, ale i protestantské strany z doby reformační. Na samotného Luthera zde připadá 14 spisů.³²³

Přes účinné zabezpečení švédská vojska roku 1645 klášter znovu vážně poškodila. Převor Ondřej Zirkl (1722-1736) roku 1732 podpořil projekt výstavby nového kláštera podle návrhu Mořice Grimma a jeho osobou se v brněnské farnosti započal trend poutí a mariánských slavností. Vyvrcholením Zirklovy devět let trvající snahy o získání povolení z Říma, bylo uspořádání velké mariánské slavnosti 10.

³²³ Viz. DOKOUPIL. *Soupis tisků 16. stol. z fondů Universitní knihovny v Brně. sv. V. díl I.* Brno : Universitní knihovna v Brně, 1963. s. 1-4.

května 1736. Jednalo se o korunování obrazu *Černé madony*, který byl klášteru darován Karlem IV.³²⁴

Matyáš Pertscher (1740-1777) dokončil stavbu klášterní budovy a za jeho působení byl klášter povýšen na opatství. Josefínská reforma se augustiniánů-eremitů v Brně citelně dotkla. Ačkoliv ke zrušení kláštera nedošlo, konvent byl nucen klášter opustit a přesídlit na Staré Brno do kláštera, ve kterém původně sídlil ženský cisterciácký řád. Ten byl Josefem II. 18. března 1782 zrušen úplně. Cisterciáčky uvedla a zaopatřila na Starém Brně Eliška Rejčka kolem roku 1322 a roku 1332 do kláštera přesídlila. Když roku 1335 zemřela, byla podle klášterní kroniky pohřbena uprostřed kostela před oltářem sv. Kříže. V roce 1784 se ke svým bratřím připojili i augustiniáni z Jevíčka, jimž josefínská reforma také sebrala střechu nad hlavou.

Cyril František Napp (1792-1867) byl výraznou osobností v dějinách řádu 19. století. Jako uznávaná autorita širokého vzdělání pěstoval nejvýrazněji obor orientální filologie a významně se zasloužil o pedagogické vzdělávání svých bohoslovců. Jeho osobnost měla na studenty inspirující vliv. Mezi mnohými žáky, kteří byli po čase přínosem vědeckému i akademickému prostředí, patřil Antonín Thaler (1796-1843), matematik a botanik, který se svolením Nappa započal s brněnskou botanikou na klášterní zahradě tím, že prováděl pokusy s pěstováním rostlin. Na těchto záhonech zkoumal zákonitosti přírody i další Nappův žák, František Matouš Klácel (1808-1882), hegelian, přítel poezie a Boženy Němcové.

Klášterem byl též formován Johann Gregor Mendel (1822-1884), který v již zmíněné klášterní zahradě vykonával pokusy s křížením rostlin. Hrách mu nechal nahlédnout do tajemství genetiky a šlechtění vegetace. Aby prokázal, že jeho teorii lze aplikovat i na hmyz a živočichy, použil svah nad kostelem k osazení včelích rojů a na nich zkoumal křížení plemen.

³²⁴ Srov. SAMEK, B. *Klášter augustiniánů v Brně*. Brno : Arch Brno, 1993. s. 7-10.

Ve dvacátém století dochází k útlumu vědecké a duchovní činnosti a rok 1950 znamenal temné mlčení čtyřiceti let.³²⁵

6.3. Klášter Ostrov (Svatá Dobrotivá)

Svatá Dobrotivá je druhým vilemitským klášterem, který založili tito toskánští mniši na českém území. Podle legendy učinil Oldřich Zajíc z Hasenburka v předvečer bitvy u Kressenbrunnu 11. července 1260 slib, že když se z boje ve zdraví vrátí a Přemysl Otakar II. nad Bélou IV. zvítězí, založí klášter. Obojí se naplnilo, ovšem Oldřich Zajíc s vyplněním slibu příliš nechvátal. Až 26. března 1262 se mu podařilo vypátrat na svém panství příhodné místo ke zřízení konventu, ostrov obklopený lesy. Obdržel povolení od Přemysla Otakara II. a biskupa Jana III. z Dražic a započal se stavbou. Již následující rok dne 13. května byl klášter i kostel Zvěstování Panny Marie vysvěcen. Ke cti Oldřicha Zajíce je třeba poznamenat, že obyvatele kláštera důkladně zaopatřil i po hmotné stránce, jak je vidět na pragmatickém charakteru jeho daru. Věnoval ostrovskému konventu ves Ostrov, dva selské dvorce, chovný rybník a mlýn ve Všeradicích. V této bohudobré činnosti následovali šlechtice i jeho synové a potomci, kteří se mecenášsky podíleli na výstavbě dalších kostelů a kaplí.

V roce 1327 na svátek Nanebevzetí Panny Marie, byly do kláštera slavnostně přeneseny svaté ostatky panny a mučednice Benigny (Dobrotivá, její svátek se slaví 20. června), které získal člen rodu Hasenburků, pražský kanovník Oldřich Zajíc, při svém pobytu v Římě. Zde se datuje počátek pojmenování kláštera ke cti svaté mučednice sídlící v jeho zdech. Papež Bonifác IX. povolil klášteru zvláštní výhody a pýchou mnichů se stala také výborně vybavená knihovna. Pevné spojení šlechticů z Hasenburka a mnichů sv. Dobrotivé se promítalo i v osobním životě

³²⁵ Srov. SAMEK, B. *Klášter augustiniánů v Brně*. Brno : Arch Brno, 1993. s. 39-60.

tohoto rodu. Duchovní vedení, které se mladým Hasenburkům dostalo, směřovalo u mnohých k rozhodnutí obléknout řádový oděv eremity. Např. Hynek Zajíc z Hasenburka pobýval v letech 1336-1346 nejprve v klášteře sv. Dobrotivé a potom v Pivoni. Později žil v klášteře sv. Tomáše v Praze a požíval důvěry a těšil se velké přízni císaře Karla IV. Roku 1365 plnil odpovědně úřad probošta metropolitní kapituly a v roce 1372 se stal titulárním biskupem vladimírským a světícím biskupem v Praze.³²⁶

Světlé časy kláštera skončily s příchodem husitství. Konvent byl za husitských válek dvakrát vypleněn, poprvé v roce 1421, kdy došlo k povraždění 21 augustiniánských mnichů, a podruhé v roce 1422. Po návštěvě sirotků v roce 1425 zbyly z kláštera ohořelé trosky. Koncem husitských válek se mniši vracejí zpátky, posílení v počtu i spolubratry z Belgie, Itálie, Francie a Polska.

Za převora Mořice v roce 1469 byl klášter znovu obnoven, proběhla rekonstrukce kostela a střechy. Převorovy snahy výrazně podpořila rodina zakladatele a také díky zvláštní úlevě, poskytnuté papežem Alexandrem VI. všem dobrovolníkům na stavbě se podílejících, probíhala oprava v rychlém tempu. Nepokoje, které s sebou doba přinášela, donutily převora Mořice ke zvláštnímu opatření stran bezpečnosti ostatků sv. Beniny. Nechal proto ostatky vložit do olověné rakve a schovat ve skále poblíž kláštera. To se ukázalo velice prozíravým, neboť v roce 1483 byl klášter přepaden znovu. Převor Mořic byl členy řádu velmi vážený, bohužel však časem se u něho projevil sklon k přeceňování významu vlastní osobnosti a prohlásil se *prior perpetuum*, tedy doživotním převorem. Generál řádu požadoval vysvětlení tohoto Mořicova stanoviska, ovšem ač ho převor nebyl schopen podat, ještě osm let až do své smrti fakticky zůstal v čele konventu. Hasenburkové krátce na to klášter mnichům odňali a prodali ho v roce 1591 novému vlastníku Ladislavu

³²⁶ Srov. KADLEC, J. *Die Klöster der Eremiten des hl. Augustinus in Böhmen und Mähren*. Analecta Augustiniana. Řím, 1993. s. 165-167.

Lobkovitzovi, pánu ze Zbiroha. V roce 1594 byl klášter zkonfiskován ve prospěch císaře.³²⁷ Celou polovinu 16. století nebyl obydlen. Teprve 9. ledna 1667 došlo k jeho novému osídlení a objevení olovené rakve s ostatky sv. Benigny.

Koncem 17. století je klášteru stavitelem Canvallem dána nová barokní podoba. Josefínská reforma klášter sv. Dobrotivou milosrdně ušetřila a zatímco v jiných řeholních domech mniši uvolnili své místo nemocným nebo vojákům, tady plynul život ve zbožnosti v poklidu dál. Nepěknou epizodou se stala léta 1950-1990, kdy klášter zůstal osamocen a jeho obyvatelé skončili v pracovních táborech.³²⁸

6.4. Klášter Pšovka u Mělníka

Pšovka je třetím klášterem nejstarší fundace vilemitů v Čechách, které na Mělnicko uvedl z pivoňského konventu pražský biskup Jan IV. z Dražic. Byl založen iniciativou bratrů Smila z Citova a Pavla z Luštěnic a potvrzen při kostelu sv. Vavřince dne 11. července 1268 Přemyslem Otakarem II.

Dne 18. března 1421 byl klášter dobyt husity, vypálen a 26 řeholních bratrů uprchlo nebo ve zdech konventu našlo smrt. Řeholní dům se už nikdy nepodařilo obnovit v původním rozsahu. Po dalším vyplenění 17. února 1611 klášter pouze přežíval, po osmi letech se dostal do držení stavů a roku 1622 byl vrácen zpět augustiniánům-eremitům. Císař Josef II. svou reformou 27. června klášter zrušil a budova konventu byla zakoupena Marií Ludmilou z Lobkovic rozenou

³²⁷ Srov. KADLEC, J. *Die Klöster der Eremiten des hl. Augustinus in Böhmen und Mähren. Analecta Augustiniana* 56, 1993 s. 183-184.

³²⁸ Srov. KADLEC, J. *Die Klöster der Eremiten des hl. Augustinus in Böhmen und Mähren. Analecta Augustiniana* 56, 1993 s. 194-195.

Černínovou. Ve dvacátém století sloužil klášter hospodářským účelům pro potřeby mělnického velkostatku.³²⁹

6.5. Klášter augustiniánů-eremitů u kostela sv. Tomáše Apoštola v Praze

Na podnět pražského biskupa Tobiáše z Bechyně a krále Václava II. přicházejí roku 1285 do Prahy augustiniáni-eremité. Do správy obdrželi kostel sv. Tomáše, který původně náležel benediktýnům břevnovského kláštera, opat Kristián se však vlastnických práv vzdal (na pokyn císaře). Pro potřeby řeholních bratrů se započalo s výstavbou klášterní budovy, která odstranila velkou část původní stavby. Klášter byl vysvěcen roku 1315 mohučským arcibiskupem Petrem z Aspeltu. Původní gotický charakter stavby v průběhu staletí ustoupil baroknímu výrazu. Roku 1306 darem abatyše Kunhuty vzrostl klášter o Pytlíkovu zahradu a pivovar.

Augustiniáni-eremité od sv. Tomáše získali přízeň panovnického rodu a konvent vzkvétal. Klášter měl velmi bohatou knihovnu, první písemná zmínka o ní pochází z roku 1368. Významně se na jejím rozšíření podíleli Arnošt z Pardubic a Jan ze Středy. Podle katalogizačního soupisu z roku 1409 obsahovala knihovna 127 svazků a o devět let později dalších 154 svazků a 48 liturgických knih. Ve 14. století byl klášter důležitým centrem vzdělanosti a generální studium při sv. Tomáši se stalo součástí Karlovy university. Roku 1420 byl klášter jako mnoho pražských církevních budov husity vypálen, ale knihovnu se podařilo zachránit. Kolem roku 1450 se mniši vrátili a započali s opravou konventu.³³⁰

Roku 1499 byla vysvěcena obnovená kaple sv. Filipa a Jakuba, která byla zasvěcena sv. Barboře. Obnovu klášterní budovy umožnila i finanční podpora císaře Ferdinanda I. Do této doby spadá působení kazatele a kronikáře Václava

³²⁹ Srov. VLČEK, P. - SOMMER, P. - FOLTÝN, D. *Encyklopedie českých klášterů*. Praha : Libri, 1997. s. 361-363.

³³⁰ Srov. tamtéž.

Hájka z Libočan.³³¹ 16. století nebylo pro klášterní konvent příliš šťastné. Roku 1509 se pod tíhou lidí zřítily kůry husitskými válkami vážně poškozené budovy a roku 1541 při velkém požáru Prahy nezůstal ušetřen ani sv. Tomáš. Knihovna však bohatla a v roce 1603 obsahovala přibližně 5000 svazků. Naneštěstí generál Königsmark za třicetileté války během dobývání Prahy švédskými vojsky mnoho vzácných knih odvezl do Švédska a pro Čechy byly tak navždy ztraceny. Klášterní bibliotéka se z tohoto zásahu brzy vzpamatovala. Na konci 19. století obsahovala skoro 19 000 svazků. Jeden z nejvzácnějších rukopisů je *Codex Thomaeus*, který pochází z 15. století a obsahuje historické okolnosti konventu. Třicetiletá válka výrazně zasáhla do života řeholníků. Při stavovském povstání byl klášteru zkonfiskován majetek, který se však v roce 1621 vrátil řeholníkům zpátky. Mocenské projevy Albrechta z Valdštejna přiměly konvent k odprodání Pytlíkovy zahrady. Valdštejn sice slíbil investovat do opravy klášterních budov, ale nezaplátil ani zmíněnou zahradu. Následovalo obsazení prostoru konventu švédskou posádkou, která zde zřídila nemocnici pro raněné vojáky. Počátkem 18. století získává sv. Tomáš barokní tvář, kterou mu vtiskl stavitel Kilián Ignác Dientzenhofer. Horké chvíle si konvent prožil ještě jednou, při pruském obléhání Prahy, v roce 1757. Údajně bylo pražské město zasaženo 42 ohnivými koulemi. Po dalších opravách a rekonstrukcích se konečně ustálila i dnešní podoba Sv. Tomáše. Gotika, renesance a baroko se prolínají v harmonickém celku těla sakrální stavby.³³² Po zrušení kláštera roku 1950 připadla velká část augustiniánské sbírky Národní knihovně a Klementinu.

³³¹ Srov. KADLEC, J. *Die Klöster der Eremiten des hl. Augustinus in Böhmen und Mähren. Analecta Augustiniana* 56. 1993 s. 184-185.

³³² Srov. tamtéž.

SEZNAM LITERATURY

Prameny

ARTYKULY z roku 1581. SÚA Praha SM A 44/4 č.10

Calendrium patrum et fratrum mortuorum. fond augustiniánů Domažlice. č.7. SOA
České gubernium 1786-1795, 122/15. SÚA Praha.

Dalimilova kronika. Praha : Academia 1988.

Ea que judicio : Bula papeže Clementa IV. z 30.8.1266. CDB V/3 (1982) s.258.
č.1378.

HÁJEK, K. *Urbarium antiquissimi Ducalis coenobii Pivoniensis, seu Stockensis, ordinis Fratrum Eremitarum S.P. Augustini ect. Anno 1753 erectum et impresum in conventu alte memorato opera et typo P. Brimonis patrem ejusdem Ordinis.*

Uloženo v museu Jinřicha Jindřicha v Domažlicích.

KOSMOVA KRONIKA ČESKÁ II. tl. HRDINA, K. Praha : Melantrich, 1929.

Listina *Jubilejní slavnost svářících se a bojujících církví v roce jubilea.* Museum
Jindřicha Jindřicha v Domažlicích.

*Spory Domažlic s klášterem v Pivoňce o pustou ves Ždanov v braní piva z
Domažlic (1560-1566).* SÚA Praha A44/4/14. SM.

SÚA. APA sign. C 117/5 kart. 2091

SÚA. ČG publ. kart. 2672.2673

SÚA. *Listiny zrušených klášterů.* čís. inv. 2153 2249.

SÚA. SM - A 44/4/6

*Zápisky zkušených věcí "Jakuba Slaka u hraběte Trčky a Bartoše mistra u hraběte
Šlika. 1560-1591.* SOA Jindřichův Hradec.

Sekundární literatura

ANGENENDT, A. *Velká doba černých mnichů. K významu donace a modlitby. Svätý Prokop, Čechy a střední Evropa.* Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2006.

APOFTHEGMATA : Výroky příběhy pouštních otců. trl. PAVLÍK, J. Praha : Benediktinské arcidiocésie sv. Vojtěcha a sv. Markéty, 2000.

ATANASIOS. *Život sv. Antonína poustevníka.* Velehrad : Refugium Velehrad-Roma, 1996.

ATTWATER, D. *Slovník svätých.* Vimperk : Papyrus, 1993.

Augustinus Aurelius : Říman, člověk, světec, Praha : Vyšehrad, 2000.

BARTOŠ, F. M. *Husitská revoluce II. Vláda bratrstev a její pád 1426-1437.* Praha : Academia, 1966.

BARTOŠ, J - KOVÁŘOVÁ, S. - TRAPL, M. *Osobnosti českých dějin.* Olomouc : Alda, 1995.

BAŠČAN, M. - JILÍK, J. - ŽIŽLAVSKÝ, B. *Svätý Kliment u Osvětiman v zrcadle dějin.* Hýsly : Alcor Puzzle, 2005.

BAUER, F. - KIEFNER, R.- ROTHMAIER, J. *Ronsperg. Ein Buch der Erinnerung.* Felsberg : Karl Strube 1990

BECKOVSKÝ, F. *Poselkyně starých příběhů českých- Dědictví svatoprokopské.*

BEJČEK, M. - BROŽ, J. ed. *Dějinný vývoj základních řeholí jako formy základního zákoníku řeholních institutů.* In : Sborník katolické teologické fakulty UK v Praze. Praha : Karolinum, 2000.

BIBLE PÍSMO SVATÉ STARÉHO NOVÉHO ZÁKONA. *Ekumenický překlad.* Praha : 1985.

BÍLEK, T. V. *Statky a jmění kolejí jezuitských, klášterů, kostelů, bratrstev a jiných ústavů v království Českém od císaře Josefa zrušených.* Praha, 1893.

BÍLÝ, J. *Trojí lid. Panovníci a jejich lid v evropském středověku.* Praha : Libri, 2000.

- Bömischer Wald Kreis-Taus historisch-touristischer Führer. Domažlice : Český les, 1992.*
- BRIDEL, B. P. *Co Bůh? Člověk?* Přerov : Bohuslav Durych edice Delfín, 1934.
- BUBEN, M. M. *Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích III.sv.I.* Praha : Libri, 2006.
- BUBEN, M. M. *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích. II díl. I. svazek : Řeholní kanovníci.* Praha : Libri, 2003.
- Catholic Encyclopedy (elektronická verze)
<http://www.newadvent.org/cathen/13280c.htm>
- COLLINS, R. *Evropa raného středověku 300-1000.* Praha : Vyšehrad, 2005.
- Časopis Společnosti přátel starožitností v Praze 1925. č.131 ed. ČERNÝ, A.B.*
- ČECH, K.O. *O zeměpisném rozšíření chmele ve starověku. Pivovarské Listy. 1882.*
- DICHTL, V. - SLADEK, P. *Sudetendeutsche Zeitung. 1985.*
- DODDS, E.R. *Pohané a křesťané ve věku úzkosti.* Praha : Petr Rezek, 1997.
- ŠPIDLÍK, T. *Spiritualita křesťanského Východu VI. Řím : Křesťanská akademie, 2004.*
- DOKOUPIL. *Soupisy tisků 16. stol. z fondů Universitní knihovny v Brně. sv.V.díl I.* Brno : Universitní knihovna v Brně, 1963.
- DOSTÁLOVÁ, R. *Byzantská vzdělanost.* Praha : Vyšehrad, 2003.
- Edizioni Porziuncola, Fontes franciscani. Assisi 1995. Olomouc : ŠTIVAR, J. 2004.*
- ELIADE, M. – CULIANU, I.P. *Slovník náboženství.* Praha : Argo, 2001.
- ELM, K. *Beitrage zur Geschichte des Wilhelmitenordens.* Cologne, Německo : Bohlau Verlag, 1962.
- EMLER, J. *Ein Bernaregister des Pilsner Kreises von Jahre 1379.* Praha, 1876.
- ENGLUND, P. *Nepokojná léta / Historie třicetileté války.* Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2001.
- FLASCH, K. *Das philosophische Denken im Mittelalter : Von Augustin zu Machiavelli.* Stuttgart : Philipp Reclam, 1988.

- FRITZE, R.H., ROBINSON, W.B. *Historical Dictionary of Late Medieval England. 1272-1485*. London : Greenwood Press, 2002.
- Glaube und Heimat*. 1997. č.1.
- GAŽI, M. *Poustevník, nebo loupežník? K proměnám vnímání „lesních lidí“ od středověku po dobu raně moderní*. In: *Člověk a les*. ed. KLVACĚ, P. Brno : Masarykova univerzita, 2006.
- GRÜN, A. *Püst*. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 1995.
- GUREVIČ, A. J. *Kategorie středověké kultury*. Praha : Mladá fronta. 1978.
- HOSTAŠ, K. *O poustevnách a poustevnicích na Šumavě a Pošumaví*. in *Časopis Společnosti přátel starožitností v Praze*. 1925. č.131 ed. ČERNÝ, A.B.
- CHODOUNSKÝ, F. *Pivovarství. Kronika práce*. Praha : I.L.Kober.
- KADLEC, J. *Die Klöster der Eremiten des hl. Augustinus in Böhmen und Mähren*. *Analecta Augustiniana* 56, 1993.
- KALISTA, Z. *Česká barokní pouť. Žďár nad Sázavou* : Cisterciaria Sarensis, 2001.
- KALISTA, Z. *Stručné dějiny československé*. Praha : 1992.
- KALISTA, Z. *Tvář baroka*. Praha : Garamond, 2005.
- KALISTA, Z. *Česká barokní pouť. Žďár nad Sázavou* : Cisterciaria Sarensis, 2001.
- KEJŘ, J. *Z počátků české reformace*. Brno : L. Marek, 2006.
- KIENZLER, K. *Biographisch-Bibliographisches Kirchenlexikon*. Svazek X. s. 1995.
- KLÁPŠTĚ J. *Proměna českých zemí ve středověku*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2005.
- KOUPIL, M. *Život jurských otců*. Praha : Břevnov, 2003.
- KRAMAŘÍK, J. *Baarova historická povídka, pověst a skutečnost*. MZK 4. 1966.
- KRATOCHVÍL, Z. *Mýtus filosofie a věda I*. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1990.
- LE GOFF, J. *Středověká imaginace*. Praha : Argo, 1998.

- LE GOFF, J. *Tělo ve středověké kultuře*. Praha : Vyšehrad, 2006.
- LÍBAL, D. *Umění*. 31. 1982.
- LIEBSCHER, K. *Der Politische Amtbezirk Bischofteinitz*. Tachau : Druck und Verlag von E. Vand, 1913.
- MARROU, H. *Svatý Augustin*. Řím : Křesťanská Akademie, 1979. s.145-190.
- MAŠEK, P. *Česká šlechta - Rodina Coudenhove-Kalergi v běhu staletí*. *Sanquis*. č.18. 2002.
- MAUR, E. *Paměť hor*. Praha : Havran, 2006.
- MAUR, E. *Počátky pivoňského kláštera - mýty, realita, otázky*. MZK 34. 1999.
- MCGINN, B. - MEYENDORFF, J. - RAITT, J. *Christian spirituality : High Middle Ages and Reformation*. New York : Crossroad Publishing, 1988.
- MELMUKOVÁ, E. *Patent zvaný toleranční*. Praha : Mladá fronta, 1999.
- MIŠOVIČ, J. *Víra v dějinách zemí Koruny české*. Praha : Sociologické nakladatelství, 2001.
- OHLER, N. *Náboženské poutě ve středověku a novověku*. Praha : Vyšehrad, 2002.
- PEKAŘ, J. *Dějiny československé*. Praha, 1991.
- PEKAŘ, J. *O smyslu českých dějin*. Praha : Rozmluvy, 1990.
- POUSTKA, K. *Klášter augustiniánů bosáků v Táboře a jeho archiv*. Pelhřimov : Nová tiskárna Pelhřimov, 1994.
- PROCHÁZKA, A. *Pivoňka*. ČSPSČ roč.42. 1934.
- PROCHÁZKA, Z. *Historické náhrobníky okresu Domažlice*. Plzeň : Domažlice, 1990.
- RATZINGER, J. *Duch liturgie*. Trnava : Dobrá kniha Trnava, 2005.
- ROYT, J. *Slovník biblické ikonografie*. Praha : Karolinum, 2006.
- SAAK, E.L. *High way to Heaven. The Augustinian Platform between Reform and Reformation, 1292-1524*. Leiden : 2002.
- SAMEK, B. *Klášter augustiniánů v Brně*. Brno : Arch Brno, 1993.
- SCHALLER, J. *Topographie des Konigreichs Bohmen XII. Klattauer Kreis*. Vídeň, 1789.

- SCHUBERT, O. *Pilsner Tagblatt* 1933. č.91. SVK N7104/33-1
- SOUKUP, J. - RIEGER, P. *Oprava a dostavba areálu kláštera v Pivoni*. Plzeň : Atelier Soukup, 2004.
- SPUNAR, P. *Kultura českého středověku*. Praha : Odeon, 1987.
- SUGER. *Spisy o Saint-Denis*. trl. ADÁMKOVÁ, I. Praha : Oikoymenh, 2006.
- SVOBODA, B. *Místní jména II*.
- ŠMAHEL, F. *Husitská revoluce I*. Praha : Karolinum, 1995.
- ŠMERAL, J. *Corona Sanctae Mariae – nejstarší fundace řádu augustiniánů eremitů na Moravě*. in : *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Historica* 31. 2002.
- ŠPIDLÍK, T. *Spiritualita křesťanského Východu. Systematická příručka*. Roma : Křesťanská akademie, 2002.
- ŠUSTA, J. *Otroctví in : Úvahy a drobné spisy historické Josefa Šusty*. Praha, 1934.
- The Ancrene Riwe*. London Burns and Oates, 1963.
- ŠUSTA, J. *Dějiny Evropy v letech 1812-1870*. Praha : Vesmír, 1924.
- ÚLOVEC, J. *Ohrožené hrady, zámky a tvrze Čech II*. Praha : Libri, 2005.
- URBÁNKA, R. *České dějiny. III*. Praha, 1930.
- URS VON BALTHASAR, H. *Die grossen Ordensregeln*. Leipzig : Benno Verlag, 1976.
- UTH, G. *Szkic historyczno-biograficzny zakonu augustjańskiego w Polsce*. Kraków 1930.
- VAŠICA, J. *České literární baroko*. Praha : Atlantis, 1995.
- VERHEIEN, L. *La regle de Saint Augustin*. Paříž : Études augustiniennes. 1967.
- VLACHOS, H. *Pravoslavná spiritualita*. trl. Milko, P. Prešov : Prešovská Univerzita, 2006.
- VLČEK, P. – SOMMER, P. – FOLTÝN, D. *Encyklopedie českých klášterů*. Praha : Libri, 1997.

VYŠKOHLÍD, Z.- PROCHÁZKA, Z. *Čím ožívá krajina*. Domažlice :
Nakladatelství Český les, 2001.

WINTER, E. *Josefinismus a jeho dějiny*. Praha : Jelínek, 1943.

Zápis s doznáním Anny Čapky, Kniha smolná. 1594. Dostupné na:

<http://programy.mb-net.cz/mb-pravek-novovek/S32502.htm>

OBSAH OBRAZOVÉ PŘÍLOHY

1. Augustinus Aurelius z Hippa – rytina
2. Vize sv. Augustina, v letech 1452 a 1465
3. Sv. Augustin, Museum de Arte Antiga, Lisabon 1454
4. MICHAEL PACHER (1435 - 1498) oltář (1459-65), Alte Pinakothek, München
 - 4.1. Disputace sv. Augustina s heretiky,
 - 4.2. Ďábel ukazuje sv. Augustinovi knihu hříchů
 - 4.3. sv. Augustin osvobozuje vězně
 - 4.4. Anděl ukazuje sv. Sigisbertu srdce sv. Augustina
5. Pivoňský klášter – dobová rytina
6. Pivoňský klášter – pohled na věž kostela Zvěstování Panny Marie
7. Pivoňský klášter – obvodové zdi
8. Pivoňský klášter – pohled na průčelí kostela Zvěstování Panny Marie
9. Pivoňský klášter – obvodové zdi kláštera
10. Pivoňský klášter – pohled na boční křídlo
11. Pivoňský klášter – průhled do dvora skrz vstupní bránu
12. Pivoňský klášter – dvůr kláštera
13. Pivoňský klášter – ostění
14. Pivoňský klášter – jeden z dochovaných erbů
15. Pivoňský klášter – přírodní scenérie
16. Pivoňský klášter – přírodní scenérie
17. Pivoňský klášter – pohled na věž kostela Zvěstování Panny Marie
18. Pivoňský klášter – pohled na věž kostela Zvěstování Panny Marie
19. Pivoňský klášter – pohled na věž kostela Zvěstování Panny Marie
20. Pivoňský klášter – věž kostela Zvěstování Panny Marie
21. Listina *Jubilejní slavnost svářících se a bojujících církví v roce jubilea.*

22. *Listina Jubilejní slavnost svátcích se a bojujících církví v roce jubilea.*
23. Klášter Koruna panny Marie mezi pahorky Třebařov, Krasíkov na Moravě
24. Klášter Koruna panny Marie – pohled na dřevěnou zvonici
25. Klášter Koruna panny Marie – lidová architektura obklopující klášter
26. Klášter Koruna panny Marie – jižní pohled na boční zdi kostela
27. Klášter Koruna panny Marie – průhled do „interiéru“ kostela

Agustinus Aurelius

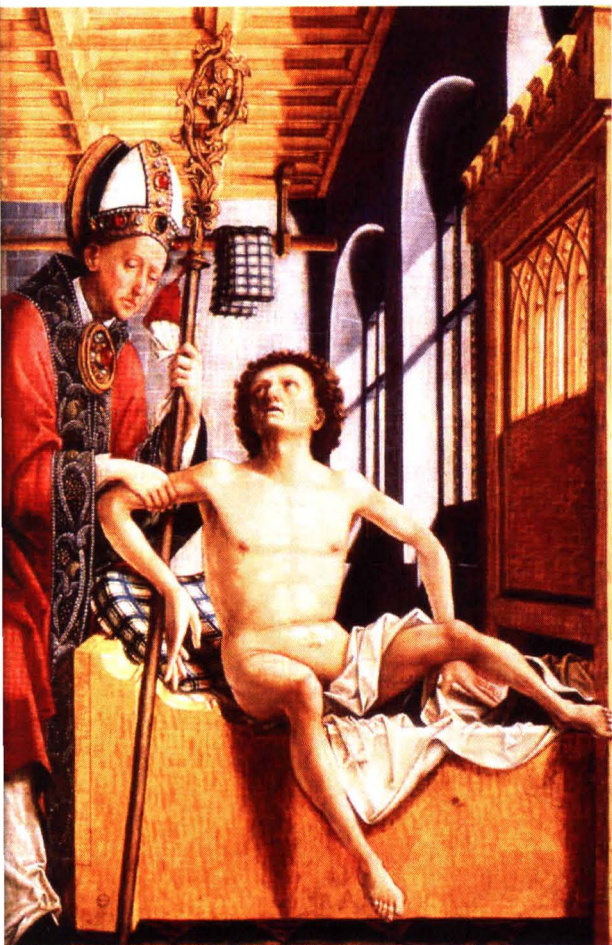
*Cui DEVS egregias indulsit ab aethere dotes
Non ego donatum caelitus esse rearis?*

2.

3.

Pivoňský klášter

5.

6.

7.

8.

9.

10.

11.

12.

13.

14.

15.

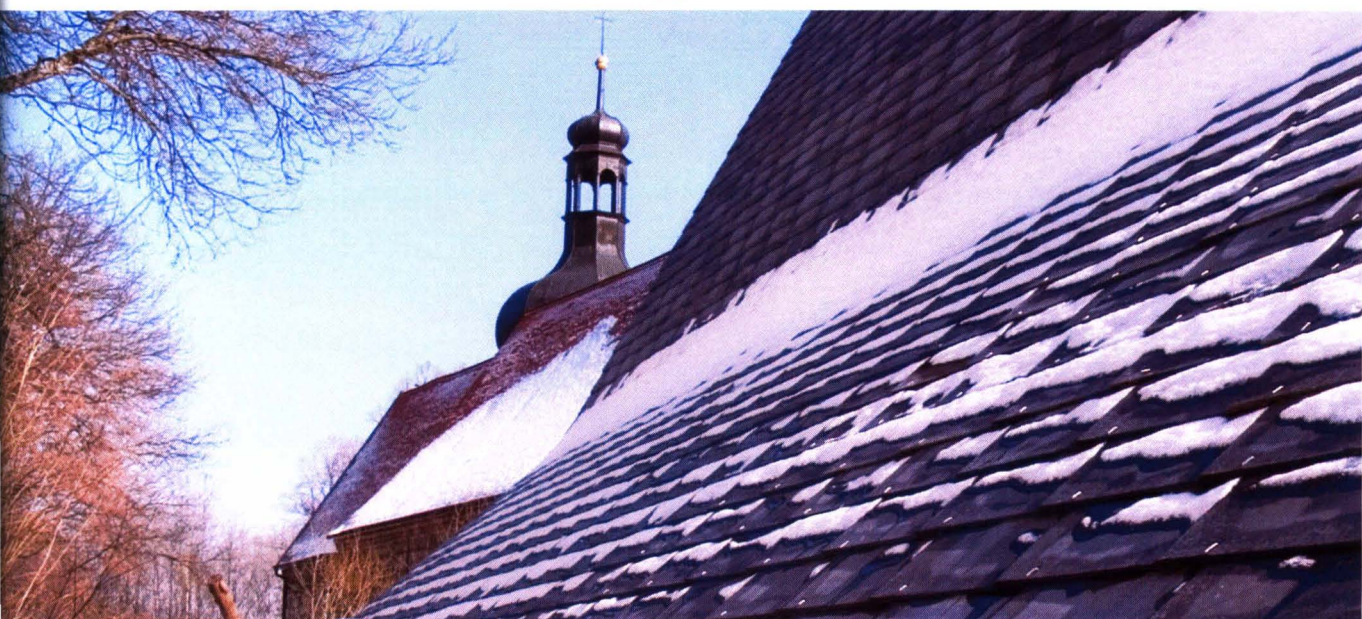
16.

17.

18.

19.

20.

Unter
Der zum drittenmahl glückseligen Regierung:

Des
Hochwürdigsten, und Hochgelehrten,

in Gott Geistlichen Herrn

PATRIS MAGISTRI,
MICHAELIS
MARESCHL,

Ordinis Eremitarum S. P. Augustini,

der Heil. Schrift Doctoris, ganzen Deutschlands wohl-
meritirten Assistenten / und der Böhmischen Provinz

Büchlichen

PROVINCIALIS;

Dann

Unter Vorstehung

des Hochwürdigsten, Hochgelehrten,

in Gott Geistlichen

PATRIS MAGISTRI,

YRIACI
WOTAWA,

alten Eremiten-Ordens, der Heil. Schrift
Doctoris, des Stodauer-Convents zum drittenmahl

Wohlbestellen

PRIORIS.

Prag im Königs-Hof, bey Johann Norbert Fisky,
Hoch-Büchsl. Erz-Bischöflichen Buchdrucker.

S u b e l = S e s t

Der
Streit- und triumphirenden Kirchen
Im Jubel-Jahr

Ein Tausend siebenhundert und vierzig
Von **S. sst** und Aufriehung des **STINA**
oder **Wionker - Convents** **in Jupi-**

Des Einsiedler = Ordens
S. P. AUGUSTINI,

Nach Überwindung Henrici des Dritten Kayfers, und
Annō 1040. am 13. Augusti Durch Brzetislaum dieses Namens
Ersten Böhmischen Herzogen erhaltener Victori
Im siebenden Jahr = Hundert

Dem König der Ewigkeit
Alleinigen, Unsterblichen S.

Zur
Langwürige Beschirmung zum Preis und Dank
gewidmet,

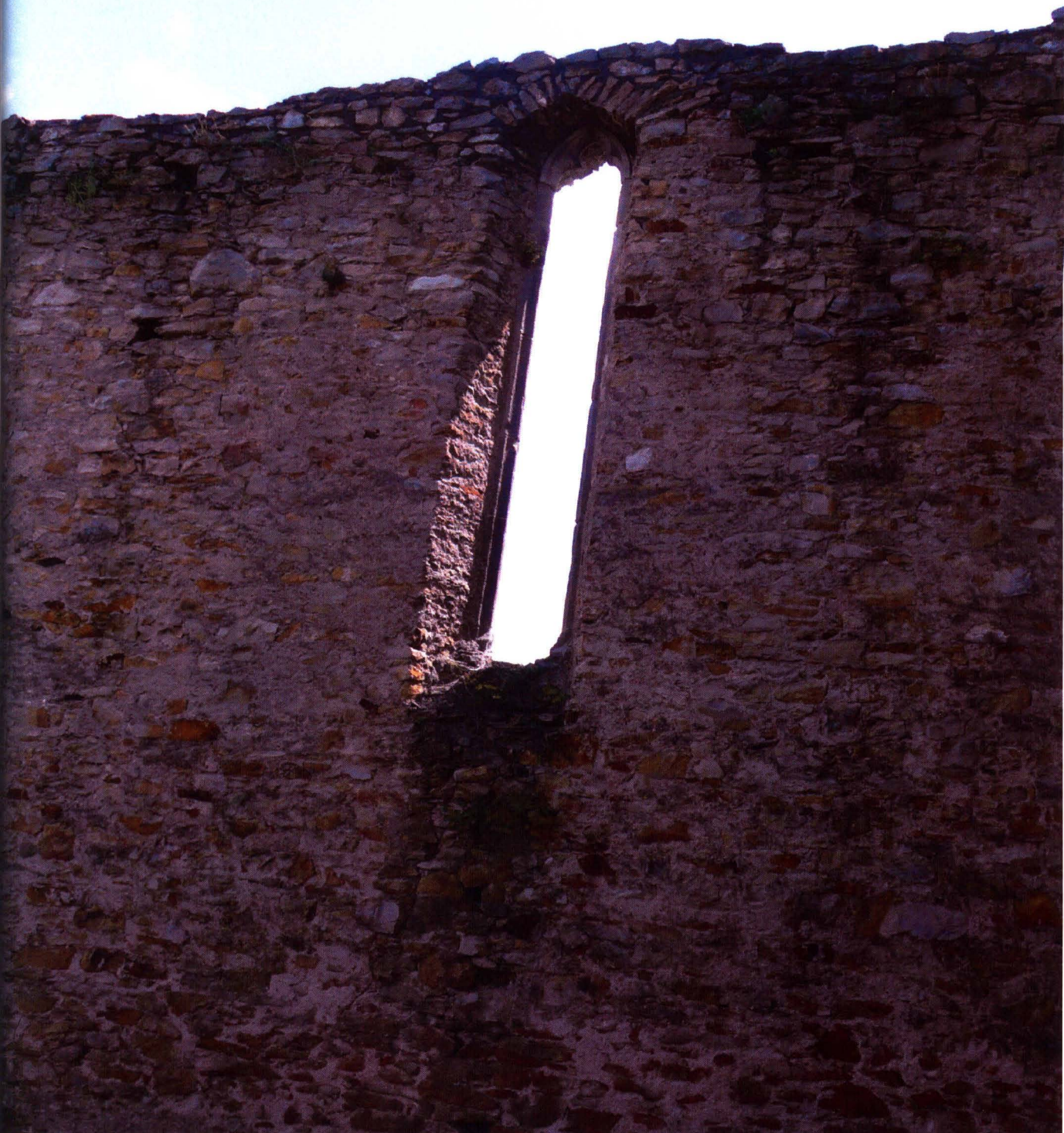
Unter dem kräftigen Schutz

Der Seeligen Martyrin
FAUSTIN

Derer Weil. Leib von Rom anhero ge
Zur öffentlichen Verehrung denen Glaubigen mit Eru
hen Andenken begangen

Im besagten Stiff / Ordinis Eremitarum **Derch**
S. P. AUGUSTINI.

Klášter Koruna Panny Marie

25.

26.

27.

28.